

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Diplomová práce

2021

Michal Voráček

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Svoboda médií v zemích Visegrádské skupiny
z pohledu novinářů**

Diplomová práce

Autor práce: Michal Voráček

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Vochocová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. dubna 2021

Michal Voráček

Bibliografický záznam

VORÁČEK, Michal. *Svoboda médií v zemích Visegrádské skupiny z pohledu novinářů*. Praha, 2021. 144 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Lenka Vochocová, Ph.D.

Rozsah práce: 218 908 znaků včetně mezer

Anotace

Diplomová práce se zabývá svobodou médií v zemích Visegrádské skupiny (Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko) z pohledu profesionálních novinářů a novinářek. Jejím cílem je zmapovat, jak žurnalisté ve čtveřici zemí vnímají svobodu ve vztahu ke své profesi – jak rozumí pojmu svoboda projevu, co podle nich ohrožuje svobodu projevu, respektive svobodu médií, jak se cítí být ve své profesi svobodní a jaký je podle nich trend v oblasti mediální svobody v nadcházejících letech. Teoretická část zevrubně zachycuje historický vývoj svobody projevu, její právní zakotvení v ústavních listinách a mezinárodních úmluvách a dokumentech, meze svobody projevu či formy jejího omezení. Dále představuje nejvýznamnější nevládní neziskové organizace monitorující míru mediální svobody ve světě a přibližuje mediální prostředí v jednotlivých zemích. Teoretická část se rovněž věnuje vnímání a přístupu profesionálních novinářů a novinářek ke svobodě projevu, svobodě médií a dalším žurnalistickým konceptům a hodnotám. Analytická část pak formou kvalitativní analýzy na základě polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s aktivními novináři a novinářkami ze zemí Visegrádské skupiny sleduje žurnalistický profesní diskurz. Pomocí postupů kvalitativního kódování (otevřené a axiální kódování ze zakotvené teorie) vytváří typologii různých přístupů novinářů ve sledovaném regionu. Data získaná v jednotlivých národních kontextech jsou následně komparována a vyhodnocena ve vztahu k dosavadnímu výzkumu.

Annotation

The diploma thesis deals with media freedom in the Visegrád Group countries (Czechia, Slovakia, Poland, Hungary) from the perspective of professional journalists. It aims to map how journalists in these four countries perceive freedom in relation to their profession - how they understand the concept of freedom of expression, what threatens freedom of expression or freedom of the media according to them, how free they feel in their profession and what is the trend regarding media freedom in the coming years in their opinion. The theoretical part thoroughly captures the historical development of freedom of expression, its legal protection in constitutional documents and international conventions, the limits of freedom of expression as well as forms of its restriction. It also introduces the most important non-governmental non-profit organizations monitoring media freedom in the world and presents the media environment in each country. The theoretical part also pursues the perception and

approach of professional journalists to freedom of expression, media freedom and other journalistic concepts and values. The analytical part then follows a journalistic professional discourse in the form of a qualitative analysis based on semi-structured in-depth interviews with active journalists from the Visegrád Group countries. Using qualitative coding techniques (open and axial coding from grounded theory), a typology of different approaches of journalists in the observed region is created. Data obtained in individual national contexts are then compared and evaluated in relation to existing research.

Klíčová slova

svoboda projevu, svoboda médií, žurnalistika, Visegrádská skupina, Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko

Keywords

freedom of expression, media freedom, journalism, Visegrád Group, Czechia, Slovakia, Poland, Hungary

Title

Media freedom in the Visegrád Group countries from the perspective of journalists

„Jestliže svoboda slova vůbec něco znamená, potom je to právo říkat lidem to, co nechtějí slyšet.“

- George Orwell

Poděkování

Na tomto místě bych v první řadě rád poděkoval všem novinářům a novinářkám z Česka, Slovenska, Polska a Maďarska, kteří byli ochotní podělit se o své pohledy, názory a profesní zkušenosti a bez nichž by tato diplomová práce nemohla vzniknout.

V této souvislosti patří zvláštní poděkování Adéle Tallisové Dražanové, Zuzaně Ďudákové a Filipu Harzerovi, kteří mi pomohli se zprostředkováním kontaktů na zahraniční žurnalisty.

Dále bych rád poděkoval vedoucí své práce PhDr. Lence Vochocové, PhD. za její vstřícný a trpělivý přístup, cenné rady a podnětnou zpětnou vazbu.

Na závěr nesmím opomenout poděkovat své rodině a přátelům za jejich neutuchající podporu nejen při vzniku této práce, ale po celou dobu mého vysokoškolského studia.

Obsah

ÚVOD	3
1. SVOBODA PROJEVU JAKO PRÁVO	5
1.1 HISTORICKÝ VÝVOJ SVOBODY PROJEVU	5
1.1.1 Vývoj svobody projevu v českých zemích.....	10
1.2 PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ SVOBODY PROJEVU.....	13
1.2.1 Zakotvení svobody projevu v zemích Visegrádské skupiny.....	15
1.3 MEZE SVOBODY PROJEVU.....	18
1.3.1 Kolize svobody projevu s dalšími právy	19
1.4 FORMY OMEZENÍ SVOBODY PROJEVU	21
1.5 SVOBODA PROJEVU A POLITICKÁ EKONOMIE KOMUNIKACE.....	23
2. MĚŘENÍ SVOBODY MÉDIÍ VE SVĚTĚ	26
2.1 FREEDOM HOUSE	26
2.2 REPORTÉŘI BEZ HRANIC – REPORTERS SANS FRONTIÈRES	27
3. NOVINÁŘI A VNÍMÁNÍ SVOBODY PROJEVU	30
4. MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ ZEMÍ VISEGRÁDSKÉ SKUPINY.....	38
4.1 MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ ČESKA.....	38
4.2 MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ SLOVENSKA	40
4.3 MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ POLSKA	42
4.4 MEDIÁLNÍ PROSTŘEDÍ MAĎARSKA.....	44
5. METODOLOGIE.....	48
5.1 METODA PRÁCE.....	48
5.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA	49
5.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	49
6. SVOBODA MÉDIÍ V ZEMÍCH VISEGRÁDSKÉ SKUPINY Z POHLEDU NOVINÁŘŮ.....	51
6.1 ŽURNALISTIKA A JEJÍ ROLE VE SPOLEČNOSTI.....	51
6.2 VÝZNAM A VNÍMÁNÍ SVOBODY PROJEVU.....	52
6.3 POTENCIÁLNÍ HROZBY PRO SVOBODU PROJEVU A SVOBODU MÉDIÍ.....	58
6.3.1 Ekonomické faktory	58
6.3.1.1 Ekonomická kondice a devalvace profese	58
6.3.1.2 Inzerce	59
6.3.1.3 Oligarchizace mediálních prostředí	61
6.3.1.4 Vztahy se zdroji informací.....	63
6.3.2 Politicko-organizační faktory	65

6.3.2.1	Legislativní zásahy a tlak na veřejnoprávní média	65
6.3.2.2	Redistribuce státní inzerce	67
6.3.2.3	Neodpovědnost a nedostupnost informací	68
6.3.2.4	Ideová orientace médií.....	68
6.3.2.5	Nárůst populistických a extremistických tendencí.....	69
6.3.2.6	Interní cenzura	70
6.3.3	<i>Technologické faktory</i>	71
6.3.3.1	Ztráta dominantního postavení tradičních médií	72
6.3.3.2	Absence regulačních mechanismů a polarizace společnosti.....	73
6.3.3.3	Konvergence tradičních a online médií	74
6.3.4	<i>Společenské faktory</i>	75
6.4	VNÍMANÁ MEDIÁLNÍ SVOBODA V ZEMÍCH VISEGRÁDSKÉ SKUPINY	77
6.4.1	Česko	77
6.4.2	Slovensko	82
6.4.3	Polsko	87
6.4.4	Maďarsko	92
6.5	BUDOUCÍ TREND.....	97
7.	INTERPRETACE DAT	99
	ZÁVĚR.....	104
	SUMMARY.....	107
	POUŽITÁ LITERATURA	110
	SEZNAM PŘÍLOH	134

Úvod

Svoboda projevu a svoboda médií představují jeden z nejdůležitějších a nejvýznamnějších výdobytků, kterým se mohou občané moderních demokratických společností ve 21. století těšit. V našich geografických a kulturních podmínkách jsou dnes tyto právní instituty v zásadě považovány za samozřejmost, byť ne vždycky tomu tak bylo, jak je ostatně známo na základě historických zkušeností naší země i okolních států.

Robert McChesney (2009, s. 19) v této souvislosti trefně podotýká, že „*lidé chápou, že demokracie potřebuje žurnalistiku: životaschopná samospráva je bez ní v naší době nemyslitelná. Méně dobře si lidé uvědomují, že žurnalistika potřebuje demokracii*“. Možná to je jedním z důvodů, proč jsme v posledních několika letech očividně svědky postupného poklesu míry mediální svobody ve středoevropském regionu, ať už vlivem oligarchizace a využíváním médií jako silového nástroje či růstem politického nátlaku a autoritářských tendencí, případně jejich kombinací. Třicet let od vlny revolucí a postupného pádu komunistických režimů ve střední a východní Evropě se tak svoboda v řadě zemí dostává na rozcestí a společně s ní přirozeně i svoboda projevu a svoboda médií.

Hlavním tématem předkládané diplomové práce bude vnímání svobody médií v zemích Visegrádské skupiny profesionálními novináři. Teoretická část práce se nejprve zaměří na genezi a vývoj konceptu svobody projevu, respektive svobody médií v kontextu západní civilizace, jeho právní zakotvení v mezinárodních úmluvách a ústavních listinách jednotlivých zemí Visegrádské skupiny a v neposlední řadě i na možné formy jeho omezení. Následně budou představeny nejznámější organizace v oblasti evaluace mediální svobody ve světě. Další kapitola pak průřezově zmapuje, jak profesionální novináři a novinářky vnímají a přistupují nejen ke svobodě projevu a svobodě médií, ale i k dalším žurnalistickým konceptům a hodnotám. Závěrem pak teoretická část stručně představí mediální prostředí v Česku, na Slovensku, v Polsku a v Maďarsku a jejich fungování pro lepší pochopení kontextu a propojení teoretické a analytické části diplomové práce.

Analytická část pak bude formou kvalitativní analýzy mapovat novinářské uvažování a reflexi mediální svobody v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny. Výzkum bude realizován formou polostrukturovaných hloubkových rozhovorů s aktivními profesionálními žurnalisty, na jejichž základě bude provedena analýza novinářského profesního diskurzu, která se pokusí zodpovědět výzkumnou otázku, jak dotazovaní ve čtveřici zemí rozumí svobodě ve vztahu ke své profesi. Jednotlivé poznatky budou detailně

prezentovány a analyzovány v šesté kapitole, sedmá kapitola se pak pokusí interpretovat a popsat hlavní výsledky a data získaná v národních kontextech a vyhodnotit je ve vztahu k teoretickým východiskům práce a dosavadnímu výzkumu.

1. Svoboda projevu jako právo

Svoboda projevu (či též svoboda slova nebo vyjadřování) je jednou z nejvýznamnějších politických svobod a jedním z pilířů moderních demokratických společností. Od tohoto práva se postupem času začala odvozovat svoboda tisku a od ní analogicky i svoboda dalších médií. Ačkoli její široké uplatňování a zakotvení v mnoha mezinárodních úmluvách i ústavních dokumentech je výsadou až několika posledních desetiletí, cesta k jejímu uznání jakožto základního lidského práva byla komplikovaná a sahá hluboko do minulosti.

1.1 Historický vývoj svobody projevu

Myšlenkové základy svobody projevu lze nalézt již v 5. století před Kristem v antické filozofii, konkrétně u Sokrata. Jeho učení a názory byly považovány za destruktivní pro morálku athénské mládeže, na základě čehož stanul Sokrates před soudem, kde se měl ze svých činů zpovídat. Právě jeho obhajoba před soudem, kterou později zaznamenal Sokratův nejslavnější žák Platón, je jednou z nejvýznamnějších promluv na obranu svobody slova:

„Já vás, Athéňané, ctím a miluji, budu však poslouchat víc boha než vás, a dokud budu dýchat a dokud budu s to, nepřestanu filosofovat a vás napomínat (...) A to budu dělat každému, koho potkám, mladému i starému, cizinci i občanu (...), neboť dobře vězte, že mi tak káže bůh, a já myslím, že se vám ve vaší obce ještě nikdy nedostalo většího dobra, než je tato má služba bohu“ (Platón 1970, s. 48–49).

Svobodou projevu se posléze zabýval i Platón, který se však stavěl do role jejího odpůrce. Ve svém nejznámějším díle Ústava hovoří o žádoucím vývoji lidové slovesnosti:

„Především tedy musíme, jak se podobá, dozíratí na skladatele bájí, a kterou vytvoří dobrou, tu přijímati, která však nebude taková, tu odmítati. Pak přimějeme chůvy a matky, aby ty vybrané báje dětem povídaly a utvářely jimi jejich duše mnohem více než těla rukama“ (Platón 2005, s. 104).

Restrikce v případě bájí a pověstí se mohou na první pohled zdát zbytečné; ve starověku však byla lidová slovesnost nejen zdrojem zábavy a poučení, ale sloužila rovněž ke kritice vládnoucí třídy, pro niž mohla představovat potenciální nebezpečí. Z tohoto důvodu Platón také odsoudil dílo nejuznávanějšího antického autora Homéra. Navzdory Sokratově osudu a Platónově přístupu ke svobodě projevu tak lze namítat, že athénská demokracie nebyla z hlediska vývoje svobody slova příliš významnou epochou (Jäger, Molek 2007, s. 28–29). Podle Hassana (2015) nicméně podoba athénskému politickému zřízení stojící na přímé demokracii potvrzuje vysokou míru svobody projevu. Allsop (2012) pak tvrdí, že právě zapojení širších vrstev obyvatelstva do politického a společenského života bylo prvním krokem ke svobodě projevu, jak ji známe a chápeme dnes.

S nástupem křesťanství a jeho rozšířením po celém tehdejší západním světě docházelo mimo jiné i k potlačování svobody projevu. Právě katolická církev se stala nejvyšší autoritou a arbitrem toho, co je správné a co špatné. Ačkoli v dnešní době chápeme svobodu vyznání jako samostatnou svobodu oddělenou od svobody projevu, ve středověku byl vliv církve natolik silný, že se jednalo de facto o totéž. K významnějšímu rozvolnění rigidních opatření došlo v období církevní reformace, jež vyvrcholila přijetím Augsburského míru v roce 1555. Ten zakotvil princip *Čí země, toho náboženství* (*Cuius regio, eius religio*), na jehož základě byla uznána svoboda vyznání.

Ke vzniku teoretických úvah hájících svobodu projevu docházelo v době renesance a zejména pak v období osvícenství. Myšlenkové proudy volající po větší svobodě projevu se postupně objevovaly ve Francii, v Nizozemsku a především v Anglii, kde se tyto úvahy těšily největšímu rozvoji. Argumenty osvícenských myslitelů se opíraly primárně o hodnoty svobody, omezení panovnické moci a náboženské tolerance (Hassan 2015). Za první významnější akt liberalizace v oblasti svobody projevu je považována *Petice práv* (*Petition of Right*) z roku 1627, která mimo jiné zajistila řádné vedení trestních procesů, díky čemuž nemohl být nikdo zatčen v případě nesouhlasu s vládou.

Jedním z nejvýznamnějších milníků v diskusi o svobodě slova v Anglii 17. století se stal spis Johna Milтона *Areopagitika aneb řeč o svobodě tisku* z roku 1644. Dílo bylo ostrou reakcí na cenzurní opatření v Anglii a argumentačně vycházelo ze skutečnosti, že v antickém Řecku ani Římě cenzura neexistovala.¹ Stalo se základem boje za svobodu tisku nejen v Evropě, ale i v Severní Americe. Spis je rozdělený do čtyř kategorií (na morální,

¹ Název *Areopagitika* odkazuje na athénský pahorek Areopagus, kde se ve starověku nacházely soudy.

náboženskou, intelektuální a politickou svobodu) a hlavní myšlenka spočívá v přesvědčení, že cenzura by nikdy neměla být předběžná; k patričním opatřením by mělo docházet pouze v případě, že dojde k urážce nebo spáchání trestného činu. Cenzuru vnímá jako „*největší škodu a urážku vzdělanosti a vzdělaných lidí*“ (Milton 1946, s. 40). Podle Miliona (1946, s. 82) „*moc určovat, co má být uveřejněno a co má být potlačeno, nesmí již být svěřena několika nevzdělaným a malicherným jednotlivcům, kteří odmítají schválit dílo, které obsahuje názory nebo vůbec city, které jsou na úrovni hrubé pověry*“. Hledání pravdy pak chápe jako proces, kdy lidé na základě svobodného myšlení a projevu usilují o poznání pravdy a je jen na nich, aby odlišili správné od špatného (Allsop 2012; Wagnerová 2012, s. 423; Jiráček, Köpplová 2015, s. 126). Současně však Milton společně s Johnem Lockem, Baruchem Spinozou a dalšími politickými mysliteli 17. století podle Splichala (2002, s. 26) věřili, že svoboda projevu úzce souvisí s odpovědností. Pokud by došlo k ohrožení míru a bezpečnosti, pak by právo na svobodu projevu jednotlivce mělo ustoupit zájmům celku a být odpovídajícím způsobem omezeno.

O dvě stě let později navázal na Miltonovy myšlenky John Stuart Mill, který v roce 1859 vydal esej *O svobodě (On Liberty)*, jež je považována za jedno z nejvýznamnějších děl na obranu svobody projevu vůbec. Autor zde obhájí liberální pojetí svobody, již považuje za nejvyšší lidskou hodnotu. Kriticky se staví proti jakémukoli omezování svobody projevu, vyznání i tisku. Podle Milla má na svobodu projevu právo každý, a to i v případě, že se mýlí, neboť pravda je vždy relativní. Doslova říká, že „*kdyby veškeré lidstvo bylo jednoho mínění a pouze jediný by se odchyloval, nemělo by lidstvo k tomu většího práva uložití mu mlčení nežli on celému lidstvu, měl-li by k tomu potřebné moci*“ (Mill 1913, s. 29).

Postupem času se Millova práce stala hlavním ideologickým zdrojem a základem právních zásad v otázce svobody projevu i dalších politických svobod. Otázce svobody slova se však věnovali i myslitelé mimo anglosaské prostředí, mezi nimi také Immanuel Kant. Ten spatřoval skutečný smysl svobody projevu, respektive svobody pera, jak o ní ve svém díle hovoří, nikoli v kontrole panovníka či vlády, nýbrž v právu občanů zveřejňovat své kritické názory. Legitimita státu, potažmo vlády pochází od lidu a posiluje ji právě svoboda pera a svoboda myšlení, přičemž obě svobody musí existovat společně. Na Kantovy myšlenky později navázal Karl Marx, jenž měl (oproti většině ostatních obhájců svobody projevu) coby novinář osobní zkušenost s cenzurou a politickou perzekucí. Bojoval za zrušení cenzury a usiloval o zajištění svobody tisku, již definoval jako „*právo každého zveřejňovat*

své názory a soudy bez jakýchkoli vnějších zásahů a omezení“ (Sunstein 2002, s. 113). Problematika svobody projevu představuje v Marxově díle pouze malou část. Většinu života totiž prožil v Anglii, kde se tisk těšil obecně větší svobodě než v jeho rodném Německu (Sunstein 2002, s. 94–128; Britské listy 2002).

Svoboda tisku byla jako první vybojována v Anglii v roce 1695, ve Francii pak o necelé století později na začátku francouzské revoluce v roce 1789. I ve Francii sehrálo v tomto liberalizačním procesu nezastupitelnou roli osvícenství, především pak myšlenky Voltaira, jež se dají shrnout známým citátem „*nesouhlasím s tím, co říkáte, ale až do smrti budu hájit Vaše právo to říkat*“² (Herczeg 2004, s. 9; Bartoň 2010, s. 15–16; Allsop 2012; Jirák, Köpplová 2015, s. 126–127). Právě v *Deklaraci práv člověka a občana (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen)*, přijaté na samém počátku francouzské revoluce, byla svoboda projevu vůbec poprvé zakotvena jako jedna ze základních občanských svobod.³ Konkrétně v článku 11 Deklarace stojí:

„Svobodná komunikace myšlenek a názorů je jedním z nejcennějších lidských práv: Každý občan může tedy svobodně mluvit, psát a tisknout, ale je odpovědný za zneužívání této svobody v případech stanovených zákonem.“

O dva roky později, v roce 1791, pak byla svoboda projevu zakotvena v prvním dodatku k Ústavě Spojených států amerických. Ten stanovil, že:

„Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství; stejně tak nesmí vydávat zákony omezující svobodu slova nebo tisku, právo lidu pokojně se shromažďovat a právo požádat vládu o nápravu křivd.“

² Ačkoli je tento výrok připisován Voltairovi, ve skutečnosti je jeho autorkou Evelyn Beatrice Hall, která prostřednictvím těchto slov charakterizovala v biografické knize *Přátelé Voltaira* jeho obecný přístup ke svobodě názorů. Voltaire sám tuto větu nikdy takto nevyšloval ani nezaznamenal.

³ Někteří autoři (Splichal 2002; Mellen 2009) namítají, že vůbec poprvé bylo právo na svobodu projevu kodifikováno v roce 1776 v *Deklaraci práv státu Virginie (Virginia Bill of Rights)*; Wagnerová (2012, s. 423) uvádí jako první případ právní úpravy svobody projevu anglickou *Listinu práv (Bill of Rights)* z roku 1689 v podobě privilegia svobodného projevu, respektive debaty na půdě parlamentu.

Ačkoli znění prvního dodatku se může na první pohled jevit velmi zřejmě a jednoznačně, Allsop (2012) podotýká, že jeho obsah byl předmětem celé řady diskusí o limitech svobody projevu a že dosud nedošlo (a pravděpodobně ani nemůže nikdy dojít) k jejímu konkrétnějšímu a užšímu vymezení. Sunstein (1993, s. 5) v tomto směru hovoří o „*absolutismu prvního dodatku*“, přesvědčení, že první dodatek je absolutní a nezpochybnitelný a že vláda je přirozeným nepřítelem svobody slova, tudíž jakýkoli záměr ji regulovat ohrožuje princip svobody projevu.

Se stále rostoucí svobodou projevu, potažmo svobodou tisku rostly i sociální funkce a síla médií. S postupnou demokratizací západních společností v průběhu 19. století, s níž souvisela i trojí dělba moci, se začalo o tisku a posléze i o dalších nastupujících médiích uvažovat jako o *čtvrté moci* či *čtvrté síle*. S tímto termínem poprvé přišel anglický novinář a spisovatel Frederick Knight Hunt, který ve své knize *Čtvrtá moc (The Fourth Estate)* dospěl k závěru, že „*síla a hodnota tisku dospěla do pozice čtvrté moci (...) Hodnotou a přesností těchto služeb (...) získaly noviny svou sílu i svou pozici; postupně rostly a sílil jejich vliv, dokud nezískaly přezdívku a staly se tak ČTVRTOU MOCÍ*“ (Hunt 1850, s. 8).

Prohlubování svobody projevu pokračovalo i na začátku 20. století. Jäger a Molek (2007, s. 26–27) v této souvislosti uvádějí, že právě v této době docházelo k upouštění od dříve používaných spojení svoboda tisku, svoboda řeči a svoboda slova a postupně se pro ně vžil komplexnější výraz svoboda projevu. Bartoň (2010, s. 32) to odůvodňuje tím, že z jazykového hlediska je svoboda slova, potažmo svoboda řeči poměrně úzkým pojmem zahrnujícím pouze určitou kategorii jednání, poněvadž projevit se je možné i jinak než slovem. Podobně argumentují i Whitten-Woodring a Van Belle (2014, s. 3), podle kterých je svoboda projevu zastřešující výraz pro svobodu uměleckého projevu, vyznání, slova, shromažďování, petiční svobodu a svobodu tisku, respektive médií.

Ve stínu dvou světových válek a nástupu totalitních režimů v řadě zemí světa však docházelo k omezování dříve vydobytých svobod. Tyto režimy využívaly masová média a moderní komunikační technologie k prosazování svých zájmů a kontrole lidí a svobodu projevu a s ní související svobodu médií coby jedna ze základních občanských práv odmítly jako přežitek. Zkušenosti se světovými válkami přinesly nový pohled na základní lidská práva a svobody. Podle Rosenberga (1989) byla druhá světová válka jistým předělem, který především v západní Evropě a Severní Americe vedl k redefinici přístupu ve vztahu ke svobodě projevu a demokratizaci jako takové. V této souvislosti lze zmínit i Warbutona

(2009, s. 29), jenž explicitně prohlásil, že svoboda projevu je nezbytná k ochraně demokracie a bojuje proti diktaturám. Demokracie dle něj navíc musí umožnit celospolečenskou diskusi, neboť „pokroku je dosaženo spíše zdvořilým bojem idejí než prostřednictvím jedné strany, která má výhradní přístup na podium“. D’Humiilly de Serraval (2012) pak doplňuje, že „pouze prostřednictvím myšlenek a hlasů občanů lze vytvořit prosperující demokratickou společnost a pohrbit vládu teroru a absolutismu“.

Po rozdělení světa do dvou mocenských bloků na přelomu 40. a 50. let došlo i k rozdílnému přístupu k funkci médií. Zatímco na Západě byla tisková svoboda v principu respektována, média plnila kontrolní funkci a představovala zpětnou vazbu ve vztahu ke společnosti a politickému systému, na Východě byla média podřízena ideologiím vládnoucích totalitních režimů a čelila celé řadě kontrolních a cenzurních opatření. Autoři z oblasti politické ekonomie médií (McChesney, Chomsky, Herman) však poukazují na tlaky na mediální svobodu i v západním světě, ať už komerční či ideologické (více viz podkapitola 1.5). Po pádu železné opony a konci studené války se opět začala akcentovat občanská a lidská práva, mezi nimi i svoboda projevu. Rostoucí globalizace a vzestup internetu a sociálních sítí na přelomu milénia tento trend ještě umocnily a výraznou měrou přispěly k transformaci a demokratizaci komunikačního prostředí. Optikou Marshalla McLuhana (2011) tak lze na dnešní svět nahlížet jako na jednu globální vesnici bez komunikačních bariér. Nikdy v historii lidstva neexistovala svoboda projevu v takové míře, v jaké existuje dnes, a informace se napříč státy a kontinenty nešířily tak snadno a rychle jako nyní (Večeřa 2015, s. 157–178; Garton Ash 2017).

1.1.1 Vývoj svobody projevu v českých zemích

Od vzniku české státnosti v raném středověku až do 19. století byla svoboda projevu na našem území úzce navázána na svobodu projevu víry. K dočasnému rozvolnění rigidních opatření došlo jen v případě husitského hnutí v první polovině 15. století, konkrétně pak v podobě prvního článku čtyř artikulů pražských z roku 1420, kde lze nalézt jedno z nejstarších zakotvení svobody slova v historii, která byla konkrétně upravena následovně (dle Palacký 1998, s. 551):

„Najprvé: aby slovo božie po kráľovství Českém svobodně a bez překážky od křesťanských kněží bylo zvěstováno a kázáno.“

Reálné poměry v českých zemích však neumožnily další rozvoj této svobody, která našla poslední dozvuky v *Majestátu* císaře Rudolfa II. z roku 1609. Po přijetí *Obnoveného zřízení zemského* v roce 1621 došlo k potlačení těchto výsad a v podstatě až do 19. století byla svoboda projevu hájena českými osvícenci pouze zprostředkovaně, a to používáním českého jazyka, tištěním českých novin či provozováním českého divadla. Další významnější krok směrem ke svobodě projevu souvisí až s událostmi revolučního roku 1848, kdy se císař Ferdinand V. na žádost českých politiků zasadil povolit svobodu tisku, jež měla být zakotvena v nové ústavě. Tato ústava však nikdy nevstoupila v platnost, prvním účinným ústavním zakotvením svobody projevu se tak stala až *Stadionova ústava* (známá rovněž jako *Březnová ústava*) vydaná císařem Františkem Josefem I. v roce 1849, ta však neměla dlouhého trvání (Jäger, Molek 2007, s. 40–42; Smílek 2014).

K ústavní kodifikaci svobody projevu, respektive k jejímu obnovení došlo v Rakousku v prosinci 1867 přijetím *Prosincové ústavy*, konkrétně pak *Státním základním zákonem č. 142*, jehož článek 13 zní (dle Jäger, Molek 2007, s. 42):

„Každý má právo mínění své v mezích zákona slovem, písmem, tiskem nebo vyobrazením volně pronášeti. Není dovoleno tisk ani censuru dávat ani propůjčováním koncesí obmezovati. Správní záповědi poštovské na zdejší tiskopisy se nevztahují.“

V této podobě přetrvala právní ochrana svobody projevu až do konce habsburské monarchie, respektive do vypuknutí první světové války, kdy byla svoboda tisku spolu s jinými svobodami omezena. Po vzniku samostatného Československa byla svoboda projevu zakotvena v *Ústavní listině Československé republiky* z roku 1920. Článek 117 stanovuje, že:

1. *„Každý může v mezích zákona projevovali mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem apod.“*
2. *Totéž platí o právnických osobách v mezích jejich působnosti.*
3. *Výkon tohoto práva nesmí nikomu býti na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru.“*

Tato úprava vydržela v platnosti po celou dobu trvání první Československé republiky až do roku 1939. Praktický obsah původního článku však byl postupně modifikován dalšími legislativními opatřeními, například zákonem na ochranu republiky z roku 1923 upravujícím problematiku nedovoleného zpravodajství, zákonem na ochranu cti či tiskovým zákonem z roku 1933, podle něhož mohlo být v době ohrožení republiky omezeno nebo dokonce zastaveno vydávání tiskovin (Jäger, Molek 2007, s. 40–42; Bednařík, Jirák, Köpplová 2011, s. 164–165; Smílek 2014).

Ústava z roku 1920 zůstávala v platnosti i během nacistické okupace, nicméně reálný stav jejímu znění neodpovídal a svoboda projevu nebyla vymahatelná. Výrazným omezením byl výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. o Protektorátu Čechy a Morava, v němž bylo uvedeno, že *„právo platné nyní v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší“*. Z ustanovení vyplývá, že jakýkoli nesouhlas namířený proti okupaci byl považován za nezákonný.

Prvorepubliková konstituce přetrvala s dílčími úpravami v platnosti až do roku 1948, kdy byla nahrazena *Ústavou Československé republiky* (ústavní zákon č. 150/1948 Sb.), známou také jako *Ústava 9. května*. Ta se sice vyznačovala ideovou kontinuitou s ústavní listinou první republiky a zaručovala svobodu slova, nicméně zároveň stanovovala možnost legislativního omezení tohoto práva, čehož bylo hojně využíváno. Období komunistické diktatury se vyznačovalo patrným rozkolem mezi platnou právní úpravou a žitou realitou, jež byla negativně ovlivněna praktikami Státní bezpečnosti. Brzy po přijetí ústavy tak začalo docházet k likvidaci svobody projevu a zavádění přísných cenzurních opatření. To se později odrazilo v *Ústavě Československé socialistické republiky* (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.), kde již byla svoboda projevu podřízena socialistické ideologii. Článek 28 ji upravuje následovně:

„V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. Těchto svobod občané užívají jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tvůrčího úsilí, tak k uplatňování své aktivní účasti na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země. K těmto cílům se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.“

K určité liberalizaci poměrů došlo na jaře 1968, kdy byl novelizován tiskový zákon a jeho nová úprava zrušila cenzuru. Novela stanovovala, že „*cenzura je nepřípustná, přičemž cenzura byla definována jako zásah státních úřadů proti svobodě slova a obrazu a proti jejich rozšiřování hromadnými prostředky*“ (Bobek, Molek, Šimíček 2009, s. 135–136). Slibný vývoj byl však záhy ukončen intervencí vojsk Varšavské smlouvy do Československa a následným obdobím normalizace. Výraznějším vybočením ze zajetých kolejí se v tomto období staly pouze aktivity sdružení Charta 77, které upozorňovalo na nesoulad přijatých mezinárodních závazků s realitou. Dokument poukazuje na to, že občané Československa žijí v permanentním strachu svobodně se projevovat kvůli možnému postihu a vyvinula se u nich jistá autocenzura, a vyzývá vládnoucí garnituru k dodržování závazků v oblasti lidských a občanských práv. Přestože požadavky chartistů nebyly vyslyšeny, jejich aktivity bezesporu přispěly k pádu totalitního režimu v listopadu 1989, kdy se československá společnost po desetiletích útlaku konečně dočkala liberalizace poměrů a právního zakotvení svobody projevu (Jäger, Molek 2007, s. 46–47; Smílek 2014).

1.2 Právní zakotvení svobody projevu

Svoboda projevu patří k nejstarším konstitučně garantovaným svobodám a v demokratickém zřízení má klíčový význam. Podle Klímy (2005, s. 724) je „*vyjadřování vlastních názorů a postojů (...) jedním ze základních pilířů fungování demokratického státu*“. Chaloupková (2019, s. 334) uvádí, že právě „*svobodný projev je konstitutivním znakem demokratické pluralitní společnosti a jednou ze základních podmínek pro její chod a sebeuplatnění jednotlivce*“. Hudecová, Nechvátalová a Výborný (2013, s. 13) pak podotýkají, že „*bez svobody projevu by nebyla demokracie myslitelná, poněvadž se demokracie svobodou projevu žíví*“.

Jak bylo uvedeno výše, garance svobody projevu se začala objevovat v moderních ústavách na konci 18. století. Mezi nejstaršími dokumenty, které toto právo zaručovaly, lze nalézt již zmiňovanou *Deklaraci práv člověka a občana* z roku 1789 a *Listinu práv (Bill of Rights)*, tedy prvních deset dodatků k Ústavě Spojených států amerických vydaných v roce 1791. Zkušenosti s hrůzami druhé světové války a totalitními režimy vyústily ve vlnu snah garantovat svobodu projevu i na mezinárodní úrovni. Jedním z nejvýznamnějších dokumentů byla *Všeobecná deklarace lidských práv* (dále jen Deklarace) schválená Valným shromážděním OSN v roce 1948 (Bartoň 2002, s. 25–27; Jäger, Molek 2007, s. 12–50; Bartoň 2010, s. 29–31). Článek 19 kodifikuje svobodu projevu následovně:

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.“

Tento dokument znamenal výrazný průlom v otázce ochrany lidských práv, ale spíše jen v symbolické rovině – jednalo se pouze o usnesení Valného shromáždění OSN, tudíž nebyl právně nijak závazný na mezinárodní úrovni, natož pak na úrovni vnitrostátní a občané se nemohli domáhat jeho dodržování. Šlo o pouhé nastínění ideálního stavu ochrany lidských práv v poválečném světě, která se stala vzorem pro celou řadu dalších právních dokumentů.

Dalším mezníkem v tomto úsilí bylo přijetí *Mezinárodního paktu o občanských a politických právech* v roce 1966 (dále jen Pakt).⁴ Ten vesměs zahrnuje práva obsažená v Deklaraci a odvolává se na její zásady,⁵ na rozdíl od ní se však již jedná o právně závazný dokument, k němuž přistoupilo i Československo a včlenilo jej do svého právního řádu. Svoboda projevu garantovaná Paktem však byla v socialistickém Československu pouze iluzorní, což se následně odrazilo v textu Charty 77, jež vyzývala k dodržování občanských práv a svobod a plnění vládních závazků (Bartoň 2002, s. 25–27; Jäger, Molek 2007, s. 12–50; Bartoň 2010, s. 29–31).

V tomto kontextu nelze opomenout *Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod*, známou rovněž jako *Evropská úmluva o lidských právech* (dále jen Úmluva), která má klíčový regionální význam v rámci států sdružených v Radě Evropy. Jako právně závazný dokument byla přijata v roce 1950 a v platnost vešla o tři roky později. V článku 10 mimo jiné stanovuje, že *„každý má právo na svobodu projevu, přičemž toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice“*. Správnou aplikaci Úmluvy posuzuje Evropský

⁴ Společně s *Mezinárodním paktem o občanských a politických právech* byl v témže roce přijat i *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. Zde je však relevantní především pouze první zmíněný dokument, který v článku 19 kodifikuje svobodu projevu.

⁵ **Článek 19 Paktu:**

- 1) Každý má právo zastávat svůj názor bez překážky.
- 2) Každý má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle vlastní volby
- 3) Užívání práv uvedených v odstavci 2 tohoto článku s sebou nese zvláštní povinnosti a odpovědnost. Může proto podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaké stanoví zákon a jež jsou nutná:
 - a) k respektování práv nebo pověstí jiných;
 - b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku nebo veřejného zdraví nebo morálky.

soud pro lidská práva sídlící ve Štrasburku. Československo ratifikovalo Úmluvu v roce 1992 jako první stát bývalého východního bloku (Bartoň 2002, s 25–27; Bartoň 2010, s. 31–32; Smílek 2014; Hrbáčková 2017).

1.2.1 Zakotvení svobody projevu v zemích Visegrádské skupiny

V právním řádu České republiky je svoboda projevu v nejobecnější podobě zaručena v *Listině základních práv a svobod* (dále jen Listina), konkrétně v článku 17, kde stojí:

- 1) *„Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.*
- 2) *Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.*
- 3) *Cenzura je nepřípustná.*
- 4) *Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*
- 5) *Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“^{6 7}*

Klíčový je první odstavec, který občanům zaručuje hned dvě základní práva – svobodu projevu a právo na informace. Kromě svobodného vyjadřování vlastních názorů a idejí je tak každému garantováno právo na vyhledávání, získávání a rozšiřování informací a myšlenek. Druhý odstavec pak svobodu projevu chrání ve dvou rovinách, verbální i neverbální. Kromě písemného a ústního projevu tak zahrnuje například gestikulaci, symbolické projevy (např. spálení či hanobení vlajky) a zároveň i mlčení a nečinnost. Co se pak týká pasáže o přijímání a šíření informací bez ohledu na hranice, jde o reakci na poměry před listopadem 1989, kdy bylo šíření informací z určitých zdrojů (např. z Rádia Svobodná Evropa) znemožňováno a v určité době i trestně stíháno (Herczeg 2004, s. 9–49; Wagnerová 2012, s. 431).

⁶ Pátý odstavec článku 17 se již svobody projevu explicitně netýká, proto nebude představen podrobněji.

⁷ Bartoň (2018, s. 15) doplňuje, že v původním návrhu článku 17 byl navíc obsažen ještě odstavec 6, který stanovoval, že „*podnikání v oboru rozhlasu, televize a filmu může být podmíněno povolením*“. Odstavec byl inspirován článkem 10 Úmluvy, ve finálním znění článku 17 Listiny však obsažen není.

Cenzurou se ve smyslu třetího odstavce míní cenzura předběžná, následné reakce a případný postih jsou přípustné, nicméně pouze v mezích Listiny, respektive dalších zákonů. Zákaz cenzury je podle Wagnerové (2012, s. 433) v českém prostředí relativně novým fenoménem. S výjimkou krátkého období v letech 1848 až 1849 a několika měsíců roku 1968 byla česká média vždy více či méně vystavena dohledu či nějaké formě omezení. Cenzurou ve smyslu článku 17 se nerozumí autocenzura, tedy sebeomezení samotného autora v tom, co hodlá psát či říkat. Čtvrtý odstavec Listiny pak připouští zákonnou možnost omezení svobody projevu; k tomu však může dojít jen v případě ochrany vyjmenovaných hodnot a musí tak být stanoveno zákonem (což je požadavek odpovídající článku 4 Listiny).⁸ Nelze však nijak omezit právo přijímat informace. O případech, kdy může k omezení svobody projevu dojít, blíže pojednávají následující podkapitoly (Bartoň 2002, s. 22–25; Klíma 2005, s. 733–736; Wagnerová 2012, s. 433–436).

Svoboda projevu na Slovensku je ústavně zaručena v identickém znění, neboť článek 17 Listiny byl v roce 1992 přímo implementován do nově vzniklé Ústavy Slovenské republiky jako článek 26. Zároveň je v ústavě článkem 13 garantována možnost omezení svobody projevu po vzoru článku 4 Listiny.

V polské konstituci má svoboda projevu obsáhlejší zakotvení než v Česku a na Slovensku, zejména pak v ústavních člancích níže; po obsahové stránce se však do značné míry shoduje s českým, respektive slovenským zněním.

Článek 14

„Polská republika zaručuje svobodu tisku a jiných sdělovacích prostředků ve společnosti.“

Článek 25

(...)

⁸ **Článek 4 Listiny:**

- 1) Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.
- 2) Meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem.
- 3) Zákonná omezení základních práv a svobod musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky.
- 4) Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

2. „Veřejná moc Polské republiky dodržuje nestrannost v záležitostech náboženských, světonázorových a filozofických názorů a poskytuje svobodu tyto názory ve veřejném životě vyjadřovat.“

(...)

Článek 49

„Svoboda a ochrana tajemství sdělovaných zpráv se zaručuje. Může být omezena pouze v zákonem stanovených případech a zákonem stanovenou formou.“

Článek 53

(...)

5. „Svoboda vyjadřovat náboženské přesvědčení může být omezena zákonem, je-li toto omezení nutné na ochranu bezpečnosti státu, veřejného pořádku, zdraví, mravnosti nebo svobod a práv jiných.“

(...)

Článek 54

1. „Každému se zaručuje svoboda šíření jeho názorů, jakož i opatřování nebo rozšiřování informací.“

2. „Preventivní cenzura sdělovacích prostředků je zakázána. K tisku není třeba povolení. Zákonem lze provozování rozhlasové a televizní činnosti vázat na získání předchozího povolení.“

Kromě samotného institutu svobody projevu navíc polská ústava v člancích 213 až 215 ošetřuje Národní radu pro rozhlas a televizi, nejvyšší regulační orgán a polskou obdobu tuzemské Rady pro rozhlasové a televizní vysílání.

V Maďarsku je svoboda projevu ústavně upravena v článku 9 následovně:

1. „Každý má právo vyjádřit svůj názor.“

2. „Maďarsko uznává a brání svobodu a rozmanitost tisku a zajišťuje podmínky pro svobodné šíření informací nezbytných pro vytváření demokratického veřejného mínění.“

3. „Podrobná pravidla pro svobodu tisku a orgán dohlížející na mediální služby, tiskové produkty a trh s informacemi upravuje kardinální zákon.“

Kardinální zákony zmíněné v odstavci 3 článku 9 jsou de facto maďarskou obdobou ústavních zákonů. Jejich prostřednictvím je možné upravovat až 39 konstitučně vymezených oblastí, k jejich přijetí je potřeba dvoutřetinová většina hlasů přítomných zákonodárců.

1.3 Meze svobody projevu

Svoboda projevu, respektive svoboda slova není bezbřehá. Jako základní lidské právo a jeden z pilířů demokratické společnosti je sice chráněna bez ohledu na to, zda jsou vyjádření racionální či emotivní, odůvodněná či bezdůvodná, nicméně i tak má své limity a může být za splnění určitých podmínek omezena. V českém, potažmo i slovenském právním prostředí omezení svobody projevu umožňuje zmíněný odstavec 4 článku 17 Listiny, respektive článek 13 slovenské ústavy, a to pouze v případě, kdy jsou ohroženy práva a svobody druhých, bezpečnost státu, veřejná bezpečnost nebo veřejné zdraví a mravnost. Obdobnou úpravu lze nalézt i v článku 10 Úmluvy, která omezení připouští v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo jiných práv, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci.

Vrátíme-li se k myšlenkám J. S. Milla, ten v otázce svobody projevu zastával liberální přístup a odmítal jakékoli zásahy ze strany státu. Jeho pojetí spočívalo v tzv. volném trhu myšlenek, kdy se podobně jako v ekonomické rovině společnost vypořádá se vším přirozeně sama, v tomto případě se všemi typy projevů, a to i v případě, že se jedná o „závadné“ myšlenky, jež mohou v budoucnu představovat potenciální riziko a obrátit se právě proti zárukám svobody projevu, potažmo demokracie. Mill je totiž toho názoru, že proti každému názoru stojí názor jiný a že závadný projev nemá v konkurenci protiargumentů šanci uspět (z důvodu tzv. neviditelné ruky trhu myšlenek), čímž pádem není zapotřebí zásahů ze strany státu (Bartoň 2010, s. 17–20).

Princip volného trhu myšlenek našel uplatnění zejména v případě Spojených států, kde se etabloval jako klíčový argument rozhodovací praxe Nejvyššího soudu. Historická zkušenost však ukázala, že liberální přístup s sebou nese riziko protidemokratických tendencí, což potvrzují i historické zkušenosti z minulého století – ať už nástup Adolfa

Hitlera a nacismu v Německu nebo komunismu v Československu a dalších zemích střední a východní Evropy. Z tohoto důvodu se tak v evropském kontextu prosadil spíše paternalistický přístup, který omezuje svobodu projevu a šíření určitých myšlenek, názorů a idejí (např. zpochybňování holocaustu, bagatelizaci zločinů proti lidskosti apod.). Bartoň (2010, s. 16) k tomu dodává, že každý z těchto konceptů spatřuje potenciální riziko jinde – liberálnější přístup hájící svobodu slova v co nejširší možné míře, charakteristický spíše pro anglosaské prostředí, spoléhá na samoregulaci a obává se zneužití regulací a restrikcí ze strany státu; restriktivnější přístup naopak spoléhá na ochranu společnosti před závadnými myšlenkami právní regulací.

1.3.1 Kolize svobody projevu s dalšími právy

Z výše uvedeného vyplývá, že je nutné rozlišovat mezi svobodou slova a libovůlí slova. Z tohoto důvodu stanovila judikatura hranice svobody projevu, za nimiž již projev nepodléhá ochraně a mluvčí tak za něj může nést zodpovědnost. Nalézt však hranici mezi chráněným a nechráněným projevem, respektive rovnováhu mezi svobodou projevu a dalšími svobodami a právy je komplikované, proto je nutné na každý případ nahlížet jednotlivě a posuzovat ho v širších souvislostech. Podle Jägera a Molka (2007, s. 33–37) je svoboda projevu limitována šesti faktory:

- řádné fungování soudní soustavy, zejména zákaz ovlivňování a znevažování soudů
- ochrana před necudností a obscénností (zejména ve vztahu k dětem a mladistvým)
- zájem na nevyvolání nenávisti vůči menšinám (národnostním, rasovým, náboženským, sexuálním a dalším)
- národní bezpečnost a ochrana utajovaných údajů
- ochrana obchodního tajemství
- obrana proti pomluvě

Právě poslední zmíněný faktor, totiž ochrana soukromí, respektive ochrana osobnosti, se do rozporu se svobodou projevu dostává nejčastěji, proto mu bude níže věnováno více pozornosti. Článek 10 Listiny, respektive článek 19 slovenské ústavy ochraňuje soukromí

jednotlivců následovně:

- 1) *„Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*
- 2) *Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.*
- 3) *Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“*

V případě druhého odstavce často bývá obtížné stanovit hranici mezi soukromím a veřejnou sférou. Soukromí lze definovat jako právo každého člověka vybírat, s kým bude sdílet své osobní záležitosti. Nejde však jen o informace týkající se dané osoby a jejich sdílení, ale také o ochranu svého majetku a svého těla (Šimíček 2011, s. 43). O míře svého soukromí rozhoduje každý sám. Nelze ho nicméně považovat za absolutní, neboť je omezeno existencí člověka ve společnosti. Wagnerová (2012, s. 278) uvádí, že *„v základu různých konceptů soukromí jsou odlišná, široce kulturně a historicky podmíněná chápání jednatelce, společnosti, státu a především jejich vzájemných mnohvrstevnatých vztahů. Tato hodnocení se však mění v čase. (...) Představy o tom, co náleží do sféry soukromé a co do sféry veřejné se rovněž velmi dynamicky mění, (...) hranice mezi privátním a veřejným se plynule posouvá, a to ve prospěch rozšiřování veřejné sféry“*.

Kromě těchto dvou stran – tedy mluvčího projevu, jehož se dotýká svoboda slova, a objektu projevu, na nějž se vztahuje ochrana soukromí – je třeba zohlednit ještě třetí vrchol pomyslného trojúhelníku, jímž je publikum. I tomu je zaručeno základní lidské právo, a sice právo na informace.

Při rozporu mezi články 10 a 17 Listiny (a odpovídajícími články slovenské konstituce) je vždy třeba posuzovat konkrétní případ a na základě toho rozhodnout, které z práv je přednější. Významnou roli při rozhodování hraje charakteristika osoby, jíž se projev týká. Některé osoby si totiž zaslouží větší míru ochrany, u jiných je naopak zúžena a jejich soukromí bývá často prolamováno. V tom druhém případě se jedná o osoby veřejně činné, tedy osoby zastávající zpravidla volené či jmenované funkce, kteří se nějakým

způsobem podílejí na chodu státu. Zpravidla tedy jde o politiky a úředníky.⁹ Především politici mají ze všech společenských skupin nejnižší míru ochrany soukromí— svou angažovaností se dobrovolně vzdávají části svého soukromí. Jakožto u nositelů moci je u nich přípustná širší hranice kritiky a prolamování práva na soukromí (Bartoň 2010, s. 244–245; Hudecová, Nechvátalová, Výborný 2013, s. 13–16). Podobně se k problematice staví i Evropský soud pro lidská práva, který potvrdil, že *„limity přijatelné kritiky jsou širší u politiků, než u soukromých osob. (...) politici se na rozdíl od soukromých osob nevyhnutelně a vědomě podrobují důkladné kontrole každého svého slova a činu ze strany novinářů, i ze strany široké veřejnosti, a v důsledku toho musí prokázat vyšší míru tolerance“* (dle Ústavní soud České republiky 2014).

Polsko je nicméně v tomto ohledu poměrně striktní a trestní zákoník (*Kodeks karny*) na základě článků 133 až 136 zapovídá veřejné urážky polského národa, prezidenta republiky a jiných veřejně činných osob (konkrétně diplomatů či konzulárních pracovníků) pod trestem až tří let odnětí svobody.

Osobnostní práva přirozeně nejsou jedinou oblastí, s níž se právo na svobodu projevu dostává do rozporu. Kromě nich a oblastí definovaných v článku 17 Listiny, tedy bezpečnosti státu, veřejné bezpečnosti a ochrany veřejného zdraví a mravnosti, dochází k limitaci svobody projevu v případě ochrany před extremismem či při regulaci reklamy. Bartoň (2010, s. 176–177) v tomto kontextu uvádí, že v americkém právním prostředí jsou některé typy projevů nechráněné z důvodu jejich „nízké hodnoty“. Mezi tyto projevy se řadí podněcování, nepravdivá tvrzení, obscenita, dětská pornografie, útočné či agresivní projevy výhrůžky a částečně i komerční projevy.

1.4 Formy omezení svobody projevu

Typy omezení svobody projevu lze klasifikovat několika způsoby. Jedním z nich je dělení na předběžné a následné zásahy, přičemž předběžné zásahy jsou z povahy věci vždy závažnější než zásahy následné.¹⁰ Bartoň (2010, s. 130) to odůvodňuje tím, že *„mocensky*

⁹ Vedle osob veřejně činných lze ještě vymezit osoby veřejně známé (ačkoli hranice mezi oběma skupinami není ostrá). Jde o osoby známé v důsledku jiných okolností, než je chod státu nebo státní správa – většinou se jedná o osobnosti z oblasti umění, sportu či podnikání, ale také o novináře či advokáty. Pro tyto jedince není zájem médií klíčový, často se mu dokonce vyhýbají a brání. (Bartoň 2010, s. 249–252)

¹⁰ Dalším možným způsobem je dělení cenzury na přímou, která míří na jednu konkrétní informaci či dílo, a nepřímá, která je plošná a míří na všechna „nevhodná“ díla.

znemožnit (či pozdržet) vstup do veřejné diskuse je vždy závažnější než některé aktéry z diskuse vyloučit ex post za porušení pravidel“.

Nejvýznamnějším a zároveň nejzávažnějším předběžným zásahem je cenzura. V demokratických státech je nemyslitelná a jinak tomu není ani v případě Česka, Slovenska a Polska, kde ji explicitně zakazují konkrétní ústavní články; v případě Maďarska není problematika cenzury konstitučně ošetřena. Obecně je pojem chápán (dle Klimeš 2005, s. 87) jako *„úřední kontrola všeho, co je určeno k zveřejnění (především tiskem) se zřetelem na zájmy státní, politické, mravnostní a podobně“*. Reifová (2004, s. 26) na ni nahlíží jako na *„cílený, institucionalizovaný a politicky podložený zásah státní moci do autorského záměru či do informačního toku“*. Bartoň (2010, s. 131) se kloní k užšímu pojetí cenzury jako *„předběžné kontroly obsahu ze strany úřadů s možností reálně zabránit publikaci nevhodného obsahu“*. Cenzurou se však nerozumí výběr a filtrování informací ze strany sdělovacích prostředků, neboť se tak neděje na nátlak zvenčí. Každé médium je zodpovědné za zveřejňovaný obsah a je tedy na jeho zvážení a na jeho zodpovědnosti, jaký obsah se rozhodne zveřejnit a jaký nikoliv. V tomto případě se tedy nejedná o cenzuru v právním slova smyslu, nýbrž o samoregulaci média, popřípadě autocenzuru. Tato forma omezení je přípustná a není nikterak v rozporu s Listinou či ústavními listinami jednotlivých států.

Cenzuru lze rovněž dělit na předběžnou (preventivní) a následnou, přičemž preventivní spočívá v zásahu do obsahu před jeho publikací a distribucí, zatímco následná se uplatňuje až po zveřejnění obsahu a brání jeho dalšímu šíření. Cenzuru pak lze na základě motivu rozčlenit do čtyř kategorií (Wilke 1983, dle Jiráková, Köpplová 2015, s. 342):

- **morální cenzura**, která spočívá v ochraně morálních standardů dané společnosti před vlivem jiných standardů
- **vojenská cenzura** uplatňující se během vojenského konfliktu, která utahuje informace, jež by mohly pomoci nepříteli
- **politická cenzura** omezující ty projevy, které by mohly ohrozit vládu prezentací kritických či opozičních názorů
- **náboženská cenzura** potlačující projevy jiných náboženství

Cenzura nachází uplatnění zejména v totalitních režimech, kde se stává pevnou součástí vládní politiky a slouží jako nástroj k udržení moci.¹¹ Cenzura však není jediným způsobem omezení svobody projevu. Dalšími formami, které jsou v demokratických společnostech za určitých podmínek přípustné, jsou předběžné opatření, které spočívá v zákazu učinit určitý projev; dále zabavení a konfiskace, licence a povolení či následné zásahy a postihy (Bartoň 2010, s. 128–149).

1.5 Svoboda projevu a politická ekonomie komunikace

Cenzura a další formy omezení uvedené výše představují jen jednu oblast zásahů do svobody projevu, potažmo svobody médií. Jedním z normativních přístupů, který se této problematice věnuje, je politická ekonomie komunikace a médií, již se rozumí „*sociální a ekonomická analýza společenských a mocenských vztahů, které se střetávají, uplatňují a prosazují při využívání společensky významných komunikačních prostředků*“ (Jirák, Köpplová 2007, s. 73). Politická ekonomie komunikace se v zásadě zabývá vztahy mezi mediální, politickou a ekonomickou sférou; na jedné straně se věnuje analýze vlastnických struktur, kontrole a řízení médií, na straně druhé pak působení politických a ekonomických sil na mediální produkci. Díky tomu lze mediální sféru vnímat jako součást ekonomického systému s těsnými vazbami na systém politiky.

Jedním z teoretiků politické ekonomie komunikace a role médií v demokratických a kapitalistických společnostech je Robert W. McChesney. Ten se ve svém stěžejním díle *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích* (2009) věnuje vzniku profesionalizované, nezávislé žurnalistiky, kterou kritizuje jako podjatou, a pronikání komerčních a politických zájmů do mediální produkce. Podjatost profesionální žurnalistiky se má projevat ve třech tendencích. Za první žurnalisté se ve snaze o co nejvyšší objektivitu příliš spoléhají na oficiální zdroje a dávají tak politickým a zejména ekonomickým elitám významnou moc v nastolování agendy, důsledkem čehož se žurnalistika omezuje na pouhé informování a dochází k utlumování kritické reflexe a role hlídacího psa. Za druhé dochází k postupnému potlačování kontextualizace, jež byla považována za charakteristický rys angažované žurnalistiky, a v nedostatečné reprezentaci menšinových témat, případně jejich přizpůsobování dominantnímu diskurzu formovanému elitami. Třetí tendence pak spočívá

¹¹ Podle Jiráka a Köpplové (2015, s. 345–346) se však cenzura v minulém století v některých případech nevyhnula ani demokratickým státům. Příkladem budiž tzv. mccarthismus v USA, uplatnění vojenské cenzury během války o Falklandy či řízení mediální komunikace během válek v Perském zálivu a obsazování Iráku.

v přísnějším dohledu nad politickými elitami než nad těmi ekonomickými, případně větší míře kritičnosti vůči sociálně slabším než těm bohatším, důsledkem čehož je absence kontroly nad těmito oblastmi.

Tyto tři zmíněné tendence vytvářejí prostor pro komercializaci médií, tedy postupné pronikání obchodních zájmů do profesionální žurnalistiky. To se projevuje ve dvou rovinách – jednak promítáním obchodních zájmů přímo do mediální produkce, kdy se v médiích objevuje čím dál více komerčních sdělení (např. reklamy na titulních stranách), případně dochází k ovlivňování podoby zpráv přímo inzerenty; jednak pak pozitivním či nekritickým vykreslením vlastníka média a jeho obchodních zájmů. Média se rovněž čím dál častěji snaží vycházet vstříc zájmům publika a oslovit co největší okruh potenciálních příjemců, v důsledku čehož dochází k omezování investigativní a kritické žurnalistiky a postupné banalizaci a bulvarizaci mediálních sdělení (McChesney 2009, s. 7–64).

Dalším z významných politickoekonomických přístupů ve vztahu k masovým médiím je tzv. model propagandy autorů Edwarda S. Hermana a Noama Chomského, kteří vycházejí z teze, že média jsou nedílnou součástí tržních systémů a slouží tak zájmům politických a ekonomických elit, na jejichž finančních prostředcích jsou závislá. Média jsou tak vystavena tlakům a hrozbám jak ze strany inzerentů, tak ze strany vládních představitelů a reportují tak v jejich prospěch. Kromě toho média operují v prostředí ovlivněném dominantní ideologií, v jejíchž prospěch reportují. Herman (2018) pak v textu *The Propaganda Model Revisited* podotýká, že model propagandy se primárně zabývá chováním médií, nikoli jejich účinky a dopady na veřejnost.

Model propagandy Hermana a Chomského sestává z pěti filtrů zpravodajství, které určují, jakým způsobem je realita uchopena a formována do výsledné podoby. Těmito filtry jsou:

- **vlastnictví médií** – představa, že vlastníci médií mají vliv a kontrolu nad obsahem a mohou ovlivňovat výslednou podobu mediálních obsahů ve svůj prospěch, respektive ve prospěch svých obchodních partnerů
- **inzerce** – reklama tvoří dominantní část příjmů a média jsou na ní existenčně závislá; snaha získat a udržet si inzertní klienty tak ovlivňuje skladbu a finální podobu zpravodajství

- **zdroje informací** – média mnohdy pracují převážně s elitními zdroji, skrze které se do výsledných obsahů promítá elitní perspektiva, případně se spoléhají na omezený počet zdrojů, s nimiž si vytvářejí symbiotický vztah přecházející v závislost na daném zdroji; tento aspekt zároveň může vést k uniformitě mediálních obsahů, pokud média čerpají ze společného zdroje (např. zpravodajské agentury, tiskové zprávy)
- **flak** – negativní zpětná vazba (přímá či nepřímá) od vlivných zdrojů a inzerentů v případě referování proti jejich zájmům; v konečném důsledku může vést k (podvědomému) umlčení či vykreslení žádoucím způsobem
- **dominantní ideologie** – determinují pohled na svět a na způsob, jakým se o něm referuje¹²

Oba výše uvedené politickoekonomické přístupy byly původně zformulovány v kontextu amerických reálií, nicméně jsou aplikovatelné i v dalších zemích, kde jsou uplatňovány stejné ekonomické, politické a společenské přístupy (Herman, Chomsky 1988, s. 1–35; Ftorek 2009, s. 61–64; Mullen 2009; Herman 2018).

¹² Původně pátý filtr představoval antikomunismus, který byl důležitý v době studené války (příkladem je období již zmíněného mccarthismu); po rozpadu Sovětského svazu se však přestala být dosavadní podoba filtru relevantní a v revidované verzi modelu propagandu autoři za novou dominantní ideologii označují volný trh a antiterorismus.

2. Měření svobody médií ve světě

Svoboda projevu má za sebou překotný vývoj a její kořeny sahají až hluboko do antiky. Po skončení druhé světové války a nástupu liberalismu coby dominantní ideologie druhé poloviny minulého století se svoboda projevu stala nezbytnou podmínkou demokratických společností a dočkala se právního ukotvení v ústavních listinách i mezinárodních úmluvách a dokumentech. V 60. letech se pak začaly objevovat první empirické výzkumy hledající souvislosti mezi svobodou médií a ekonomickou vyspělostí, náboženskou tradicí či mírou gramotnosti a vzdělání (Becker, Vlad, Nusser 2007).

V současné době po celém světě existuje více než 100 organizací zabývajících se hodnocením mediálních systémů a evaluací svobody médií.¹³ Nejznámějšími z nich jsou Freedom House a Reportéři bez hranic, které budou v následujících podkapitolách představeny podrobněji.¹⁴

2.1 Freedom House

Nejdéle působícím a pravděpodobně nejznámějším aktérem v oblasti sledování a měření svobody médií ve světě je americká nevládní nezisková organizace Freedom House. Byla založena v roce 1941 ve Washingtonu Wendellem Willkiem a Eleanor Roosevelt za podpory jejího manžela, prezidenta Franklina D. Roosevelta. Původním cílem Freedom House byla podpora demokracie ve světě zmítaném druhou světovou válkou a nacismem (Burgess 2010; Freedom House 2020a).

Od roku 1978 Freedom House každoročně publikuje výroční zprávu *Freedom in the World*, ve které na základě 23 otázek a 109 indikátorů v oblastech práva, politiky a ekonomiky monitoruje míru svobody ve světě. Na základě výsledků pak jednotlivé země kategorizuje jako svobodné (demokracie), částečně svobodné (anokracie) a nesvobodné (autokracie). Od 80. let pak organizace v rámci žebříčku *Freedom and the Media* (původně pod názvem *Freedom of the Press*) sleduje míru svobody médií ve světě. Hodnocení zohledňuje „*právní prostředí, politické tlaky na média a ekonomické faktory ovlivňující přístup ke zprávám a informacím*“ (Freedom House 2020b). Kromě svobody tištěných a audiovizuálních médií index hodnotí i úroveň svobody internetu. Do roku 2018 Freedom

¹³ Mnoho těchto organizací vzniklo v reakci na demokratizační procesy ve střední a východní Evropě a Latinské Americe.

¹⁴ Dalšími významnými aktéry v oblasti evaluace svobody médií ve světě jsou například IREX, Friedrich Ebert Stiftung či UNESCO. Ty se však věnují regionům mimo sledovanou oblast a pro potřeby této práce tedy nejsou relevantní.

House v rámci prezentace závěrů poskytoval i detailní pohled na hodnocení svobody médií v jednotlivých zemích, v současné době je však mediální svoboda pouze jedním z indikátorů celkové úrovně svobody v dané zemi (Becker, Vlad, Nusser 2007; Burges 2010; Schneider 2014).

Poslední zpráva z roku 2019 pokrývající 209 zemí a teritorií potvrzuje trend zhoršujícího se stavu svobody médií ve světě. V řadě liberálních demokracií tato skutečnost úzce souvisí s nástupem populistických politiků a v některých z nich může podle zprávy představovat vážné ohrožení demokratických svobod. Míru svobody médií v jednotlivých zemích ilustruje příloha č. 1. Z důvodu změny evaluační metodiky nelze z dat vyčíst detailní vývoj svobody médií v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny, nicméně z přílohy je patrné, že Česko a Polsko v roce 2019 v oblasti svobody a nezávislosti médií získaly tři body z možných čtyř, zatímco Slovensko a Maďarsko pouze dva body, což indikuje nižší úroveň mediální svobody než v prvních dvou zmíněných zemích. Pro doplnění kontextu pak v otázce celkové míry svobody Freedom House klasifikuje Česko, Slovensko a Polsko jako svobodné země a Maďarsko jako zemi částečně svobodnou (Freedom House 2019; 2020c; 2020d).

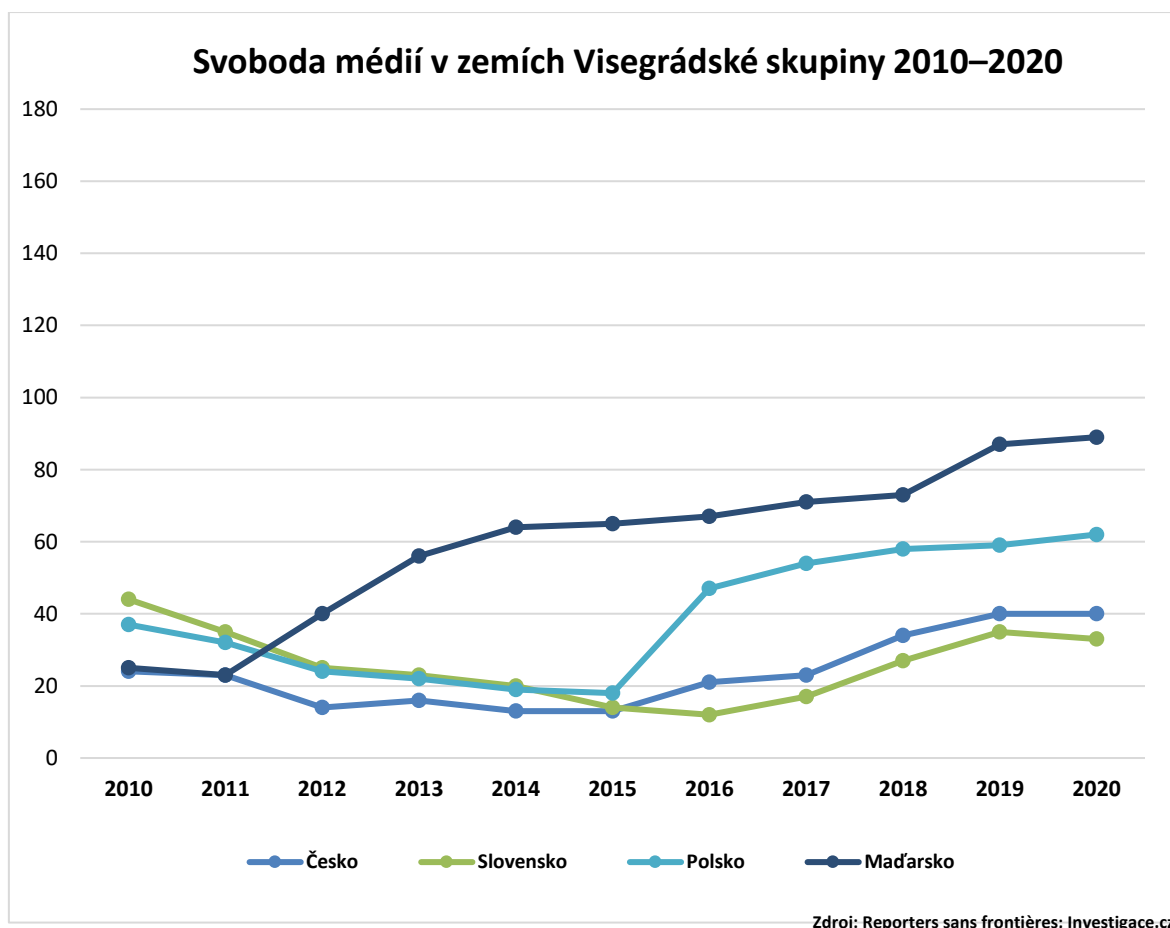
2.2 Reportéři bez hranic – Reporters sans frontières

Další významnou nevládní organizací v oblasti evaluace a ochrany svobody médií jsou Reportéři bez hranic (Reporters sans frontières; dále RSF) se sídlem v Paříži. Organizace byla založena v roce 1985 čtveřicí francouzských novinářů s cílem „*bránit žurnalistiku a média odmítáním útoků na svobodu médií po celém světě, vydáváním výročních a dalších zpráv hodnotících míru svobody médií a oslovováním vlád a mezinárodních organizací jménem novinářů a mediálních organizací*“ (Becker, Vlad, Nusser 2007). Díky široké síti korespondentů z více než 130 zemí světa bojuje proti cenzuře (především proti cenzuře internetu) a zákonům omezujícím svobodu médií, finančně podporuje média a novináře a usiluje o stíhání trestných činů proti žurnalistům. Tematicky se pak dle Schneider (2014) instituce svými aktivitami a výzkumy primárně zaměřuje na bezpečnost žurnalistů a jejich pracovní podmínky. Podobně jako Freedom House opírá RSF své aktivity o článek 19 Deklarace (Schneider 2014; Reporters sans frontières 2020a).

Od roku 2002 vydávají RSF každoročně žebříček svobody médií ve světě pod názvem *World Press Freedom Index*, který posuzuje úroveň svobody médií v 180 zemích.

Hodnocení sestává z 87 otázek, jež v sobě zahrnují sedm kritérií: pluralismus (míru zastoupení názorů v médiích), nezávislost médií na zdrojích moci, prostředí a autocenzuru, legislativní rámec, transparentnost (institucí i procedur majících vliv na produkci a distribuci zpráv), kvalitu infrastruktury (podporující produkci zpráv a informací) a míru násilí vůči novinářům. Na základě výsledků pak organizace sestavuje žebříček mediální svobody a stav v jednotlivých zemích hodnotí jako dobrý, uspokojivý, problematický, špatný a velmi špatný (Reporters sans frontières 2020b; 2020c).

Nejaktuálnější výsledky *World Press Freedom Index* z roku 2020 lze najít v příloze č. 2. Graf níže pak ilustruje pozice zemí Visegrádské skupiny dle míry svobody médií.

Graf č. 1: Míra svobody médií v zemích Visegrádské skupiny v letech 2010–2020 dle Reportérů bez hranic

Z uvedených dat je patrné, že s výjimkou Slovenska došlo ve všech ostatních zemích v posledních deseti letech ke zhoršení situace. Nejmarkantnější propad zaznamenalo Polsko, které se během pěti let propadlo o čtyřiačtyřicet míst na 62. příčku žebříčku, nejhůře ze

čtveřice sledovaných zemí na tom z tohoto hlediska v roce 2020 však bylo Maďarsko, které skončilo na 89. pozici. V Česku se stav svobody médií během posledních dvou let nezměnil a země se drží na 40. místě. Jediné Slovensko si oproti roku 2019 mírně polepšilo a v hodnocení skončilo na 33. pozici.¹⁵ Na základě těchto dat tak RSF klasifikují stav svobody médií v Česku a na Slovensku jako uspokojivý a v Polsku a Maďarsku jako problematický.

¹⁵ Největší míře svobody se v roce 2020 těšila média v Norsku, Finsku a Dánsku, naopak nejhůře skončily Severní Korea, Turkmenistán a Eritrea.

3. Novináři a vnímání svobody projevu

Svoboda projevu je jedním z důsledků demokratizačních a globalizačních procesů a postupem času se stala univerzálním a široce akceptovaným konceptem. Navzdory jejím normativním požadavkům vyplývajícím z předpokladu, že by média měla maximálně sloužit společnosti, ve které fungují, se stále jedná o relativně abstraktní a těžce uchopitelný pojem, a to i v rámci západní společnosti, z jejichž filozofických základů svoboda projevu vychází. Podle Schneider (2019, s. 47–48) je to způsobeno mnohoznačností pojmů, které se používají pro označení téhož konceptu, ať už jde o svobodu médií, tisku, slova či vyjadřování. Voltmer a Wasserman (2014) dodávají, že „*svoboda projevu – stejně jako jakákoli jiná demokratická norma – je sociálním konstruktem vycházejícím z kolektivního vyjednávání o jeho významu.*“ Ze studie Weavera a Willnata (2012) pak vyplývá, že abstraktní koncept jako svoboda projevu nelze považovat za univerzální, neboť její vnímání je determinováno historickou zkušeností, politickými reáliemi a kulturní tradicí konkrétních společností. Možnosti standardizovat jednotlivé interpretace tohoto konceptu a vyvodit z něj nějaký konkrétnější koncept jsou tedy značně omezené (McQuail 2016, s. 13–14).

K pochopení pojetí konceptu svobody projevu (alespoň v kontextu západní společnosti) může přispět studie mediálních systémů Hallina a Manciniho (2008). Dvojice autorů na základě politických systémů, stupně rozvoje vlád a způsobu fungování médií v 18 zemích Evropy a Severní Ameriky rozlišuje tři modely mediálních systémů (dle Hallin, Mancini 2008, s. 101–104):

- **středomořský model (model polarizovaného pluralismu)** vyznačující se pozdním nástupem komerčních médií, svobody projevu a nízkými náklady tisku, který se navíc orientuje převážně na elity; silným politický paralelismem a silnou rolí státu v oblasti médií; nízkou profesionalizací žurnalistů a častým omezením novinářské autonomie; politickou instrumentalizací soukromých médií a podřízeností médií veřejné služby vládnoucí elitě. Tento model zahrnuje Francii, Itálii, Španělsko, Portugalsko, Řecko.
- **severo/středoevropský model (model demokratického korporativismu)** charakteristický časným rozvojem svobody médií a mediálního průmyslu a vysokými náklady tisku; silným postavením stranického tisku a dalších médií

vázaných na konkrétní sociální skupiny; silným postavením veřejnoprávních médií; vysokou profesionalizací novinářů a formální organizovaností (tzn. existence tiskových rad a dalších kontrolních orgánů). Tento model lze nalézt v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Belgii, Nizozemsku, Dánsku, Norsku, Švédsku, Finsku.

- **severoatlantický model (liberální model)** typický pro nejstarší demokracie (USA, Spojené království, Kanada, Irsko). Vyznačuje se časným rozvojem svobody médií a masového tisku; omezeným politickým paralelismem a minimálními zásahy vlády do médií; vysokou profesionalizací a autonomií žurnalistů; neutrálním komerčním tiskem a silnou rolí trhu (podrobněji viz příloha č. 3).

Relevantní v kontextu této práce je zejména hledisko nástupu tisku a rozvoje svobody projevu. Z výše uvedených charakteristik lze usuzovat, že nejvyšší míře svobody projevu by se měla těšit média v anglosaských zemích, kde se svobodná média objevila nejdříve. Privilegované postavení svobody projevu zde vychází z filozofické tradice liberalismu, což potvrzují i historické milníky zmíněné v předchozích kapitolách – v Anglii byla tisková svoboda vybojována již na sklonku 17. století, o necelé století později se pak právo na svobodu projevu stalo v USA předmětem ústavního dodatku.

Tuto skutečnost potvrzují Reich a Hanitzsch (2013), podle nichž „*vysoká míra profesní autonomie novinářů úzce souvisí s vysokou mírou svobody tisku a omezenými či minimálními státními intervencemi v oblasti médií*“. Hanitzsch et al. (2019, s. 162–163) pak doplňují, že ve vyspělých západních demokraciích, především pak právě v anglosaských zemích, kde je nezávislost žurnalistiky silně spojena s pojetím a podobou demokracie, se novináři cítí nejsvobodněji ve vztahu ke své profesi. Podobně argumentuje i Jakubowicz (2017, s. 147), podle kterého jsou média svobodnější právě v liberálních systémech než v systémech polarizovaného pluralismu, kde jsou média těsně navázána na politickou elitu, a demokratického korporativismu právě kvůli silné roli korporativismu, který se promítá i do sféry médií. K vyšší míře svobody by pak podle něj přispěla evoluce mediálních systémů směrem k liberálnímu modelu.

Aktuální data Reportérů bez hranic však v souvislosti s výše uvedenými skutečnostmi hovoří jinak. Podle nejnovějšího *World Press Freedom Index* z roku 2020 panuje nejvyšší mediální svoboda v severských zemích, tedy v systémech označovaných

jako demokraticko-korporativistické.¹⁶ Pro srovnání, z liberálních systémů dopadlo nejlépe Irsko na 13. místě, nejhůře pak USA na 45. místě.¹⁷ Je však třeba vzít v potaz, že studie Hallina a Manciniho poprvé vyšla v roce 2004 a mediální systémy jednotlivých zemí mohly projít určitým vývojem. Co je však důležitější, studie se zaměřuje pouze na státy západní Evropy a Severní Ameriky a systémy analyzuje a interpretuje na základě vztahu mezi médií a politickou mocí. Pro tuto práci je však podstatnější porozumět tomu, jak na svobodu projevu jakožto jeden z klíčových konceptů žurnalistiky nahlíží samotní novináři.

V individuální rovině představuje svoboda v souvislosti s žurnalistikou právo svobodně vyhledávat, shromažďovat, uspořádat a rozšiřovat informace. Zároveň zahrnuje právo rozhodnout se, které události pokrýt, které akcentovat a které naopak vynechat. Svobodu médií však nelze podle Feinberga (1998) vnímat takto na úrovni jednotlivce, ale jako instrument k dosažení cíle, jímž je dobře informovaná společnost. Himelboim a Limor (2008) pak připomínají, že v liberálnědemokratických společnostech mají média „*povinnost poskytovat občanům informace nezbytné pro formování názorů a činění rozhodnutí, sloužit jako hlídací pes center moci ve společnosti a fungovat jako prostředník pro všechny druhy veřejného mínění*“. Tyto představy o roli žurnalistiky se však mohou lišit i v rámci západních demokracií. Dvojice autorů však podotýká, že v demokratických společnostech se vlády zpravidla zdržují intervencí do mediálního sektoru a jeho fungování; mnohem větší a častější hrozbu představuje ekonomická rovina, zejména pak koncentrace médií do rukou významných vlastníků a jejich vztah s inzerenty mohou vést k vnitřně cenzurním, potažmo autocenzurním mechanismům (Himelboim, Limor 2008; Rupař et. al 2019).

Pojetí a podpora svobody projevu, respektive svobody médií se neliší pouze mezi jednotlivými zeměmi, ale i mezi společenskými skupinami. Andsager a Miller (1994) zjistili, že novináři podporují svobodu projevu a svobodu médií výrazně více než široká veřejnost, která se spíše kloní na stranu regulace těchto práv, zejména pak svobody médií. Veřejnost pak přikládá větší důležitost svobodě projevu než svobodě médií, zatímco profesionální žurnalisté jsou si vědomi úzkého sepjetí obou svobod a přikládají jim srovnatelnou váhu.

¹⁶ Na prvních pěti místech se umístily Norsko, Finsko, Dánsko, Švédsko, Nizozemsko, na 8. místě Švýcarsko, na 11. a 12. místě Německo a Belgie a na 18. místě Rakousko. Stav svobody médií v prvních osmi zemích je tak označován jako dobrý, v Rakousku jako uspokojivý.

¹⁷ V USA jsou tak podle dat RSF méně svobodná média než třeba ve Španělsku, Francii, Itálii, ale i Česku a Slovensku.

Voltmer a Wasserman (2014) spatřují značné rozdíly v tom, jak novináři rozumí svobodě projevu a jakým způsobem se její interpretace promítá do jejich profese. V západních společnostech se vnímání svobody projevu odvíjí od myšlenek osvícenství a liberalismu. Dvojice autorů se ve své studii však zaměřila na nezápadní země, kde lze nalézt dva možné interpretační procesy, které mohou působit izolovaně, paralelně nebo ve vzájemném konfliktu.¹⁸ Na jedné straně existuje proces přijímání všeobecně sdíleného vnímání svobody projevu, kdy novináři, případně i politické elity v této souvislosti vzhlíží ke konsolidovaným demokraciím s cílem osvojit si západní pojetí svobody projevu (Splichal (2001) tento proces označuje jako „napodobující transformaci“). Na druhé straně pak existuje proces, v němž vnímání svobody projevu vychází z místní filozofické a historické zkušenosti a kulturní tradice, které mohou být někdy dokonce v rozporu se západní představou. V tomto případě je většinou na média nahlíženo jako na „*proaktivního hráče při podpoře demokratické transformace, vedení a vzdělávání společnosti a prosazování spravedlnosti*“ (Voltmer, Wasserman 2014). Druhý zmiňovaný proces je charakteristický především pro africké země, kde i po vymanění se z koloniální nadvlády a získání nezávislosti využívaly vlády média jako nástroj k dosahování politických cílů. Snaha médií zaujmout nezávislý postoj a funkci hlídacího psa pak byla často vnímána jako ohrožení národní jednoty a podkopávání důvěry v novou, nezávislou vládu.

Z výzkumu Voltmer a Wassermana (2014) vyplývá, že východoevropští novináři zastávají liberální přístup ke svobodě projevu a domnívají se, že „*mají nejen povinnost řídit veřejné mínění, ale také radit politikům, jak správně postupovat*“. Toto pojetí do jisté míry vychází, zejména v případě generačně starších žurnalistů, z jejich zkušeností před rokem 1989, kdy řada z nich byla součástí disentu a bránili demokratické hodnoty proti komunistickým autoritám. Afričtí novináři naopak spojují svobodu projevu s ochranou africké identity a posilováním jednoty národa, což může v některých případech vést k určitým omezením toho, co lze zveřejnit. To úzce souvisí s koloniální minulostí či politikou apartheidu v Jižní Africe, v důsledku čehož řada novinářů považuje za nezbytné vzít na sebe roli vychovatelů. Asijští žurnalisté stojí mezi těmito dvěma póly – na jedné straně požadují co nejširší míru svobody projevu, která by však měla být regulována v otázkách ochrany soukromí (zejména dětí), zobrazování násilí apod.

¹⁸ Voltmer a Wasserman se ve studii zaměřili na vnímání svobody projevu v šesti tzv. nových demokraciích – v Bulharsku, Polsku, Namibii, Jižní Africe, Jižní Koreji a na Taiwanu.

V souvislosti s výše uvedeným východoevropským pojetím svobody projevu stojí za zmínku výzkum Rugar et al. (2019) zaměřující se na mediální svobodu v Česku a Srbsku ve vztahu ke klíčovým konceptům žurnalistiky jako autonomie a nezávislost. Ze studie vyplývá, že svobodu lze v žurnalistice chápat jako „*právo novinářů mít kontrolu nad svou vlastní prací*“, profesní autonomií pak odkazuje ke „*kolektivu novinářů ve smyslu redakce nebo mediální organizace, která má právo na samosprávu*“ a nezávislostí se rozumí „*institucionální právo novinářů pracovat bez vnějších zásahů*“. Zajímavé je pak vnímání role žurnalistiky v obou zemích. V Srbsku dominuje v důsledku mladé a stále nekonsolidované demokracie intervenční role, kdy novináři cítí potřebu prosazovat konkrétní myšlenky a ideje. V Česku pak převažuje, společně s rolí hlídacího psa, tzv. populistická role, která spočívá ve snaze oslovit co nejširší publikum výběrem atraktivních zpráv a informací a která je výsledkem oligarchizace tuzemských médií, jež jsou silně ovlivněna politickými zájmy jejich vlastníků. V obou zemích pak dle novinářů na žurnalistiku nejvíce působí vliv tzv. procesní vlivy (etické normy, mediální legislativa, dostupnost informací či časové omezení), naopak nejmenší vliv představují politické tlaky (Hanitzsch 2011, Rugar et al. 2019).

V globálnější perspektivě se pak potenciálním vlivům na média věnují Hanitzsch et al. (2019, s. 103–132), kteří na vzorku sedmašedesáti zemí zkoumají účinky a vliv pěti indikátorů na podobu žurnalistiky. Výsledky studie v obecné rovině do značné míry korespondují s výstupy výzkumu Rugar et al. (2019) – novináři napříč celým světem pocítují největší vliv na svou práci v podobě procedurálních faktorů, které úzce souvisejí s klíčovými procesy a postupy žurnalistické praxe (zejména pak s omezeným přístupem k informacím a nedostatkem času); nejméně pak novináři vnímají tlak ve formě politických vlivů. Tento ukazatel však ze všech pěti indikátorů vykazoval největší rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, autoři proto upozorňují, že je nutné v této souvislosti uvažovat v lokálních kontextech. Jedním z důvodů tohoto výstupu může být skutečnost, že politické a ekonomické vlivy jsou méně zřetelné a obtížněji uchopitelné než jiné faktory, často je tak lze zakrýt procedurálními nebo organizačními vlivy, které se do každodenní žurnalistické praxe promítají mnohem výrazněji; k přímým ekonomickým či politickým vlivům navíc dochází jen zřídka.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že k nejmenším politicko-ekonomickým tlakům dochází v západních liberálních demokraciích, kde jsou silně etablovány instituty svobody projevu a médií (z těchto zemí výrazněji vybočovaly pouze Austrálie a Španělsko). Na druhé

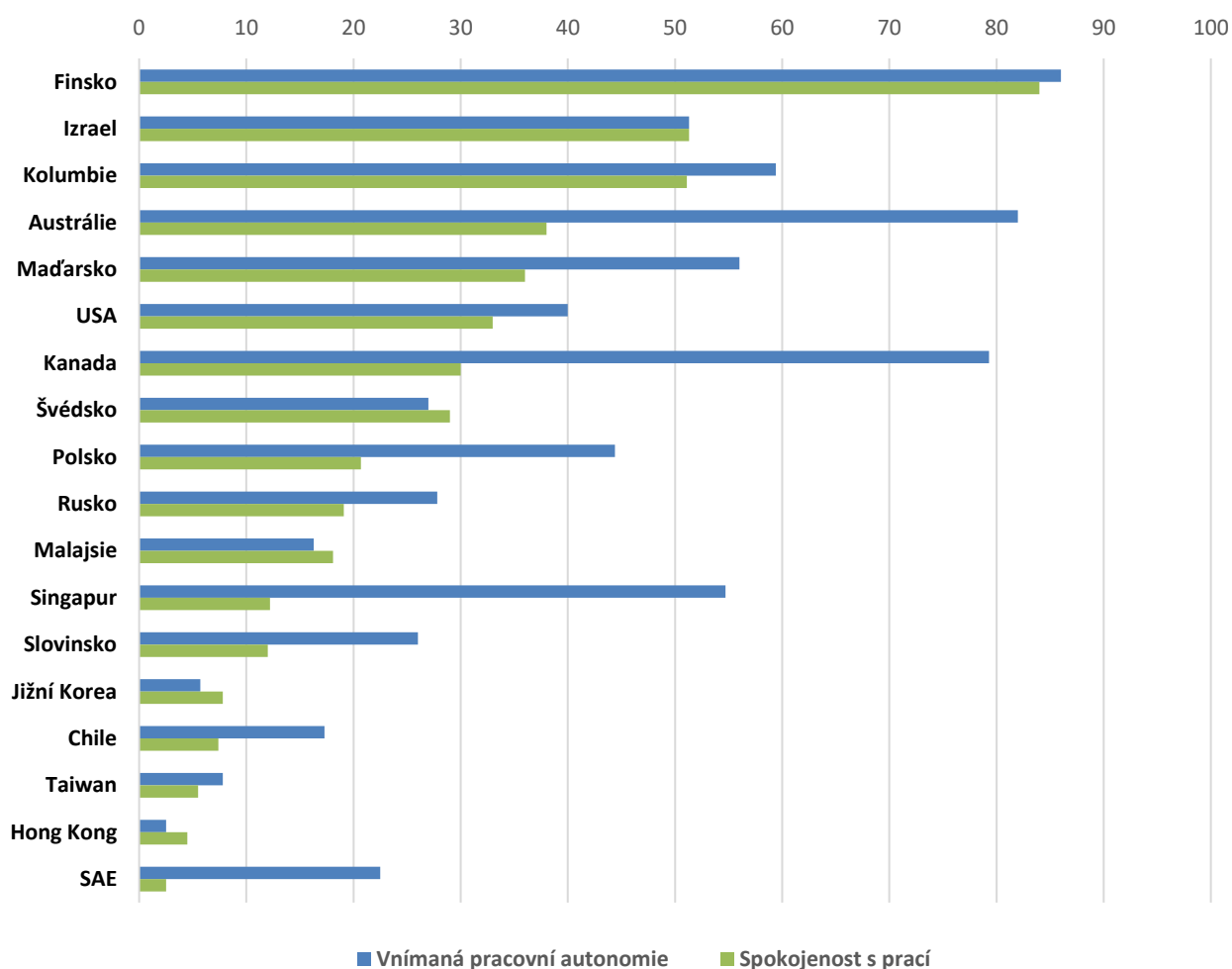
straně k velmi výraznému provázání žurnalistiky s politickými a ekonomickými vlivy dochází v Latinské Americe, kde se takovéto jednání stalo jakousi normou a novináři se na něj postupem času adaptovali (Hanitzsch et al. 2019, s. 103–132).

Mediální svobodou v arabských zemích se ve svém článku zabýval Amin (2002). Média byla po desetiletí jedním z pilířů politického diskurzu jednotlivých (převážně autoritativních) režimů, což se začalo měnit na sklonku minulého století se sílícími globalizačními trendy, zejména nástupem internetu a sociálních sítí. Mediální prostředí arabských zemí se vyznačuje nízkou profesionalizací a silným vlivem státu. Navíc je zde poměrně běžná cenzura, která je v některých případech dokonce považována za formu občanské odpovědnosti. V neposlední řadě pak zde žurnalistiku do značné míry ovlivňuje islám, kdy novináři hájí tradice, hodnoty a dědictví a bojují za zachování arabské kultury. V důsledku toho se u většiny z nich z důvodu obav z možných postihů rozvinuly silné autocenzurní mechanismy. Zde je však potřeba zmínit, že Aminův text je poměrně zastaralý a uváděné skutečnosti nereflektují proměny mediálního prostředí související s událostmi tzv. arabského jara v roce 2011, k nimž dosud neexistuje příliš mnoho zdrojů. Nicméně podle dat Freedom House i Reportérů bez hranic je mediální svoboda v arabských zemích stále velmi špatná.

K podobným závěrům jako Voltmer a Wasserman (2014) dospěla i o něco starší studie Hanitzsche et al. (2011), která mapovala žurnalistickou kulturu v osmnácti zemích. Svoboda slova, potažmo kontrolní funkce médií a nezávislé poskytování politických informací jsou považovány za jednu z ústředních funkcí žurnalistiky, které mají univerzální platnost. Za klíčové podle výzkumu považují žurnalisté rovněž nestrannost, neutralitu, fakticitu a spolehlivost informací. Oslovení žurnalisté se navíc shodují na tom, že osobní názory a přesvědčení by neměly ovlivňovat zpravodajství. V otázce profesní etiky pak většina novinářů inklinuje k dodržování a respektování univerzálních principů a zásad bez ohledu na momentální (politickou a společenskou) situaci a kontext.

K zajímavým výsledkům došla studie Willnata, Weavera a Choie (2013), kteří na vzorku 29 000 novinářů z osmnácti zemí v období mezi lety 1996 a 2011 mimo jiné sledovali spokojenost s prací v souvislosti s mírou vnímané pracovní autonomie. Výsledky ilustruje graf č. 2.

Spokojenost s prací a vnímaná pracovní autonomie

Zdroj: Willnat, Weaver a Choi (2013)

Graf č. 2: Spokojenost žurnalistů s prací v souvislosti s mírou vnímané pracovní autonomie (% respondentů, kteří jsou „velmi spokojeni“)

Z výše uvedených dat je patrné, že spokojenost s prací se mezi jednotlivými národnostmi výrazně liší. Nejspokojenější byli Finové, Izraelci a Kolumbijci, naopak nejméně spokojeni byli žurnalisté na Taiwanu, v Hong Kongu a ve Spojených arabských emirátech. Průměr ve všech sledovaných zemích byl však jen 25,7 %, což indikuje relativně nízkou spokojenost novinářů se svou prací, a to dokonce v zemích se silnou novinářskou tradicí jako Austrálie, Kanada, Švédsko či Spojené státy.

Nejvyšší míru pracovní autonomie vnímali Finové, Australané a Kanadáné, kde více než tři čtvrtiny respondentů potvrdily, že při své práci mají velkou svobodu. Naopak nejméně svobodní se při své práci cítili novináři na Taiwanu, v Jižní Koreji a Hong Kongu. Průměr

činil 39,2 %, což naznačuje, že ve většině zemí se pouze minorita novinářů cítí být v práci svobodná. Za povšimnutí rovněž nízká korelace mezi vnímanou mírou profesní autonomie a spokojeností s prací, která naznačuje, že pracovní nezávislost nemusí být hlavním faktorem spokojenosti s profesí.

4. Mediální prostředí zemí Visegrádské skupiny

Ještě před přistoupením k praktické části této diplomové práce je třeba stručně představit mediální prostředí jednotlivých zemí Visegrádské skupiny. Jejich přiblížení přispěje k lepšímu pochopení mediálního kontextu v daných zemích a propojení teoretické a analytické části, díky čemuž poskytne ucelenější a komplexnější pohled na vnímanou svobodu projevu a médií ve čtveřici sledovaných zemí.

Visegrádská skupina, známá také jako Visegrádská čtyřka či V4, je aliance čtyř středoevropských zemí – Česka, Slovenska, Polska a Maďarska. Vznikla v únoru 1991 v maďarském Visegrádu při setkání československého prezidenta Václava Havla, polského prezidenta Lecha Wałęsy a maďarského premiéra Józsefa Antalla jako uskupení tří zemí usilujících o bližší spolupráci při obnově svobodné demokratické společnosti a na cestě k evropské integraci. Po rozdělení Československa v roce 1993 se členství převedlo na oba nástupnické státy. Po přijetí čtveřice zemí do Evropské unie v květnu 2004 zahraničně-politické aktivity Visegrádské skupiny vzrostly a aliance se začala zaměřovat na širší spolupráci v rámci střední Evropy, zejména s Rakouskem a Slovinskem. Vedle toho usiluje Visegrádská skupina o „sdílení hodnot v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a výměny informací (...) a posílení stability v regionu střední Evropy“ (Visegrád Group 2020a; 2020b).

4.1 Mediální prostředí Česka

Současná podoba českého mediálního prostředí se začala utvářet na přelomu 80. a 90. let minulého století. Stejně jako v dalších postkomunistických zemích střední a východní Evropy, i v Česku (respektive tehdy ještě v Československu) byla svobodná a nezávislá média považována za klíčovou podmínku úspěšného přechodu k demokratické společnosti. Hned na počátku 90. let došlo ke změně mediální legislativy, jež umožnila odstátnění médií, privatizaci tištěných médií a vytvoření duálního vysílacího systému v případě médií audiovizuálních.

Odstátnění tištěných médií probíhalo třemi různými způsoby. Prvním z nich byla transformace existujících titulů, často pod jiným názvem. Příkladem jsou deníky *Mladá fronta dnes*, *Právo* či *Hospodářské noviny*. Druhým způsobem byla legalizace dříve zakázaných titulů nebo titulů vycházejících samizdatově, jako například *Lidové noviny*. Třetí formou odstátnění pak byl vznik zcela nových titulů, mimo jiné také bulvárního deníku

Blesk. Zásadní proměnou prošla i vysílací média. Po sametové revoluci bylo po vzoru západoevropských zemí rozhodnuto o vybudování duálního systému, ve kterém budou vedle sebe existovat média veřejnoprávní a soukromá. Do té doby státní *Československý rozhlas* a *Československá televize* (respektive posléze *Český rozhlas* a *Česká televize*) se staly vysílateli veřejné služby a zároveň se otevřel prostor pro komerční vysílatele, kteří jim začali brzy konkurovat (Čulík 2004, s. 31–32; Jiráček 2005, s. 10–19; Bednařík 2011; s. 365–382).

Většina soukromých médií v Česku byla v 90. letech a na začátku milénia v rukou zahraničních vlastníků, od nichž se očekávalo, že „*poskytnou tolik potřebnou finanční injekci a představí své technologie, know-how a manažerské postupy s cílem zvýšit v zemích střední a východní Evropy standardy a úroveň zpravodajských médií*“ (Štětka 2012). Západní investoři kladli důraz na nezávislost a nestrannost médií a hlavním motivem byl ekonomický zisk. Technologické a ekonomické změny, zejména pak oslabování vlivu tištěných médií však měly za následek nižší rentabilitu a většina zahraničních investorů se rozhodla pro prodej mediálních domů, čímž se tato média dostala do českých rukou. Nejvýznamnějšími vlastníky na české mediální scéně jsou Andrej Babiš, který v roce 2013 koupil vydavatelství Mafra vydávající deníky *Mladá fronta dnes* a *Lidové noviny*; podnikatelé Daniel Křetínský a David Tkáč, jimž od roku 2014 patří vydavatelství Czech News Center, do jehož portfolia spadají deníky *Blesk*, *Aha*, *Sport* či týdeník *Reflex*; Marek Dospiva, který od roku 2015 vlastní vydavatelství Vltava Labe Media vydávající regionální *Deníky*; Zdeněk Bakala, který je od roku 2008 majitelem vydavatelství *Economia* vydávajícího *Hospodářské noviny* či týdeník *Respekt* (Mediaguru 2019; JSNS.cz 2020).

Koncentrace médií do rukou několika málo osob vyvolává obavy kvůli možnému vlivu na práci novinářů a jejich schopnost svobodně informovat o ekonomických a politických zájmech vlastníků těchto médií. Tyto obavy jsou největší patrně v případě premiéra Andreje Babiše a jeho střetu zájmů vzhledem k politickému angažmá a současné vazbě na jeho podniky, včetně mediálního domu Mafra. Kvůli zákonu o střetu zájmů Babiš v roce 2017 vložil akcie koncernu Agrofert, do něhož Mafra patří, do svěreneckých fondů, nicméně podle Transparency International či Evropské komise má Babiš na svá média stále značný vliv¹⁹ (Transparency International 2018; iRozhlas 2019; JSNS.cz 2020).

¹⁹ Zákon o střetu zájmů (známe také jako „lex Babiš“) explicitně říká, že „*veřejný funkcionář (...) nesmí být provozovatelem rozhlasového nebo televizního vysílání nebo vydavatelem periodického tisku ani společníkem, členem nebo ovládací osobou právnické osoby, která je provozovatelem rozhlasového nebo televizního vysílání nebo vydavatelem periodického tisku.*“

V současné době je nejčtenějším českým titulem bulvární deník *Blesk*, nejvýznamnějšími seriózními deníky jsou středová, masově orientovaná *Mladá fronta dnes*, středolevé *Právo*, středopravé *Lidové noviny*, ekonomicky orientované *Hospodářské noviny* a regionální *Deníky*. Všechny uvedené tituly mají svou internetovou mutaci. Výjimkou je portál *Aktuálně.cz*, který je provozován jako ryze internetové zpravodajské médium. Podobně v roce 2016 vznikl i zpravodajský web *Seznam Zprávy*, jenž o dva roky později spustil vlastní televizní program *Televize Seznam*. V roce 2018 pak na trh vstoupil digitální *Deník N*, který po několika měsících od svého spuštění začal vycházet i v tištěné podobě. Mezi nejčtenější zpravodajsko-publicistické časopisy se řadí konzervativně orientovaný týdeník *Reflex*, liberální týdeník *Respekt* a masově orientovaný týdeník *Téma* (více viz příloha č. 4) (Trampota 2017; BBC 2018a; Economia 2019; Deník N 2020; Seznam.cz 2020; Unie vydavatelů 2020a).

Veřejnoprávní *Český rozhlas* v současné době provozuje čtyři celoplošné stanice (*ČRo Radiožurnál*, *ČRo Dvojka*, *ČRo Vltava*, *ČRo Plus*), čtyři digitální stanice (*ČRo Jazz*, *ČRo D-dur*, *Rádio Junior*, *Radio Wave*) a 14 regionálních stanic. Nejposlouchanější stanicí Českého rozhlasu je *Radiožurnál*, který má druhou nejvyšší poslechovost v Česku. Nejúspěšnější českou rozhlasovou stanicí je *Rádio Impuls*, na třetí a čtvrté příčce jsou stanice *Frekvence 1* a *Evropa 2* (více viz příloha č. 5) (Trampota 2017; BBC 2018a; Mediaguru 2020a).

Dominantní postavení veřejnoprávní *České televize* narušila v roce 1994 *TV Nova*, která začala v Česku vysílat jako první celoplošná komerční televizní stanice. O několik měsíců později pak přišel třetí vysílatel *TV Premiéra*, která je dnes známá jako *FTV Prima*. Všechny tři stanice momentálně provozují několik kanálů – *Česká televize* šest kanálů a *TV Nova* a *FTV Prima* po osmi kanálech. V kontextu zpravodajství a žurnalistické produkce obecně jsou relevantní především kontinuální zpravodajské kanály *ČT24* a *CNN Prima News*. V roce 2014 pak vznikla nezávislá zpravodajsko-publicistická internetová televize *DVTV* (více viz příloha č. 6) (Trampota 2017; BBC 2018a; DVTV 2020; Mediář 2020).

4.2 Mediální prostředí Slovenska

Vývoj mediálního prostředí na Slovensku po roce 1989 je do velké míry shodný s tím českým. Od federalizace Československa v roce 1969 až do jeho rozpadu v roce 1992 neexistoval žádný významný celostátní deník, a to jednak z historických a kulturních důvodů

a částečně i kvůli jazykovým rozdílům (na Slovensku žije bezmála 10% maďarská menšina). Obě republiky však měly společné *Československý rozhlas* a *Československou televizi*, které vysílaly na jednom federálním okruhu a zároveň na dvou národních okruzích. Ještě za existence federace vznikla na počátku 90. let *Slovenská televize (STV)*, která se postupně osamostatnila od té *Československé* a po vzniku Slovenské republiky vstoupila do samostatné existence se dvěma celostátními programy (Šmíd 2011; Školka 2017).

Vztah mezi politikou a médií se postupem času měnil. V letech 1993 až 1998 sloužila veřejnoprávní *STV* jako nástroj vládní politiky Vladimíra Mečiara, zatímco většina tisku byla orientována protivládně. Soukromé vysílání bylo marginální záležitostí a omezovalo se převážně na lokální stanice. Změna přišla až v roce 1996 s nástupem první celoplošné komerční stanice *TV Markíza*, kde se začaly objevovat opozičně laděné zprávy a která si okamžitě získala popularitu. Opoziční postavení zaujal i slovenský tisk v čele s deníkem *SME*. Po roce 1998 se tisk stavěl k jednotlivým vládám střídavě pozitivně a negativně, zatímco *STV* se vymanila z politického vlivu a zaujala nezávislé a nestranné postavení (Šmíd 2011; Kovaříková 2011; Školka 2017).

Většina soukromých médií na Slovensku je, až na výjimky, ve vlastnictví nebo spoluvlastnictví zahraničních společností, které jsou nezávislé na politice. Lze zde sledovat spíše opačný trend, kdy vlastníci médií do určité míry ovlivňují politiky ve svůj prospěch. Podle Školky (2004) je charakteristickým rysem slovenského mediálního prostředí nedostatečná transparentnost vlastnictví médií, především pak tisku: „*Není jasné, zda někteří šéfredaktoři a vydavatelé jsou spíše podnikateli nebo skutečně hájí etické zásady. To souvisí s nedostatečnou profesionalitou a spornou nezávislostí médií.*“ V roce 2018 navíc slovenskou společnost otřásla vražda investigativního novináře Jána Kuciaka. Podle Reportérů bez hranic tato událost „*vyvolala bezprecedentní politické zemětřesení (...) slovenští novináři jsou stále více vystaveni všem druhům obtěžování, zastrasování a zneužívání*“ (BBC 2018b).

V současnosti nejčtenějším slovenským titulem je s průměrným nákladem necelých 71 000 kusů bulvární deník *Nový Čas*, který patří do skupiny FPD Media slovenského podnikatele Antona Siekla. Druhé a čtvrté místo patří listům finanční skupiny Penta – bulvárnímu *Plus JEDEN DEN* a středopravicovému serióznímu deníku *SME*. Třetí nejčtenější je liberálně-levicový deník *Pravda* vydavatelství Our Media Iva Valenty a Michala Voráčka, páté centristické *Hospodárske noviny*, jež patří koncernu Agrofert

Andreje Babiše. Významným periodikem je také nezávislý liberální *Denník N*, který vznikl po odchodu části redakce z deníku *SME* po jeho převzetí skupinou Penta. V současné době má více než 57 000 předplatitelů a po jeho vzoru vznikla česká mutace *Deník N*. Z regionálních titulů je nejvýznamnější maďarskojazyčný deník *Új Szó*. Nejčtenějším týdeníkem je bulvární list *Plus 7 dní*, ze společensko-politických magazínů jsou významné týdeníky *Téma* a *.týždeň*²⁰ (více viz příloha č. 7) (Školkay 2017; 2020; BBC 2018b; Denník N 2020a; 2020b; Mediaguru 2018; 2020b).

Veřejnou službu na Slovensku zajišťuje *Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS)*, instituce vzniklá v roce 2011 sloučením *Slovenské televize* a *Slovenského rozhlasu*. *STV* vysílá na třech programech – *Jednotka*, *Dvojka* a *Trojka*. Nejsledovanější televizí je komerční televizní stanice *TV Markíza*, která dále provozuje sesterské kanály *Doma* a *Dajto*. Druhou nejpopulárnější komerční stanicí je *TV Joj* vysílající od roku 2002 a její sesterské stanice *Joj Plus*, *Joj Cinema*, *Wau* a *Rik TV*. Na Slovensku existuje i soukromá zpravodajská stanice *TA3*, jež začala vysílat v září 2001. Nejposlouchanější slovenskou rozhlasovou stanicí je *Rádio Express* následované veřejnoprávním *Rádiem Slovensko*²¹ a komerčními stanicemi *Fun Rádio* (patřící současnému předsedovi Národní rady a lídrovi hnutí *Sme* rodina Borisovi Kollárovi), *Europa 2* a *Rádio Vlna* (více viz přílohy č. 8 a 9) (Školkay 2017; 2020; Živé.sk 2019; Radia.sk 2020; RTVS 2020).

4.3 Mediální prostředí Polska

Také Polsko se v oblasti transformace médií po roce 1989 vydalo podobnou cestou jako většina postkomunistických zemí ve střední a východní Evropě. Došlo k odstranění centralizovaného mediálního systému, privatizace tištěných médií a vzniku duálního systému vysílání. Zpočátku se jednalo politicky iniciované změny, které se však postupně začaly řídit tržním mechanismem za podpory zahraničních investic – zejména do tištěných médií a televizního vysílání (Jakubowicz 2004).

Na přelomu 80. a 90. let vznikly dva klíčové tištěné deníky ovlivňující veřejné mínění v Polsku – liberální *Gazeta Wyborcza (Volební noviny)* a středopravicová *Rzeczpospolita (Republika)*, které jsou v současné době třetím, respektive čtvrtým nejpopulárnějším deníkem v zemi. Nejčtenějšími polskými deníky jsou bulvární listy *Fakt* a *Super Express*,

²⁰ Týdeník *.týždeň* neaudituje svá čísla prodeje.

²¹ RTVS momentálně provozuje devět rozhlasových stanic, z toho tři vysílají digitálně. Rádio Slovensko je nejposlouchanější veřejnoprávní rozhlasovou stanicí.

pátým nejčtenějším deníkem je ekonomický *Dziennik Gazeta Prawna* (*Právní noviny*). Po pádu komunistického režimu došlo mimo jiné k decentralizaci mediálního prostředí, v důsledku čehož mohlo vzniknout velké množství regionálních deníků. Jejich cirkulace se pohybuje mezi 20 až 100 tisíci výtisky denně. Nejpopulárnějšími regionálními deníky jsou *Dziennik Zachodni* (*Západní deník*), *Gazeta Pomorska* (*Pomořanské noviny*) a *Głos Wielkopolski* (*Hlas Velkopolska*). V čele politických a názorových časopisů stojí katolický týdeník *Gość Niedzielny* (*Nedělní host*), liberální magazíny *Polityka* a *Newsweek Polska*, centristický *Wprost* (*Přímo*) a konzervativní *Sieci* (*Sítě*) a *Do Rzeczy* (*K věci*). Za zmínku stojí i krajně pravicový týdeník *Gazeta Polska* (*Polské noviny*), který se mimo jiné vymezuje vůči sexuálním menšinám a propaguje tzv. zóny bez LGBT (více viz příloha č. 10) (Lara 2017; BBC 2019; Wirtualne media 2020a; 2020b).

Přibližně tři čtvrtiny polského mediálního trhu byly ještě na začátku roku 2020 v rukou zahraničních vlastníků, především německých vydavatelství Bauer Media Group, Verlagsgruppe Passau²² a Ringier Axel Springer (vydávající *Fakt* či *Newsweek Polska*). Jediným významným polským vydavatelstvím je Agora, do jehož portfolia patří *Gazeta Wyborcza*. Nejvýraznější bylo zahraniční vlastnictví v případě regionálních deníků; v prosinci 2020 však došlo k odkoupení 140 regionálních a lokálních titulů vydavatelství Verlagsgruppe Passau ropnou společností Orlen, která je úzce navázána na vládnoucí stranu Právo a spravedlnost (PiS) (Chapman 2017; Unie vydavatelů 2020b).

Vysílání veřejné služby v Polsku zajišťuje *Telewizja Polska* (*TVP*) a *Polskie Radio* (*PR*). Televizní okruhy *TVPI* a *TVP2* a zpravodajský *TVP Info* vysílají celostátně, *TVP3* pak zastřešuje 16 regionálních televizních kanálů. Vedle toho provozuje *TVP* ještě sportovní, kulturní a historický kanál a satelitní kanály *TV Polonia* pro Poláky žijící v zahraničí a *Belsat TV* pro běloruskou menšinu v Polsku. Nejvýznamnějšími komerčními televizemi jsou *TVN* a *Polsat*, které jsou si obsahově podobné a konkurují veřejnoprávní *TVP*. Obě stanice mají i své zpravodajské kanály – *TVN24* a *Polsat News*. Ještě donedávna byla veřejnoprávní *TVP*, na rozdíl od většiny ostatních evropských zemí, dominantním vysílatelem v Polsku. K propadu sledovanosti došlo v posledních letech z důvodu stále většího příklonu a manipulace s fakty ve prospěch vládní strany PiS (více viz příloha č. 11) (Šmíd 2011; Chapman 2017; Lara 2017; Wirtualne media 2020c).

Co se týče rozhlasu, na vůdčích pozicích jsou komerční stanice *Radio RMF FM* a

²² Vydavatelství Verlagsgruppe Passau působí v Polsku jako Polska Press.

Radio Zet. Veřejnoprávní *Polskie Radio* má pět celostátních programů, z nichž nejposlouchanější je zpravodajská *Trójka* a mainstreamová *Jedynka*. Za zmínku stojí i ultrakonzervativní *Radio Maryja*, které začalo vysílat již na začátku 90. let a staví se proti „*islamizaci a šíření genderové ideologie*“ a bývá kritizováno za šíření antisemitismu, xenofobie a homofobie. V *Radiu Maryja* má významnou oporu právě vládnoucí strana PiS (více viz příloha č. 12) (Šmíd 2011; Chapman 2017; Lara 2017; BBC 2019; New York Times 2019; Antyweb 2020).

Po parlamentních volbách na podzim 2015, z nichž vyšla vítězně strana PiS, se nově vzniklá vláda zaměřila na činnost veřejnoprávních médií. Na konci téhož roku schválila návrh zákona, který členům vlády umožňoval jmenovat ředitele veřejnoprávní televize a rozhlasu. Legislativní změna se setkala s vlnou kritiky jak v Polsku, tak i v zahraničí. Podle Reportérů bez hranic (2020c) došlo k „*přeměně veřejnoprávních médií na hlásnou troubu vládní propagandy*“. V rovině soukromých médií dochází k čím dál větší polarizaci a odrazu rozkolu v polské společnosti mezi příznivci a odpůrci vládní PiS. Vláda rovněž vyzývá ke změnám zákona s cílem omezit zahraniční vlastnictví médií a tzv. repolonizovat mediální sektor. Cílem je podle předsedy PiS Jaroslawa Kaczyńskiego „*vlastnit naše [polská] média. Nepolská média by v naší zemi měla být výjimkou, a to vzácnou výjimkou. Nebude to jednoduché, ale rozhodně je to jediný způsob, jak bránit naši svobodu a suverenitu*“ (Gazeta Wyborcza 2021). Podle vlády se totiž média v cizím vlastnictví údajně vměšují do vnitřních záležitostí Polska a šíří nepravdivé informace. Vrácení médií do polských rukou by mohlo vést k další politizaci médií a zásahům proti svobodě projevu – dosud posledním krokem v tomto směru bylo již výše zmíněné odkoupení regionálních listů polskou státní společností Orlen (Chapman 2017, Lara 2017, BBC 2019, Český rozhlas 2019, ČT24 2020a; Unie vydavatelů 2020b).

4.4 Mediální prostředí Maďarska

Podobný scénář transformace médií jako v ostatních zemích Visegrádské skupiny lze nalézt i v Maďarsku. Po roce 1989 došlo v zemi nejprve k tzv. spontánní privatizaci, kdy z důvodu chybějící legislativní regulace byla jednotlivá média bez jakýchkoli poplatků převedena do rukou jednotlivých redakcí, které je následně prodaly zahraničním investorům. Role médií při demokratické transformaci podle Kisse (2004, s. 103–104) přesvědčila politiky o jejich síle a již na počátku 90. let se začaly objevovat první pokusy o získání vlivu nad masovými médii. Pravicové vlády obviňovaly média z jejich zaujatosti vůči konzervativním hodnotám,

levicové vlády si naopak stěžovaly na nacionalistickou rétoriku médií veřejné služby. Obě strany se tak snažily média ovlivnit prostřednictvím podpory a financování provládních médií, respektive dosazením svých lidí do veřejnoprávních médií. Právě absence politicky neutrálního listu je podle Mikoláškové (2014) jedním z problémů maďarské žurnalistiky. Po druhých demokratických volbách v roce 1994 se „*noviny, jež se snažily být apolitické, začaly vymezovat a připojovat se buď k národně-konzervativnímu směru, nebo k socialistickému. (...) Tato vyhraněnost a vzájemná rivalita mezi čtenáři jednotlivých novin má kořeny již 20 let staré – navzájem si vytýkají primitivní nacionalismus, nebo na druhé straně komunistickou minulost*“. O „mediální válce“ hovoří i Šmíd (2011) v souvislosti s bojem o podobu maďarských veřejnoprávních médií na začátku 90. let. K odstátnění *MTV (Magyar Televízió)* došlo až v roce 1996. Média v Maďarsku jsou tak již od 90. let mnohem více spojena s politikou než v ostatních zemích Visegrádské čtyřky (Kiss 2004; Štětka 2012; CNN Prima News 2020).

V důsledku ekonomické krize v roce 2008 došlo k odchodu zahraničních investorů z Maďarska a většina médií přešla, podobně jako v Česku, pod kontrolu místních majitelů. O dva roky později pak ve volbách zvítězila strana Fidesz pod vedením Viktora Orbána, která utvořila vládu s křesťanskými demokraty a představila novou ústavu a společně s ní i balíček mediálních zákonů. Na jeho základě je nutné registrovat všechna média u Národního mediálního a zpravodajského úřadu (Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, NMHH), který mimo jiné dohlíží na vyváženost médií, ochranu dětí a mládeže či postupy při udílení registrací a licencí.²³ V roce 2015 pak došlo ke sloučení maďarských médií veřejné služby, tedy maďarské televize *MTV*, televize *Duna (Duna Televízió)* vysílající pro maďarskou menšinu v zahraničí, maďarského rozhlasu *Magyar Rádió* a zpravodajské agentury *MTI (Magyar Távirati Iroda)*, do jedné společnosti *Duna Media Service* (MTVA 2015; Vojtová 2017; Bajomi-Lazar 2020; BBC 2020).

Maďarská média se v současné době spíše než na levicová a pravicová dělí na provládní, která kontrolují podnikatelé naklonění premiéru Orbánovi, a nezávislá, jejichž redaktory vláda označuje za „*politické aktivisty, nepřátele Maďarska, zahraniční agenty nebo zrádce*“ (European Centre for Press and Media Freedom 2019). Vlivným nástrojem je rovněž státní inzerce, která směřuje výhradně do provládních médií, zatímco nezávislá média

²³ Evropská unie novou legislativu kritizovala a přimělo Maďarsko k jeho úpravě tak, aby splňoval zásady demokratického pojetí svobody slova. K úpravě došlo v roce 2012. (Vojtová 2017)

jsou z ní prakticky vyloučena, což dále narušuje dynamiku hospodářské soutěže a výrazně ovlivňuje podobu maďarského mediálního prostředí. Na konci roku 2018 navíc došlo ke vzniku Středoevropské tiskové a mediální nadace (Közép-Európai Sajtó és Média Alapítvány, KESMA), jež pohltila soukromé nezávislé televize, internetové zpravodajské portály, bulvární a sportovní noviny, rozhlasové stanice, časopisy a všechna regionální periodika. Posláním KESMA je „podporovat činnost, která posiluje maďarskou národní identitu v tisku, rozhlase a televizi a v online platformách, které tvoří maďarskou mediální komunikaci“ (Klíma 2019) a nadace je personálně navázána na Fidesz. Vláda tak získává nad médii vliv kombinací legislativních opatření a prostřednictvím podnikatelů nakloněných Viktoru Orbánovi. Podle analýzy maďarské nevládní instituce Mérték Media Monitor kontrolují provládní média bezmála 80 % trhu (Mikolášková 2014; Týden 2018; European Centre for Press and Media Freedom 2019; Mérték Media Monitor 2019; BBC 2020).

Nejčtenějším maďarským deníkem je bulvární *Blikk* vlastněný vydavatelstvím Ringier Axel Springer. Mezi nejvýznamnější seriózní listy patří provládní pravicové deníky *Magyar Hírlap* (*Maďarské zprávy*) a *Magyar Nemzet* (*Maďarský národ*), levicový opoziční deník *Népszava* (*Hlas lidu*) a sportovní deník *Nemzeti Sport* (*Národní sport*). Do roku 2016 byl nejprodávanějším deníkem levicový *Nepszabadság* (*Svoboda lidu*), který vycházel od roku 1956 jako list vládnoucí Maďarské socialistické dělnické strany. V roce 2016 však v listu získala rozhodující podíl společnost napojená na vládu a vydávání deníku bylo ukončeno. O rok dříve dolehly politické tlaky na přední nezávislý zpravodajský portál *Origo* působící v zemi od konce 90. let, jež vlastnila společnost Deutsche Telekom. Ta začala postupně v Maďarsku ztrácet své mediální zájmy a v roce 2015 médium prodala skupině New Wave Media, úzce navázané na stranu Fidesz, která změnila jeho orientaci. Do poloviny roku 2020 byl největším nezávislým médiem internetový zpravodajský server *Index.hu*. Jeho šéfredaktor Szabolcs Dull byl však v červenci téhož roku odvolán a společně s ním odešlo i několik desítek novinářů z obav o ztrátu nezávislosti média. Reakcí na tuto událost byl mimo jiné vznik nového nezávislého zpravodajského portálu *Telex*, který byl spuštěn v říjnu 2020 a jeho redakce sestává z původních novinářů *Indexu*. Mezi nejčtenější názorové týdeníky patří liberálně levicové magazíny *HVG* (*Heti Világgazdaság; Týdenní světová ekonomika*) a *168 Óra* (*168 hodin*) a provládní konzervativní *Figyelő* (*Pozorovatel*) (více viz příloha č. 13)²⁴ (Mikolášková 2013; Dániel 2017; hvg.hu 2019; Medium 2019;

²⁴ Některá periodika (mezi nimi např. *Magyar Hírlap*, *Magyar Nemzet* či *168 Óra*) nezveřejňují data o prodejkách, popřípadě jsou neveřejná. Přehled čtenosti maďarských titulů je tak neúplný.

Bajomi-Lazar 2020; BBC 2020; ČT24 2020b; iHned.cz 2020; MATESZ 2020; Průchová 2020; Reuters 2020).

Veřejnoprávní *Magyar Rádió* provozuje sedm rozhlasových stanic – zpravodajskou stanicí *Kossuth Rádió*, tři hudební stanice (*Petőfi Rádió*, *Bartók Rádió*, *Dankó Rádió*), parlamentní stanicí *Parlamenti Rádió*, stanicí pro menšiny žijící v Maďarsku *Nemzetiségi Rádió* a stanicí pro Maďary v zahraničí *Duna World*. Nejposlouchanější rozhlasovou stanicí je komerční *Retro Rádió*, druhé a třetí místo patří veřejnoprávním stanicím *Petőfi Rádió* a *Kossuth Rádió*, čtvrté nejoblíbenější je komerční *Rádió 1* (více viz příloha č. 14) (Šmíd 2011; Bajomi-Lazar 2020; MTVA 2020; NMHH 2020).

Televizní vysílání veřejné služby zajišťuje již zmíněná *Magyar Televízió (MTV)* provozující sedm kanálů – *M1* (zpravodajství), *M2* (vysílání pro děti a mládež), *M3* (archivní program), *M4* (sport), *M5* (vzdělávací a kulturní kanál), *Duna* (zpravodajství i zábavné pořady) a *Duna World* (kanál pro Maďary žijící v zahraničí). V roce 1997 začaly vysílat dvě celoplošné komerční stanice *TV2* a *RTL Klub*, které momentálně provozují 14, respektive 9 sesterských kanálů a které jsou v čele žebříčku sledovanosti (viz příloha č. 15) (Šmíd 2011; Dániel 2017; CRT 2019; Bajomi-Lazar 2020; MTVA 2020; RTL Magyarország 2020; TV2 2020).

5. Metodologie

5.1 Metoda práce

Vzhledem k cíli této diplomové práce, tedy zmapování představ novinářů a novinářek o svobodě médií v zemích Visegrádské skupiny, byla zvolena metoda kvalitativní analýzy. Kvalitativní výzkum nachází uplatnění při hloubkovém a komplexním studiu dané problematiky či při zkoumání nových fenoménů, o nichž zatím není k dispozici příliš mnoho informací. Jeho cílem je detailní popis, generování hypotéz a rozvoj teorií o fenoménech světa. Strauss a Corbin (1999, s. 11) konstatují, že kvalitativní metody mohou mimo jiné „pomoci získat o jevu detailní informace, které se kvantitativními metodami obtížně zachytí“. Podle Sedlákové (2014, s. 396–397) se kvalitativní metody využívají zejména u výzkumů, „kdy chceme porozumět zkušenosti jedinců (...), která je velmi obtížně zachytitelná tvrdými daty“. Mišovič (2019, s. 35) pak doplňuje, že kvalitativní výzkum zkoumá „svět přirozeného života, autentických reakcí a jednání. Nejedná se o sledování „objektivního světa“, ale o vnímání světa jeho aktéry“. Slabou stránkou kvalitativních přístupů jsou především, na rozdíl od přístupů kvantitativních, obtížná replikovatelnost a nižší míra transparentnosti.

Kvalitativní data jsou zpracovávána ve dvou krocích, jimiž jsou analýza a interpretace. Při analýze dochází k třídění a strukturování dat pro následnou interpretaci, jejímž cílem je rekonstruovat a vysvětlit smysl dat, a to s ohledem na kontext jejich vzniku. Na zpracování dat by se v ideálním případě mělo podílet více lidí, aby při jejich interpretaci nedocházelo k určité jednostrannosti, což však charakter diplomové práce neumožňuje (Strauss, Corbin 1999; Trampota, Vojtěchovská 2010; Sedláková 2014; Hendl 2016; Mišovič 2019).

Praktická část je postavena na hloubkových polostrukturovaných rozhovorech s aktivními novináři a novinářkami ze zemí Visegrádské skupiny. Polostrukturovaný rozhovor spočívá v možnosti doplnění předem připravených (primárních) otázek o otázky další, případně ve vypuštění či upravení některých otázek přímo v průběhu rozhovoru v závislosti na jeho průběhu a směřování. Základní schéma polostrukturovaného rozhovoru a přehled primárních otázek lze nalézt v příloze č. 16.

Analýza dat využívá postupů zakotvené teorie (otevřené a axiální kódování), na jejímž základě je vytvořena typologie různých přístupů novinářů a novinářek ve čtyřech

středoevropských zemích. Zakotvená teorie²⁵ (*grounded theory*) je pojmenování pro přístup pro sběr i analýzu kvalitativních dat. Nejedná se o teorii v pravém slova smyslu, ale spíše o techniku zpracování; odkaz na teorii v názvu metody souvisí s induktivní formou analýzy a interpretace dat a jejím cílem je, při využití všech stupňů kódování (tj. otevřené, axiální a selektivní), vytvořit novou teorii. Data získaná v jednotlivých národních kontextech jsou následně komparována a vyhodnocena ve vztahu k dosavadnímu výzkumu.

5.2 Výzkumná otázka

Jak již bylo uvedeno, cílem této diplomové práce je zmapovat představy novinářů a novinářek o svobodě médií v zemích Visegrádské skupiny.

Hlavní výzkumná otázka diplomové práce zní:

Jak vnímají dotazovaní novinářky a novinářky zemi Visegrádské skupiny svobodu ve vztahu ke své profesi?

Hlavní výzkumnou otázku pak doplňují vedlejší otázky:

- a) *Jak dotazovaní rozumí pojmu svoboda projevu?*
- b) *Co podle dotazovaných ohrožuje svobodu projevu?*
- c) *Jak se dotazovaní cítí být ve své profesi svobodní?*
- d) *Jaký je podle dotazovaných trend ve vývoji svobody médií v jejich zemi v následujících letech?*

5.3 Výzkumný vzorek

Soubor dat tvoří celkem 35 polostrukturovaných rozhovorů s novináři a novinářkami ze zemí Visegrádské skupiny – deseti z Česka, osmi ze Slovenska, devíti z Polska a osmi z Maďarska.²⁶ Sběr dat proběhl v období od října 2020 do února 2021, a to primárně prostřednictvím videohovoru s dotazovanými (s ohledem na epidemickou situaci jiná varianta nepřipadala v úvahu). Přepisy rozhovorů nejsou k této diplomové práci přiloženy, jednak z důvodu jejich rozsahu, jednak z důvodu zachování příslibené anonymity

²⁵ Strauss a Corbin (1999, s. 17) podotýkají že pokud jsou postupy zakotvené teorie „*pečlivě dodržovány, zcela splňují všechny požadavky kladené na „dobrou“ vědu, jako jsou validita, soulad mezi teorií a pozorováním, zobecnitelnost, reprodukovatelnost, přesnost, kritičnost a ověřitelnost*“.

²⁶ Celkově bylo ve všech čtyřech zemích osloveno 132 žurnalistů.

respondentů; jsou však k dispozici včetně nahrávek jednotlivých rozhovorů v soukromém archivu autora.

Oproti schváleným tezím došlo při zpracování této diplomové práce k dílčím změnám. Výzkumný vzorek měli původně tvořit aktivní žurnalisté z prostředí tradičních mainstreamových tištěných i audiovizuálních médií. Vzhledem k širokému spektru a diverzitě potenciálních účastníků výzkumu se však práce nakonec omezuje pouze na novináře a novinářky z prostředí tradičních tištěných médií považovaných za seriózní, a to jak deníků, tak politicko-společenských a názorových magazínů. Díky omezení výzkumného vzorku na tištěná média tak má výsledná analýza ve vztahu k tomuto mediálnímu segmentu vyšší validitu a větší vypovídací hodnotu.

Výzkumný vzorek tvoří toho času aktivní žurnalisté tak, aby bylo možné pokrýt celé spektrum a charakter jednotlivých mediálních krajin (více viz kapitola č. 4) a ideálně tak dosáhnout teoretické saturace. Samotný výběr respondentů pak byl vedle aktivity v tradičních tištěných médiích závislý na jejich ochotě spolupracovat a poskytnout rozhovor pro potřeby této diplomové práce.

6. Svoboda médií v zemích Visegrádské skupiny z pohledu novinářů

Následující kapitola na základě uskutečněných polostrukturovaných rozhovorů přiblíží vnímání svobody projevu ve vztahu k profesi žurnalisty v zemích Visegrádské skupiny. Nejprve nastíní chápání role žurnalistické profese ve vztahu ke společnosti a vnímání svobody projevu v obecné rovině perspektivou profesionálních novinářů a novinářek. Následně se zaměří na proměnu svobody projevu v průběhu období od pádu komunistických režimů v regionu a představí oblasti, která podle respondentů v současnosti představují potenciální riziko pro svobodu projevu, potažmo svobodu médií. V návaznosti na to pak bude představena vnímaná svoboda médií v jednotlivých zemích a profesní autonomie zpovídaných žurnalistů. Závěrem se kapitola zaměří na vývojový trend v regionu v nadcházejících letech optikou respondentů.

Text níže je doplněn o přímé citace z jednotlivých rozhovorů s novinářkami a novináři. Z důvodu zachování přislíbené anonymity jsou některé citlivé informace, jež by mohly vést k identifikaci respondenta, cenzurovány. Zároveň záměrně nejsou uváděna periodika, pro něž oslovení žurnalisté pracují. Výjimkou je Polsko a Maďarsko, kde se objevují významné rozdíly mezi respondenty z liberálních a konzervativních, respektive z provládních a opozičních/nezávislých médií. V případech těchto dvou zemí je tedy rozlišováno, z jakého média novináři pocházejí (více viz podkapitoly 4.3 a 4.4).

6.1 Žurnalistika a její role ve společnosti

Mezi novináři ve čtveřici zemí převažuje vnímání role médií jako zprostředkovatele relevantních informací, jehož nejdůležitější funkcí je orientace publika ve veřejném prostoru a směřování jeho pozornosti k důležitým otázkám a problémům. Někteří, především slovenští novináři pak žurnalistice připisují aktivnější roli ve společnosti – ta by podle nich měla vystupovat jako hlídací pes demokracie, případně směřovat publikum nějakým směrem a aktivněji nastolovat agendu veřejného dění a přispívat ke kultivaci společnosti. Tento postoj pak v některých případech může nabývat výše zmíněné podoby čtvrté moci.

„... zároveň se občas stane to, že pomůžete nějaké konkrétní věci – sledujete osud kauzy, kde je někdo poškozený nebo se dostal do spleti úředních šimlů či trestněprávních záležitostí, v kterých je třeba nevinně. V tomhle okamžiku jsou novináři často jedním z posledních záchranných bodů a můžou pomoci vyřešit nějaký

problém, nebo alespoň rozsvítit světlo a ukázat na něj veřejně“ (redaktor českého magazínu).

Tento normativní pohled však narušují výpovědi převážně konzervativně orientovaných novinářů, kteří toto pojetí považují za idealistické a v praxi nerealizovatelné. Přílišný aktivismus novinářů podle nich navíc může v konečném důsledku vést k manipulaci. Přestože jsou masová média stále primárně chápána jako veřejná služba, na pozadí údajně vždy figurují mocenské zájmy jejich vlastníků, od nichž se tato média nemohou oprostít.

„V neutralitu média věřím asi stejně jako v podnikatelskou etiku – je to spíš nástroj, ideální nástroj, kterému se můžeme jen více nebo méně přibližovat“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

Ve výzkumném vzorku se pak objevili i žurnalisté, kteří přiznávají, že v profesi nespátřují hlubší hodnoty a nahlížíjí na ni primárně jako na zdroj příjmů, případně jako na společensky atraktivní a prestižní povolání.

6.2 Význam a vnímání svobody projevu

Právo na svobodu projevu pro dotazované novináře a novinářky představuje základní a nezbytný předpoklad nezávislé žurnalistiky a celkově demokratické společnosti, díky němuž je umožněno svobodně vyjadřovat své názory a myšlenky bez okolních tlaků a zásahů a zároveň bez obav z možného postihu. Respondenti se zároveň veskrze shodují na tom, že svoboda projevu není absolutní a v souvislosti se svou profesí jí pak opět spojují s vysokou mírou odpovědnosti vůči veřejnosti a dodržováním etických standardů a základních hodnot profesionální žurnalistiky jako objektivita, nestrannost a opora ve faktech. Kromě svobody vyjádřit se, respektive v souvislosti s žurnalistikou svobodně tvořit a publikovat, spočívá svoboda projevu i v institutu výhrady svědomí, tedy právu odmítnout zpracování konkrétního tématu, které je v rozporu s morálními zásadami autora.

„Svoboda projevu spočívá i v tom, že mohu odmítnout téma, se kterým za mnou přijde zdroj nebo čtenář nebo třeba i nadřízený, pokud se z domnívám, že je to jinak nebo se to neslučuje s mým viděním světa“ (redaktorka českého deníku).

Zajímavá je také skutečnost, jak jednotlivé národy vnímají stabilitu tohoto práva. Zatímco čeští žurnalisté se ve svých výpovědích odvolávají na režim před rokem 1989 a jsou si vědomi křehkosti svobody projevu, polští a zejména maďarští novináři ji považují za samozřejmost, což vzhledem k současné politické situaci v Maďarsku působí přinejmenším překvapivě. Zde je však třeba doplnit, že Maďaři při rozhovorech důsledně rozlišují mezi svobodou projevu a svobodou médií, zatímco Češi a Slováci oba instituty vzájemně příliš neodlišují (více viz následující podkapitoly).

„Zažil jsem dobu, kdy svoboda projevu nebyla, (...) takže si uvědomuju, že je to nesamozřejmá záležitost, kterou je možné ztratit“ (redaktor českého deníku).

„Já jsem ještě generace, která částečně zažila komunismus. I za tu krátkou dobu (...) jsem cítil, že neříkat svůj názor nebo nemluvit na veřejnosti o tom, co si lidi myslí, je to nejhorší, co se může stát. (...) Listopad 1989 pro mě pak přinesl obrovskou úlevu, protože jsem si mohl naplňovat svoje sny. Svoboda projevu a svoboda cestování je podle mě prázáklad všeho, je to pro mě vrchol“ (redaktor českého magazínu).

„Vlastně nic není zakázáno. Dá se tedy říct, že by svoboda projevu byla ohrožená? Myslím si, že takhle se na to nelze dívat“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

Všichni respondenti jsou si vědomi existence hranice svobody projevu a shodují se, že by měla mít své limity. Novináři a novinářky v zásadě považují za nepřijatelné propagaci extremismu a útoky proti demokracii, vyzývání k násilí, zásahy do svobod druhých a ohrožování zdraví a života. V profesionální rovině by pak měla být svoboda projevu úzce navázána na odpovědné jednání (tzn. důsledně se opírat o fakta, přistupovat obezřetně

k citlivým údajům a neohrožovat bezpečí zdroje) a vycházet z principů interní regulace (samoregulace novinářů, případně redakční a profesní kodexy).

Novináři zároveň podotýkají, že právo na svobodu projevu a stejně tak její hranice nelze absolutizovat – vždy je nutné jednat individuálně a v kontextu konkrétních situací a událostí. Větší míra svobody projevu je zpravidla akceptována ve vztahu k informování o osobách veřejně činných, zejména pak v případě politických představitelů. V souvislosti s tím je pak u jinak tabuizovaných témat (např. vážná choroba, závislost, sexuální orientace) akceptovatelné překročit etický rámeček i pomyslné hranice svobody projevu, pokud se jedná o veřejný zájem či se téma dotýká veřejných činitelů.

„Kdybych měl třeba informaci, že nějaký známý umělec je alkoholik, (...) myslím, že bych to nezveřejnil, protože je to jeho osobní problém. (...) Pokud bych ale měl informaci, že vládní politik je těžký alkoholik a omezuje to vlastně jeho rozhodovací schopnosti, tak myslím, že bych to zveřejnit musel. (...) veřejnost by měla vědět, že takto důležitá osoba v tak důležitém postavení, která má velkou odpovědnost a rozhodovací kompetence, je kvůli tomuhle nějak omezena“ (redaktor maďarského opozičního deníku).

„Já si myslím, že sexualita je pro média tabu. (...) Asi před rokem jsme na Slovensku měli takovou kauzu, kdy vládní strana Smer a její nová odnož Hlas jsou sice socialistické, ale konzervativně (...). Vtip je v tom, že lídr kandidátky za Hlas a bývalý premiér Peter Pellegrini, o kterém se všeobecně uvažuje a hovoří, že je homosexuál, tak navzdory tomu ta strana je výrazně zaměřená proti této komunitě a jejich právům, adopcím, registrovaným partnerstvím a tak dále. (...) asi před rokem se novinář zeptal Pellegriniho, jestli je nebo není homosexuál. Toto je přesně ten typ otázky, kde by se 10 z 10 novinářů shodlo, že to nemá místo. Na druhé straně právě proto, že tam bylo to politické pozadí a to médium bylo bulvární, tak si myslím, že ta otázka v tom případě byla legitimní“ (redaktor slovenského deníku).

„Dobrym príkladem je sexuálna orientácia. Keď sa dozviem o verejnej osobe, že má homosexuálnu orientáciu, je to jeho súkromá záležitosť, nejde o zpravu, nikoho to

nezajímá. Ale pokud zjistím, že politik, který je členem homofobní strany, která stihá LGBT komunitu, je homosexuál a chodí na gay party, navíc ještě během lockdownu, stojí to za zprávu? Samozřejmě!“ (redaktor maďarského nezávislého investigativního portálu).

Teoretická externí regulace by měla být aplikována jen v krajních případech při selhání samoregulačních mechanismů a výlučně v extrémních situacích či při šíření dezinformací a falešných zpráv, kdy je ohroženo veřejné zdraví nebo bezpečnost, a to pouze na nezbytně nutnou dobu a v co nejmenším možném rozsahu. V žádném případě by se pak podle novinářů nemělo jednat o předběžné a systematické omezování práce již v jejím zárodku.

„...před týdnem došlo k problému, kdy došlo ke zrušení tří televizních stanic na Ukrajině, protože šířily ruskou propagandu. Tady je potřeba brát v potaz, že je to země, která je ve válce (...), která denně způsobuje smrt vašich vojáků. (...) Pokud to člověk vnímá takto, tak si myslím, že je oprávněné tu televizi zrušit nebo ji přinejmenším varovat“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

Vnímané limity svobody projevu se mezi novináři liší jak v případě jednotlivých zemí, tak v případě ideově-hodnotové orientace média. Maďarští novináři napříč celým mediálním spektrem vycházejí z millovského pojetí volného trhu myšlenek a akcentují princip minimalizace zásahů do svobody projevu. Podobně argumentují i polští žurnalisté z konzervativnějších, provládně orientovaných periodik. Zejména v druhém případě je pozoruhodné, jak tito konzervativní novináři hájí liberální hodnoty.

„Maďarsko má podobný systém jako v USA, což znamená úplná svoboda projevu kromě podněcování k násilí. (...) Nemyslím si, že by mělo docházet k jakémukoli [dalšímu] omezení. Můžu dát příklad – během migrační krize spoustu lidí o migrantech mluvilo špatně, což je v pořádku, mohou říkat co chtějí, ale když začali říkat ‚tady v tom městě je tahle a tahle osoba, jsou to migranti, pojďme, zmlátíme je a zabijeme‘. Tohle už je přes čáru, ale jinak si myslím, že by svoboda projevu omezena být neměla“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

„Upřímně řečeno (...) si nemyslím, že by svoboda projevu měla mít nějaké hranice. Nejsem zastáncem žádného druhu zákona, který by mě nějak omezoval a zakazoval mi psát o někom, protože by ho to mohlo poškodovat. (...) Jsou to jen slova – někdo říká to, jiný to. Lidé prostě říkají věci“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

V souvislosti s výše uvedeným se novináři a novinářky shodují, že svobodu projevu výrazně prohloubil nástup internetu a sociálních sítí, které s sebou přinesly nové možnosti šíření obsahu, lepší spojení se světem a snadnější přístup k informacím. Na druhé straně ale v důsledku jejich rozmachu došlo k produkci a šíření neověřených nebo záměrně zmanipulovaných zpráv, které dříve zdárně dokázaly odstínit profesionální žurnalistické procesy a efektivní gatekeeping. Na vině je podle novinářů zastaralá či neexistující mediální legislativa, která existenci internetu a sociálních sítí nezohledňuje (více viz dále).

Prohloubení svobody projevu v důsledku vzestupu sociálních sítí má podle novinářů negativní dopad rovněž na tradiční média, která se snaží udržet si své monopolní postavení v poskytování informací a častěji tak překračují etické, profesní i legální hranice.

„...máme na Slovensku stále nevyřešený případ Jána Kuciaka a Martiny Kušnírové a v rámci prvního rozsudku unikla informace o tom, jak hlasovali tři soudci. (...) V zákoně stojí, že o hlasování soudců nesmí veřejnost vědět. Navzdory tomu to jedno ze slovenských médií vypustilo. A já si myslím, že to bylo zneužití svobody projevu (...), tato informace nikomu neprospěla, vytvořila ještě větší prostor na nějaké osobní invektivy vůči soudcům ještě předtím, než byl vůbec hotový písemný rozsudek“ (redaktorka slovenského zpravodajského portálu).

Tradiční média by podle většiny (především liberálně smýšlejících) žurnalistů napříč všemi zeměmi neměla rezignovat na svou roli gatekeepera a poskytovatele důvěryhodných informací ani pod tlakem stále rostoucích sociálních sítí. Zpovídání žurnalisté to často demonstují na příkladu událostí kolem prezidentských voleb v USA v roce 2020, kdy tehdejší prezident Donald Trump nejprve odmítal uznat vítězství svého vyzyvatele Joea Bidena a následně vyzval k útoku na Kapitol, který je sídlem amerického Kongresu

(iRozhlas 2020; 2021). I v této souvislosti jsou patrné rozdílné či dokonce protichůdné názory mezi liberálně a konzervativně smýšlejícími novináři.

„Osobně si myslím, že si [Donald Trump] to [přerušení ve vysílání] zasloužil, ale tohle je o napětí mezi svobodou projevu, což je jedna věc, a rolí novinářů, vydavatelů, kteří píšou obsah a rozhodují o tom, co je v mezích a co stojí za zveřejnění. Každý by měl mít možnost říct cokoli, ale zároveň není univerzální privilegium, aby se to objevilo v médiích. (...) On vlastně nebyl umlčen jako úřadující prezident, ale jako soukromá osoba“ (redaktor polského liberálního magazínu).

„Já to smazání účtu bývalému americkému prezidentovi Trumpovi vnímám jako vážný zásah soukromé společnosti do svobody slova, o takto vážné věci by měl určitě rozhodnout soud“ (redaktor slovenského magazínu).

„Oni [liberálové] mají nástroje na to nás [konzervativce] umlčet, stejně jako se to stalo Donaldu Trumpovi s jeho Twitterem. (...) Dá se hovořit o svobodě slova, když nemůžu dělat fake news?“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

Na dodatečnou otázku, jak by se prostředí sociálních sítí a internetu celkově dalo právně ošetřit a předcházet tak šíření dezinformací a fake news, většina novinářů nezná odpověď. Jako jedna z možností se jeví fact-checking či aktivní usměrňování debaty a větší otevřenost médií vůči publiku, nicméně respondenti přiznávají, že nejde o systémové řešení. Tím by podle nich mohla být legislativní regulace na nadnárodní úrovni na základě dohod mezi jednotlivými zeměmi a technologickými společnostmi. Novináři i novinářky se zároveň shodují, že široká veřejnost postrádá schopnost kritického myšlení a mediální gramotnost (více viz následující podkapitoly).

„Vnímám to [sociální sítě] jako nebezpečí svobody projevu, i když je těžké hovořit o nějakém omezení, protože bychom se dostali na velmi tenkou hranu, kdy někdo bude

mít nějaké klikátko, kdo může co říct a co nemůže“ (redaktorka slovenského zpravodajského portálu).

„Pracoval jsem jako stážista na jednom německém online serveru (...), kde umožňují lidem vkládat komentáře pod články, ale redigují je nebo cenzurují, když je tam třeba hate speech nebo se to prostě netýká tématu. (...) Nemažou je ale jen tak, editor tam vždycky napíše důvod [úpravy/smazání příspěvku] (redaktor polského liberálního deníku).

6.3 Potenciální hrozby pro svobodu projevu a svobodu médií

Mezi zpovídanými novináři a novinářkami napříč celou Visegrádskou skupinou panuje shoda, že v obecné rovině ztrácejí tradiční masová média své dominantní postavení ve společnosti. Tento trend je kombinací několika fenoménů, které v konečném důsledku představují ohrožení, ať už potenciální či reálné, pro svobodu projevu, respektive svobodu médií a v praxi se projevuje v několika rovinách.

6.3.1 Ekonomické faktory

6.3.1.1 Ekonomická kondice a devalvace profese

První oblastí ovlivňující mediální svobodu jsou ekonomické faktory, jež se týkají především produkce mediálních obsahů. Mediální odvětví podle respondentů dlouhodobě čelí špatné ekonomické kondici, kterou navíc prohloubil již výše zmiňovaný nástup internetu a sociálních sítí, jež mimo jiné nabízí bezplatné zpravodajské obsahy, což oslabuje pozici tradičních médií a jejich informační monopol ještě více. Dopady tohoto aspektu jsou nejzřetelnější v případě regionální a lokální žurnalistiky. Situace se však projevuje na všech úrovních a dochází tak k citelnému snižování personálních stavů, kdy stejný či podobný objem práce musí zvládnout výrazně méně novinářů, a utlumování finančně nákladnějších odvětví žurnalistiky, zejména analytické a investigativní žurnalistiky.

„To, že pracuju každý den 9 až 10 hodin je kvůli tomu, že naše redakce je z finančních důvodů malá“ (redaktorka maďarského liberálního magazínu).

Do profesionální žurnalistiky se tak čím dál zřetelněji promítá trend popisovaný Robertem McChesneyem, kdy postupně dochází k devalvaci profese – zvyšuje se tlak na produkci co největšího množství obsahu, což v konečném důsledku vede k poklesu svobody projevu a médií, jelikož postupně dochází k pouhému referování o realitě, nikoli kritické žurnalistice, a přizpůsobování se zájmům a poptávce příjemců, nejčastěji formou banalizace či bulvarizace obsahu s cílem oslovit co nejširší publikum. Tento trend může v konečném důsledku vést ke snadnějšímu podléhání nátlakům ze strany ekonomických a politických elit.

„Když se podívám dnes, tak deníkařina se spojuje s tím, že se vezme diktafon, překlopí se to a nechají lidi myslet si, co chtějí. (...) Novináři nejsou průtokové ohříváče. Třeba Jiřímu Ovčáčkovi, když ještě dělal v Právu, se říkalo průtokáč. To je typ novinářů, kteří nastaví diktafon, někdo do nich něco nalije a z druhé strany to vyleze, bez nějakého kritického myšlení“ (redaktorka českého magazínu).

6.3.1.2 Inzerce

Dalším ekonomickým aspektem je závislost tradičních médií na inzerci, která se navíc kvůli migraci publik neustále prohlubuje. To se přirozeně – ve větší či menší míře v závislosti na schopnosti vedení jednotlivých redakcí odstínit tlaky inzerentů – podepisuje na skladbě obsahu i celkové podobě periodika. Inzerenti si podle respondentů závislost médií na poskytovaných finančních prostředcích uvědomují a pokoušejí se tak do médií promítnout své zájmy, případně eliminovat či zcela umlčet texty jdoucí proti jejich zájmům, případně referující o jejich prohřešcích.

„Já mám třeba zkušenost z [redakce] [deníku], kdy jsem psala o starostce [redakce] [české obce], která byla napojena na [redakce] [podnikatelskou skupinu] a snažila se tam stavět nějaké věci. Já jsem o ní psala těsně před komunálními volbami, že má nevyjasněné majetkové poměry a její manžel pere špinavé peníze. Večer před vydáním článku se [redakce] [podnikatelská skupina] nějak dozvěděla, že to vydáváme, a volala do [redakce] [deníku], že pokud ten článek vydáme, tak nám zruší inzerci“ (redaktorka českého deníku).

„...ale stalo se to kolegyni (...), že napsala krátkou, banální zprávu o tom, že skončil šéf slovenského [redacted] [obchodního řetězce]. A jelikož [redacted] [obchodní řetězec] byl největší inzerent [redacted] [vydavatelství], zavolal někdo z [redacted] [obchodního řetězce], že se mu to nelíbí, a stalo se, že to stáhli z webu“ (redaktor slovenského deníku).

„V [redacted] [magazínu] jsme jednou napsali článek o jedné firmě na pneumatiky a pak po nějaké době jsme na to chtěli navázat dalším článkem. Zavolal nám ale šéf [redacted] [magazínu], že tahle firma začala v našem časopise inzerovat a že by bylo lepší to nepublikovat, protože bychom mohli o tu inzerci zase přijít“ (redaktor maďarského opozičního deníku).

Zvláště silný nástroj vlivu představuje inzerce v případě Maďarska, kde slouží jako prostředek pro zajištění loajality vůči vládní politice a z jejíž distribuce jsou nezávislá média vyloučena (více viz následující podkapitola).

V menším měřítku pak tlaky na konečnou podobu obsahu (často nepřímo či skrytě) přicházejí i z jiných kruhů, především od politických představitelů či jiných veřejně známých osob; v tomto případě je však dle respondentů snadnější tyto vlivy zdárně odstínit vedením redakce, respektive vydavatelství.

„Asi před dvěma nebo třemi lety zemřel jeden superbohatý chlápek, když spadl z motorového člunu do moře, samozřejmě byl zdrogovaný a naltý. V polských médiích to bylo téma číslo jedna asi dva týdny. Tehdy se říkalo, že jeho rodina utratila víc než 10 milionů zlotých ne proto, aby to zametla pod koberec, ale aby to prezentovala ve správné světle, čili jako hodného kluka, samozřejmě bez informací o těch drogách a alkoholu“ (redaktor polského liberálního magazínu).

„Funguje to nenápadně, to znamená, že se do novin dostane článek nebo jakýsi inzerát čínského velvyslance, který reagoval na demonstrace v Hong Kongu. Doslova tam napsal, že ti demonstranti jsou cvičení agenti zahraničními rozvědkami. (...) pak

se zase objevil inzerát ohledně pandemie a tam bylo, že Čína je úspěšná v boji proti pandemii, nikomu se nic nestalo, všichni jsou v pohodě a nic se neděje“ (redaktor slovenského deníku).

6.3.1.3 Oligarchizace mediálních prostředí

Jako jeden z hlavních důsledků výše zmíněných tendencí, společně se světovou ekonomickou krizí v letech 2007 až 2009, která rovněž přispěla k rozpadu tradičního ekonomického modelu médií, vnímají novináři a novinářky postupný odchod většiny zahraničních investorů z regionu a změnu vlastnických struktur, kdy se vlastnictví médií začalo koncentrovat do rukou vlivných podnikatelů, kteří je spíše než ke generování zisku využívají jako marketingový nástroj pro zvýšení svého vlivu. Mnohdy se navíc jedná o osoby s politickými ambicemi či osoby, jejichž podnikání je závislé na fungování státu, respektive konkrétní politické reprezentace. Prostřednictvím těchto médií tedy mohou mít značný vliv na nastolování agendy a směřování veřejného mínění. Problematičnost tohoto jevu v některých případech umocňuje nízká míra transparentnosti vlastnictví, kdy často není zcela zřejmé, kdo je reálným majitelem daného média či vydavatelství.

Oligarchizaci médií vnímají jako palčivější problém zejména Češi a Slováci, kde je tento trend daleko výraznější než v Polsku, kde významná část médií je (či alespoň donedávna byla) stále v rukou zahraničních vlastníků, a Maďarsku, kde daleko výraznější roli sehrávají státní zásahy do mediální svobody.

Vlastnictví médií oligarchy či podnikatelskými skupinami dle žurnalistů vede k dalšímu oslabování role tradičních médií a podryvání jejich autority, neboť veřejnost tato média mnohdy spojuje či ztělesňuje s osobou jejího majitele a jejich obsah a priori považuje za tendenční ve prospěch vlastníka. K tomu podle respondentů v některých případech skutečně dochází, ať už formou úpravy textů do konkrétního vyznění či ignorování nebo explicitního zákazu některých témat.

„Pracovala jsem v [redakce] [deníku], kde to [redakce] [vydavatel/šéfredaktor] držel opravdu na uzdičce. (...) Konkrétní zadání jsem nikdy nedostala, nikdy jsem to nedělala a témata jsem si vymýšlela sama. Jiní kolegové dostávali konkrétní zadání a pak si nad to ještě sedl [redakce] [vydavatel/šéfredaktor] a vyostřil to, aby to jeho sdělení z toho jasně plynulo. (...)

██████████ [vydavatel/šéfredaktor] každý den určuje, co se dá na titulku, dovnitř, jaký bude na hlavní stránce titulek a tak dál. Když se pak k němu dostane ten můj článek, tak on řekne, Tohle nikdy, tady o ██████████ [politikovi], o ██████████ [politikovi] psát v žádném případě nebudeme, tak to prostě bude!“ (redaktorka českého deníku).

„Teď jsme měli nedávno případ, kdy zatkli šéfa a spolumajitele Penty a jeho deník nenapsal o policejní akci ani slovo. My jsme otevřeli jejich stránku a oni tam rozebírali od módy a korony úplně všechno, ale nebyla tam jediná krátká zpráva, že zatkli šéfa“ (redaktorka slovenského zpravodajského serveru).

„Já si pamatuju – já jsem dělal v ██████████ [týdeníku], když ho vlastnila společnost ██████████ ██████████ ██████████ [českého podnikatele] – a tam když jsem přišel, mi řekli, že o některých tématech prostě psát nemůžeme. Je pravda, že jsem ocenil, když mi vyložili karty na stůl, tak mi prostě řekli, že o tomhle nepíšeme“ (redaktor českého deníku).

Není bez zajímavosti, že většina novinářů pracujících v médiích v rukou vlivných ekonomických, případně politických aktérů navzdory negativnímu postoji k oligarchizaci nevnímá jakýkoli vliv nebo zásahy do své profesní autonomie. Jen minimum respondentů připustilo možnost skrytých zásahů do chodu redakce, případně omezení formou (nevědomé) autocenzury. Zároveň však případnou existenci cenzury, potažmo autocenzury vnímají pouze v konkurenčních médiích; ve vlastní redakci existenci takovýchto vlivů pak dokonce odmítají.

„V tom Babišově případě jde o největší střet v dějinách českých médií, a ač je Mafra oficiálně ve svěřeneckém fondu, tak ta cenzura a autocenzura tam funguje“ (redaktorka českého magazínu).

„Jo, to stoprocentně, ty vlivy tam [ve vydavatelství] určitě jsou. Ale on vám možná bude říkat, že nejsou, ale to není pravda“ (redaktor českého deníku).

„Nejhorší věc je, když novinář musí cenzurovat sám sebe a já cítím, že v mé zemi je to velmi časté. (...) Naštěstí já se v tomhle cítím svobodný“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

Pouze jedna redaktorka připustila možnost, že vnímané interní tlaky a nastavení redakce mohly mít negativní vliv na konečnou podobu jejích výstupů. Zároveň doplňuje, že v takovýchto případech sehraje klíčovou roli vedení redakce a jeho schopnost odstínit externí zásahy do obsahu či pokusy o ně.

„... ale už ten proces výroby materiálu, když není v úplné symbióze se svobodou projevu a psychickou pohodou redaktora, tak je to v reportáži znát. Možná by ta reportáž vypadala jinak, kdybych ji dělala v psychické pohodě. Ale když jsem za sebou měla nonstop kontrolu, tak s tím může být problém. (...) umím si představit, že mohla být udělaná lépe, kdybych ji dělala v pracovní pohodě“ (redaktorka slovenského zpravodajského serveru).

6.3.1.4 Vztahy se zdroji informací

V neposlední řadě novináři a novinářky tematizují sporné jevy v souvislosti se zdroji informací, které se projevují v několika rovinách. Jednou z nich je příliš blízký a důvěrný vztah novináře se zdrojem, jenž může směřovat k ohrožení profesionality a v konečném důsledku vést až k prolomení neutrality a nezávislosti, kdy novinář přistoupí na publikování obsahu výměnou za finanční či materiální úplatu.

„[Zdroje] vždy chtějí vědět, co o nich napíšete, a doufají, že je představíte v pozitivním světle (...). A to je velmi lákavé, protože když víte, jak k těm společnostem přistupovat, tak pak pravděpodobně dostanete nějaké benefity, abyste o nich psali pozitivně – od nějakých drobných dáreků po výlety a tak dále“ (redaktor polského liberálního magazínu).

Dalším problematickým aspektem mohou být skryté motivace zdrojů informací, o nichž může mít novinář jen minimální či žádné povědomí a kvůli exkluzivitě informace se tak příliš spoléhá na důvěryhodnost zdroje, což může vyústit v bezděčné prosazení zájmů zdroje do finální podoby obsahu. Novináři však přiznávají, že proti těmto tlakům se dá celkem zdárně bránit dodržováním profesionálních standardů a důslednou verifikací poskytovaných informací.

„...ty zdroje prostě zkoušejí přes novináře protlačit nějakou svoji agendu a dají vám téma, které buď má opravdu dvě strany, nebo zjistíte, že to není úplně pravda. Jsou to takové pokusné balonky, které oni vypouštějí, protože z toho chtějí mít nějaké benefity. Několikrát se mi stalo, že mi dal někdo téma, které vypadalo opravdu dobře, že by to mohlo být fakt zajímavý. Ale když si to člověk několikrát přečte a začnou v něm hlodat ty pochybnosti a říká si ‚je tohle pravda vůbec?‘ a pak musíte obvolávat a zjišťujete, že to pravda není“ (redaktor českého deníku).

„Něco se dělo kolem ODS, když ještě byla v Praze u moci. Vím, že ti lidé kolem ODS, [redacted] nebo [redacted] [členové strany], do mě neustále hučeli a chtěli mi něco nakecat. Jenže když je znáte, tak víte, proč to dělají a že vás chtějí využít. Takže si to třikrát ověříte, zjistíte, že kecají, a nenapišete to“ (redaktorka českého magazínu).

Posledním zmiňovaným případem jsou situace, kdy se zdroj skutečně vyznačuje exkluzivitou poskytovaných informací a novinář si na něm vytváří čím dál větší závislost. Důsledkem toho může být přehlížení či umlčování některých informací a událostí či jejich dílčích aspektů, neboť jejich zveřejnění by pravděpodobně vyústilo ve ztrátu zdroje.

„Jako politický novinář (...) jsem měl kontakty na členy strany Fidesz. Dostal jsem informace, že ministr zahraničí utratil spoustu peněz na svou mediální prezentaci (...), samozřejmě veřejných peněz. Musel jsem se tedy rozhodnout, jestli tu informaci zveřejnit nebo ne. Bylo jasné, že kdybych ji zveřejnil, tak by se ministr musel zpovídat a už by mi pak nikdy nezvedl telefon. (...) Rozhodl jsem se ji nezveřejnit, ale podělil

jsem se o ni se svým kolegou [z jiného média]. A ten ji zveřejnil. Takže informace se dostala ven (...), ale ne v [redaktor maďarského deníku]“ (redaktor maďarského deníku).

6.3.2 Politicko-organizační faktory

Další faktory, které mohou mít vliv na svobodu projevu a svobodu médií, lze označit jako politicko-organizační. Tato oblast se do značné míry prolíná a vzájemně ovlivňuje s výše představenými ekonomickými faktory, navzdory tomu je však nelze stavět zcela na roveň, neboť v řadě případů mají ekonomické faktory politický motiv či politické pozadí. Příkladem takového propojení obou oblastí mohou být politické objednávky veřejných činitelů, kteří výměnou za úplatu očekávají pozitivní mediální obraz, případně se pokoušejí ovlivnit organizační strukturu daného média ve svůj prospěch.

„Setkal jsem se se šéfredaktorem [redaktor slovenského deníku] (...), který ještě za vlády Roberta Fica mu byl nakloněn a říká se, že byl hlásnou troubou Smeru. Nebylo to obsazením celkově, ale pár redaktory, kteří sympatizovali s jeho stranou a s ním. Dokonce byly kauzy, že redaktori přijímali SMS od vlivných členů strany s náměty na články a ty potom posouvali do výroby“ (redaktor slovenského deníku).

„Bratři Kaczyńští tehdy [v roce 2008] uzavřeli dohodu o prodeji majoritního podílu v deníku Rzeczpospolita Švýcarům výměnou za to, že Michal Liszicki zůstane šéfredaktorem“ (redaktor polského liberálního magazínu).

Respondenti jsou přesvědčeni, že podobné tlaky jsou relativně běžným problémem a čelí jim všechna média napříč celým mediálním spektrem, výraznou roli však sehrává vedení redakcí, případně vydavatelství a způsoby, jakými jsou schopny tyto tlaky odfiltrovat.

6.3.2.1 Legislativní zásahy a tlak na veřejnoprávní média

Kromě politickoekonomických aspektů popsaných výše mohou politické subjekty intervenovat do mediální svobody formou legislativních opatření, která představují patrně nejsilnější politický nástroj pro regulaci médií. Optikou zpovídaných žurnalistů se tyto

zásahy v regionu Visegrádské skupiny nejčastěji dotýkají veřejnoprávních médií, jejichž existence je zpravidla zřizována a vymezována zákonem a která jsou různými způsoby provázána s politickou sférou. Nečastější problémy tak představují právo delegovat členy do kontrolních orgánů médií veřejné služby, případně jejich přímé navázání na státní rozpočet. Političtí reprezentanti tak mohou tímto prostřednictvím prosazovat svoji agendu a dosahovat svých mocenských zájmů.

Tato problematika je zmiňována ve všech čtyřech zemích, výrazněji se však projevuje především v Polsku a v Maďarsku, kde se podle zpovídaných novinářů stala média veřejné služby mocenským nástrojem pro potlačení opozičních hlasů a šíření vládní propagandy.

„V Polsku (...) je to vláda, která chce udusit svobodná média a podmanit si je, stejně jako to dříve udělala s veřejnoprávními médii. To, co dnes předvádí veřejnoprávní televize a rozhlas, není nic jiného než vulgární propaganda“ (redaktorka polského liberálního deníku).

„...a totéž televize – máme tu RTL Klub a možná jednu kabelovou stanici, ale všechno ostatní jsou provládní nebo nepolitické stanice“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

Výrazně kladnější postoj k vychýlení veřejnoprávních médií od jejich nezávislé a apolitické pozice v Polsku a Maďarsku mají novináři z konzervativnějších, respektive provládně orientovaných médií. Ti argumentují, že média veřejné služby by z podstaty věci měla sloužit veřejnosti a státu, tudíž by měla být odrazem aktuální politické reprezentace. To v konečném důsledku (v současné době, kdy jsou v obou zemích u moci pravicové vlády) přispívá k nabourání dominantního postavení liberálních médií a prohloubení plurality.

„Cílem veřejné instituce napojené na vládu je sloužit státu a lidem. Žijeme v demokracii a v demokracii si lidé vybírají vládu. Víím, že mnoho kritiků není spokojeno s touto vládou, protože ztratili moc, to je normální. (...) Veřejná média by

měla fungovat ve prospěch státu, který v demokratickém státě vychází z lidí. Jsem tedy silným zastáncem veřejných médií jako protikladu proti soukromým médiím“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

„Pokud bude opozice chtít odstátnit TVP, tak to bude velký problém pro svobodu projevu“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

6.3.2.2 Redistribuce státní inzerce

Zásahy do struktury a fungování médií veřejné služby pochopitelně nejsou jediným nástrojem, kterým političtí představitelé disponují. Dalším instrumentem již zmíněná státní inzerce – ta sice po teoretické stránce spadá pod ekonomické faktory, nicméně zejména v případě Maďarska je jednoznačně politicky motivovaná. Jejím prostřednictvím si podle novinářů a novinářek vláda pod vedením Viktora Orbána upevňuje svou dominantní pozici, jelikož redistribuce inzerce je realizována na základě loajality a inklinace jednotlivých titulů k vládní politice; nezávislá a opoziční média jsou zní tudíž vyloučena. Tento systém má podle nich kumulativně dopad i na soukromé společnosti, které se obávají inzerovat v nezávislých a protivládně orientovaných médiích z důvodu možných ekonomických sankcí ze strany maďarské vlády. Podobným směrem se podle respondentů od roku 2015 ubírá i Polsko, kde se rovněž hlavním kritériem inzerce v médiích stává podpora vládní politiky.

„Soukromé společnosti a menší firmy chtějí být za dobře se státem, takže se prostě takhle chovají. Neinzerují v nezávislých médiích, protože by měli špatné vztahy s vládou“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

„Orbánova metoda kontroly médií spočívá (...) v ekonomické rovině – vezme peníze nezávislým médiím, nechá je vykrvácet a zemřít kvůli nedostatku zdrojů a pak si vytvoří svou vlastní propagandistickou mašinerii“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

6.3.2.3 Neodpovědnost a nedostupnost informací

Negativní vliv na svobodu médií v souvislosti s politickými faktory má v konečném důsledku rovněž odpírání práva na poskytnutí informací. Tento problém je opět nejpalčivější v kontextu Maďarska, nicméně prostupuje celým regionem. Novináři a novinářky nemohou svobodně naplňovat svou profesi z důvodu nedostupnosti informací, ať už v podobě neodpovědnosti (unaccountability) politických aktérů a administrativy, utajování informací či neudělením akreditace.

„...jsem několikrát narazila na komunikační bariéry ze strany státních úřadů a občas naprostou nekomunikaci. Jako by některé státní instituce stále nebyly zvyklé určité informace a data automaticky zveřejňovat, přestože je to ve veřejném zájmu (...) Neochota komunikovat je zejména při takto vyhocených chvílích [jako koronavirová pandemie] velmi špatná a de facto zabraňuje pracovat podle potřebných standardů“ (redaktorka českého zpravodajského serveru).

„...máme potíže a dochází k bezvýhodným situacím, protože vláda nechce odpovídat na naše otázky nebo nemůžeme získat dokumenty, které bychom chtěli“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

„[můj magazín] (...) mi dovoluje psát cokoli. Ale mám problém s přístupem k informacím, a to mě štve. Jako bych vlastně žádnou svobodu neměla. Navíc často jako novináři nemůžeme na tiskové konference, volají mi a říkají ‚Promiň, nemůžu s tebou mluvit, vláda mi to nedovolí‘“ (redaktorka maďarského liberálního magazínu).

6.3.2.4 Ideová orientace médií

Svobodu projevu může určitým způsobem limitovat rovněž ideová orientace média. Zejména v Polsku (a do menší míry i v Maďarsku) média běžně sledují některou politickou či společensko-ideologickou linii, což se následně promítá i do jejich obsahu. Ve zbývajících dvou zemích média takto vyhraněná nejsou.

„V Polsku jsou média hodně rozdělená, máme provládní a protivládní, liberální a konzervativní. Podle mě se tady nedá moc mluvit o objektivitě. (...) Podle mě [můj deník] je centristický (...) Ale pokud člověk chce dělat čistou, apolitickou žurnalistiku, ani liberální, ani konzervativní, tak tu nejsou žádná média ve středu“ (redaktorka polského centristického deníku).

6.3.2.5 *Nárůst populistických a extremistických tendencí*

V neposlední řadě spatřuje většina oslovených novinářů potenciální hrozbu v nárůstu extremismu a populismu. Političtí představitelé a další veřejní činitelé využívají verbální útoky a populistický narativ k diskreditaci nepohodlných médií, nejčastěji formou znevažování role či labellingu (*pisálkové, Sorosovi agenti*).

„...bratři Kaczyňští přišli s myšlenkou, že Polsko bylo ‚ukradeno‘ lidmi z médií, z byznysu, z bývalé komunistické inteligence (...). Začali napadat média a pokouší se tenhle systém zničit“ (redaktor polského liberálního magazínu).

S tím souvisí i změna způsobu komunikace, kdy se čím dál více politiky a politické komunikace odehrává na sociálních sítích, kde političtí činitelé čelí jen minimální nebo žádné konfrontaci ze strany tradičních médií a mohou tak lépe a snadněji oslovovat své publikum a potenciální elektorát. Nicméně takovéto vyhrocení veřejného diskurzu se přesouvá z politické sféry na celou společnost a v konečném důsledku dochází k čím dál větší polarizaci společnosti.

„Například místo zvednutí telefonu pěti novinářům zveřejní [politici] status a očekávají, že ti novináři od nich budou čerpat. Totéž dělají i státní instituce“ (redaktor slovenského deníku).

V opozici k tomuto opět stojí konzervativní novináři, zejména z Polska, kteří na populismus nahlíží jako na blahodárný prvek prohlubující pluralitu názorů a posilující roli konzervativních a pravicově orientovaných médií ve společnosti.

„Podle mě takzvaný populismus do východní Evropy a do Polska přinesl více svobody, protože díky němu máme média, kde můžeme psát i jiné věci. Taková diverzita tu předtím nebyla“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

6.3.2.6 Interní cenzura

Za povšimnutí stojí, že žádný dotazovaný netematizoval v souvislosti s politickými faktory externí cenzuru (viz kapitola 1.4) jako problém potenciálně ohrožující mediální svobodu. Možným vysvětlením je fakt, že se tato forma omezení v kontextu regionu V4 takto explicitně nevyskytuje či je mezi respondenty nepředstavitelná a zásahy do svobody projevu, potažmo svobody médií jsou převážně politicko-ekonomického charakteru.

Nežřídká se objevují situace a případy interních zásahů, kdy je o konkrétních tématech či událostech reportováno žádoucím způsobem, případně je zcela zakázáno o nich reportovat. Z hlediska ekonomických faktorů uvedených výše se jedná především o témata zasahující do integrity majitele média a jeho podnikatelské činnosti; z hlediska politicko-organizačních faktorů se pak jedná o eliminaci témat poškozujících či vrhajících negativní světlo na politické představitele, případně na zájmy a směřování státu. Tyto cenzurní mechanismy jsou opět častější v případě Polska a především Maďarska, kde někteří novináři vyjmenovávají celou škálu témat, o kterých není dovoleno nestranně a vyváženě reportovat.

„Dělala jsem rozhovor s [redacted] [politikem] a náš šéfredaktor [redacted], který do chodu novin normálně nezasahuje a my jako redaktori ho prakticky nevidáme, se proti tomu ohradil. (...) Hodně výrazně se vyslovil, aby se to neobjevilo v novinách, a po nějakých diskusích to šlo jenom na web“ (redaktorka českého deníku).

„Dnes je to důležitější [referovat o určitých situacích žádoucím způsobem], protože Orbán hledá spojence, takže nemůžete psát nic špatného o Salvini, Babišovi, o komkoli, kdo je jeho přítelem a spojencem“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

„...máme tady nezávislá média, pokud vlastník není jednoznačně napojený na vládu a ta na něj nevyvíjí nátlak. Pak jsou ale tabu témata, řekněme tak 2 % z celku. A pokud se člověk dotkne těch 2 %, tak je zle. To pak šéfredaktor má jeden telefon za druhým. (...) Ta 2 % jsou témata jako Orbán a jeho rodina, olympiáda²⁷ a tak“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

Na doptání pak novináři a novinářky v této souvislosti podotýkají, že proti takovýmto intervencím se dá určitým způsobem vymezit, zejména pak formou nátlaku na vedení redakce. V konečném případě pak namítají, že takovéto omezení profesní autonomie lze ovlivnit odchodem do jiného média. Zde je zajímavé, že takovýto způsob individualize odpovědnosti nejčastěji zmiňují maďarští novináři, a to navzdory kontextu situace v zemi (více viz další podkapitoly).

„...dá se proti tomu bojovat zevnitř, z redakce. (...) I kdybyste jen odešli, tak na sebe upozorníte a dáte najevo, že tam není všechno v pořádku (redaktor slovenského deníku).

„Je pravda, že vždycky, když se mi tohle [zásahy do profesní autonomie] stalo, odešla jsem. Nečekala jsem, až se to vyhroťí ještě víc, prostě jsem odešla“ (redaktorka maďarského liberálního magazínu).

„...pořád mám možnost odejít někam jinam, pokud bude třeba“ (redaktor maďarského provládního deníku).

6.3.3 Technologické faktory

Na výše představené ekonomické a politicko-organizační faktory navazují faktory technologické, které souvisejí s nástupem internetu a nových komunikačních platforem.

²⁷ Maďarsko usilovalo o pořádání letních olympijských her v roce 2024 v Budapešti, z důvodu vysokých finančních nákladů a odporu veřejnosti však svou kandidaturu později stáhlo.

6.3.3.1 Ztráta dominantního postavení tradičních médií

Jak bylo uvedeno v předchozích podkapitolách, novináři vnímají pozitivní vliv technologických změn na proměnu komunikačního prostředí ve prospěch svobody projevu. Nástup a rozvoj nových komunikačních kanálů výraznou měrou vedl k demokratizaci komunikačního prostředí a proměnil vztah mezi médii a (do té doby pasivními) publiky, což jednoznačně přispělo k prohloubení názorové plurality.

Pokud jde o svobodu médií, technologické faktory přispěly k jejímu ohrožení v tom smyslu, že v důsledku vzniku a rozvoje nových komunikačních platform došlo k již zmiňované ztrátě dominantního postavení tradičních médií a jejich monopolu na poskytování informací. Vedle masových médií se objevil nový zdroj informací v podobě internetu a sociálních sítí, který jim čím dál více konkuruje, a to především díky bezplatnosti obsahu a relativně snadné přístupnosti. Tento pohled sdílí především novináři a novinářky z tradičních tištěných médií, zejména deníků; zajímavé však je, že jako konkurenta a potenciální hrozbu pro svobodu médií vnímá internet a sociální média i řada žurnalistů z nezávislých projektů a zpravodajských serverů, jejichž práce je na těchto kanálech přímo či alespoň zčásti závislá. Jen malá část novinářů (spíše ze starší generace) tyto změny vítá, neboť jim poskytuje nové technologické a komunikační možnosti pro distribuci jejich mediálních obsahů a oslovení širšího publika.

„Nebýt tohoto fenoménu, tak se domnívám, že svoboda projevu by byla na mnohem nižší úrovni a byli bychom v daleko větším průšvih, než by si kdekdo připustil. Oligarchové tu ovládli největší média a my bychom jinak neměli kde dělat svobodnou novinářinu. Ano, mohli bychom se domluvit a vydávat časopis, který vydáváme, ale ke čtenářům by se dostával jen těžko“ (redaktor českého magazínu).

„Když jsem před lety začínal s žurnalistikou, tihle gatekepeři [v podobě tradičních masových médií] byli mnohem silnější a bylo zjevné, že v průběhu 90. let i na přelomu milénia to byly noviny, tištěná média, kdo nastoloval agendu. (...) Podle mě není zdravé mít takové gatekeepery, nikdo je nezvolil“ (redaktor maďarského nezávislého investigativního portálu).

6.3.3.2 *Absence regulačních mechanismů a polarizace společnosti*

Zároveň však i žurnalisté, jejichž obsah je závislý primárně na internetu a sociálních sítích, vnímají jejich negativní stránky, zejména pak absenci regulačních mechanismů, potažmo gatekeepingu a s tím související nekontrolovatelné šíření obsahu, jehož logickým vyústěním je nadprodukce mediálního obsahu a informační přetížení, kdy uživatel není schopen se v enormním množství dat a informací orientovat a zpracovat je. Právě takovéto prostředí představuje ideální podmínky pro šíření záměrně či neúmyslně zmanipulovaných zpráv, fake news a konspiračních teorií, které narušují integritu profesionální žurnalistiky a degradují její důvěryhodnost a kredibilitu. Recipienti pak v prostředí internetu a sociálních sítí vyhledávají alternativu k zavedenému, mainstreamovému modelu a uchylují se k mediálním obsahům, které konvenují jejich světonázoru, přestože tyto obsahy nemusejí patřit mezi ty nejkvalitnější.

To v konečném důsledku vede k odmítání rozdílných názorů a uzavírání do informačních bublin, kde dle respondentů dochází k šíření zejména konformních názorů a idejí. Členové těchto bublin tak nejsou konfrontováni s odlišnými pohledy a názory a čím dál více se utvrzují ve svém světonázoru, což přispívá k polarizaci společnosti.

Na tento fenomén opět pozitivněji nahlízejí konzervativněji smýšlející žurnalisté, kteří svobodné prostředí sociálních sítí vnímají jako prostor pro šíření názorů, které se běžně ve veřejném diskurzu vyskytují pouze okrajově či vůbec, případně informací, které by v běžném redakčním procesem neprošly pomyslnou branou.

„...liberální média a liberálně smýšlející lidé jako by doslova omezovali ty konzervativnější, vytvářeli svou pravdu a ti, kteří jsou proti, mají následně omezenou tu svobodu projevu, jsou zesměšňováni, kritizováni a nějakým způsobem degradováni“ (redaktor slovenského deníku).

„Liberální média jsou mnohem silnější než konzervativní. (...) Nejsem levičák, ale vnímám, že liberálové jsou ve světě nejvlivnější skupinou. A mají nástroje, jak nás umlčet. Stačí třeba zmínit Donalda Trumpa a jeho Twitter“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

Část novinářů rovněž namítá, že kvůli minimální či zcela absentující regulaci sociálních sítí dochází na těchto platformách k šíření extremistických názorů, které jsou za normálních okolností neakceptovatelné. K vyhocení debaty v online prostředí navíc přispívá i anonymita internetu a z ní vyvěrající pocit nedotknutelnosti. Tento narativ se pak zpětně promítá do veřejné debaty a přispívá k radikalizaci diskurzu a polarizaci společnosti.

„...co jsme řešili tehdy, byly ty extrémnější, vyhocené věci. Konkrétní případ je neonacismus, to dneska v podstatě vůbec není nic takového. (...) Možná je to právě tím rozmachem sociálních sítí. Asi se ta situace přesunula tam“ (redaktor českého deníku).

„Dneska jsou tito extremisti, hlavně pravicoví, všude – na Twitteru, Facebooku, mají své webové stránky, televizní stanice, YouTube kanály. (...) Když jsem začínala s žurnalistikou, tak tohle bylo okrajové téma, spoustu lidí bylo překvapených, že vůbec máme nějakou krajní pravici (...) a dneska jsou mainstream“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského portálu).

6.3.3.3 Konvergence tradičních a online médií

Novináři a novinářky v souvislosti s výše uvedenými trendy uvádějí, že internet a sociální sítě nikdy nemohou plně nahradit roli profesionálních médií, a hovoří o nutnosti jejich vzájemné koexistence. Tradiční média však na technologické změny reagují různě. Některá se pokoušejí adaptovat na nové technologické možnosti a svou produkci více orientují na internet, ať už bezplatně nebo formou placeného obsahu. Jiná média jdou naopak naproti potenciálním publikům (více viz následující podkapitola). Zároveň přirozeně vyvstává otázka regulace a právního ošetření online prostředí, nicméně na to dotazovaní novináři veskrze nenabízejí odpověď (více viz předchozí podkapitoly).

Celkově lze tedy konstatovat, že internet a sociální sítě jsou v souvislosti s mediální svobodou vnímány převážně negativně. Za zajímavé lze považovat také to, že pouze dva novináři zmínili v souvislosti s novými technologickými a komunikačními možnostmi pozitivní efekt občanských žurnalistů na svobodu projevu, potažmo svobodu médií, kteří mohou na tradiční mainstreamová média vyvíjet pozitivní tlak v tom smyslu, že akcentují a poukazují na témata a události, které jsou jinak ignorovány nebo přehlíženy.

6.3.4 Společenské faktory

Poslední oblastí ovlivňující svobodu projevu a svobodu médií jsou společenské faktory. Ty do určité míry kopírují a kombinují faktory představené výše, případně jsou jejich vyústěním, navzdory tomu je třeba je kategorizovat zvlášť.

Jedním z takovýchto aspektů je výše zmíněná problematika radikalizace diskurzu na sociálních sítích, která se následně promítá i do diskurzu veřejného a může posilovat podporu autoritářských a extremistických tendencí. Následkem toho může být omezení nepohodlných hlasů a limitace svobody projevu i médií, což se v poslední době začíná projevovat právě v Polsku a zejména Maďarsku. K těmto omezením však nemusí docházet explicitně formou externích zásahů, ale i samoregulací a autocenzurou, kdy se redaktoři záměrně vyhýbají sporným či citlivým tématům, která by způsobila negativní reakci veřejnosti a přispěla k prohloubení společenské polarizace.

„...médiá se (...) stala sama objektem populistů a dezinformací a (...) vedle politiků tady teď je i facebookový dav, který virtuálně lynčuje konkrétní novináře. V Česku to taky znáte, když Okamura si zasedne na nějakou mladou redaktorku, nebo Xaver Veselý, tak prostě se do ní pustí hulvátský facebookový dav, který jim vypisuje. Většinou se to bohužel děje ženám, tam je ten dav hulvátštější. Tohle vím, že novinářkám může způsobit minimálně to, že kdyby měly o něčem takovém referovat, tak si budou muset v hlavě srovnat, (...) co jim hrozí a jestli do toho mají opravdu znovu jít“ (redaktor slovenského deníku).

V určité opozici proti tomu stojí politická korektnost, v níž spatřují potenciální riziko zejména starší a konzervativně orientovaní žurnalisté. Ti ji spojují s odváděním pozornosti od podstaty problémů a s cenzurou a omezováním svobody projevu, které sekundárně vedou ke snížení profesionality. Někteří z nich politickou korektnost dokonce staví na roveň cenzurním mechanismům v autoritářských a totalitních zemích.

„...politická korektnost někdy vede až k absurditám. V Polsku jsme nedávno měli debatu ohledně protestů žen, protože mnoho z nich se necítí jako ženy. Navrhovalo se o nich hovořit jako o ‚osobách s dělohou‘. To zní strašně! Navíc to vylučuje ženy,

kteře třeba kvůli zdravotním důvodům nemají dělohu. Jsem proti takovému vnímání politické korektnosti, ale pokud to řeknu nahlas, tak jsem nařčena z diskriminace“ (redaktorka polského liberálního deníku).

„Viktor Orbán omezuje média, ano, to je pravda. (...) Podobné problémy ale máme i v levicových zemích, například když byly na řeckých ostrovech nepokoje s přistěhovalci, tak levicový tisk se bál označit je jako Araby nebo černochoy, tak to radši opsal 7 nebo 8 slovy, jen aby se těmto pojmům vyhnul. Tohle má být v pořádku? Někdy protestují černoši, jindy běloši. Ale tady je vidět, že cenzura je součástí demokratických systémů všude“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

V návaznosti na technologické a ekonomické faktory novináři a novinářky tematizují tlaky na rychlost a kvantitu, což směřuje k nedostatečnému ověřování a produkci množství obsahů, jejichž kvalita není z důvodu těchto tlaků nejvyšší. Tradiční média se v konkurenci sociálních sítí snaží jít naproti potřebám příjemců a udržet si tak svá publika. To vede ke stírání hranic mezi seriózní žurnalistikou a zábavou, bulvarizaci a banalizaci mediálních obsahů a společně s tím i k oslabování kritické a investigativní žurnalistiky. Média tak upouštějí od své normativní role a čím dál více se orientují na ekonomickou podstatu své existence. Tato tendence úzce souvisí se snižováním požadavků na žurnalistickou profesi a upadající profesionalitou. Právě to může být podle řady novinářů jednou z příčin nástupu autoritativnějších režimů a jejich pronikáním do médií a omezováním mediální svobody, neboť tito politici nejsou dostatečně vystavováni veřejnému dohledu a kritice.

Také technologické faktory a změny se promítají nejen do médií, ale i do chování široké veřejnosti. Již zmíněné echo chambers a informační bubliny podporované sociálními sítěmi způsobují nedostatečnou konfrontaci s rozdílnými idejemi a názory a devalvuji význam veřejné diskuze. Existence dezinformačních či tzv. alternativních médií dále podrývá důvěru v tradiční média, neboť konzumenti těchto platforem pak atakují etablovaná média a obviňují je ze lži či zatajování faktů. Postupně tak dochází k čím dál větší polarizaci ve společnosti, kterou za čím dál závažnější problém považují novináři napříč celou Visegrádskou skupinou.

Nadprodukce obsahu a informační přetížení rovněž přispívá k rezignaci publika, které v tomto kontextu z pohledu oslovených žurnalistů nekriticky přijímá přicházející mediální obsahy a není schopno je dostatečně interpretovat a vyhodnocovat. Zároveň to vede k nedůvěře v tradiční média, která v očích veřejnosti ztrácejí na relevanci, a při případných zásazích do svobody projevu či svobody médií tak publika zůstávají pasivní. V této souvislosti si novináři uvědomují mnohdy nedostatečnou otevřenost směrem k publiku a nutnost obhajování role tradičních médií a jejich přínosu pro společnost. Shodují se, že napomoci tomu může zejména větší mediální gramotnost a adaptace na nové trendy, případně pak i generační obměna.

6.4 Vnímaná mediální svoboda v zemích Visegrádské skupiny

V následující podkapitole budou představeny výše tematizované faktory a vnímaná svoboda médií v kontextu jednotlivých zemí Visegrádské skupiny.

Novináři a novinářky napříč celým regionem se shodují, že nejhorší situace v souvislosti se svobodou projevu a svobodou médií momentálně panuje v Maďarsku, a to zejména kvůli dominantnímu postavení premiéra Viktora Orbána a vládní strany Fidesz, kteří na sdělovací prostředky vyvíjejí tlak prostřednictvím ekonomických, politických i právních nástrojů.

O něco lépe než Maďarsko je na tom Polsko. V jeho případě často nejsou respondenti (pochopitelně kromě Poláků) schopni příliš jednoznačně definovat klíčové problémy mediálního prostředí, nicméně jsou si vědomi negativních trendů v zemi.

V Česku a Slovensku se podle zpovídaných žurnalistů média těší podobné míře svobody. Řada novinářů v Polsku a Maďarsku přiznává, že o situaci českých a slovenských médií má minimální, případně žádné povědomí, což přičítají tomu, že v obou zemích se pravděpodobně nevyskytuje žádný zásadní problém či bezprostřední ohrožení svobody projevu a médií.

6.4.1 Česko

Zakotvení institutu svobody projevu v českém právním prostředí považují oslovení novináři za adekvátní. Profesionální žurnalisté se podle nich těší dostatečné právní ochraně, stejně tak zde existují i legislativní normy pro případ způsobení újmy druhé straně. Mladší respondenti, zpravidla narození po roce 1989, považují úroveň svobody českých médií za

vysokou a srovnatelnou se západními liberálními demokraciemi, zatímco starší a profesně zkušenější žurnalisté jsou v tomto ohledu skeptičtější a svoboda médií v Česku podle nich soustavně klesá. Nadále zde však existuje pluralita médií, a to především díky silné pozici veřejnoprávních médií, jež jsou jedním z pilířů českého mediálního prostředí. Nicméně i jejich postavení začíná být ohroženo v důsledku různých politických a společenských tlaků (např. výpady politiků či jiných veřejných činitelů ohledně objektivitě a vyváženosti či způsobem dosazování radních do kontrolních orgánů).

Nejzávažnějším problémem v otázce svobody médií v Česku je podle dotazovaných vlastnictví médií, respektive oligarchizace tuzemské mediální scény. Majitelé tak mají využívat média k prosazování svých zájmů na úkor svobody projevu, neboť ta čím dál častěji nabízejí jen povrchní zpravodajství a absentují v nich hlubší analytické či investigativní texty. Zajímavé jsou v tomto případě reakce respondentů, z nichž všichni spatřují hlavní problém ve vlastnictví českých médií podnikateli, explicitně však zmiňují veskrze jen Andreje Babiše (a to včetně žurnalistů z vydavatelství Mafra). Jeho vlastnictví Mafry, respektive správa mediálního domu formou svěřenského fondu, je dle novinářů palčivější v tom smyslu, že jako premiér se dostává do bezprecedentního střetu zájmů a může tak výraznou měrou ovlivňovat veřejné mínění ve svůj prospěch.

„...když se budeme bavit o Babišovi a jeho novinách, já to tam prostě vidím. Já to vím, nějaký lidi tam znám., už jich moc není. (...) Prostě když ty noviny čtu, tak v nich vidím, že musejí psát nějak a nemohou psát jinak“ (redaktor českého deníku).

V návaznosti na problematiku oligarchizace a možného vlivu na obsah a chod redakce stojí za povšimnutí, že tento problém novináři nejvíce pociťují právě v případě Andreje Babiše a vydavatelství Mafra, kde podle nich dochází k největším zásahům do obsahu, potažmo tam silně funguje cenzura a autocenzura. Negativního vlivu vlastnictví médií politikem jsou si vědomi i novináři z vydavatelství Mafra; nicméně přesvědčení o případných zásazích do své autonomie vyvracejí.

„Zdá se mi, že navenek je to prezentováno hůře, než jaká je realita. Nějaké tlaky tam asi budou, ale co tak vnímám, tak ty tlaky nejsou na nás coby redaktory, ale spíše na

vedoucí naší redakce a našeho oddělení. (...) Osobně bych byla upřímně ráda, kdyby se Andrej Babiš zbavil Mafry, což by asi trochu pročistilo prostor“ (redaktorka českého deníku).

„... prošla jsem čtyřmi mediálními domy (...) a můžu s čistým svědomím říct, že všude je to stejné: majitelé se o denní chod a obsah nestarají. (...) Jeden z nejvíce nepříjemných tlaků pramení od lidí vně redakce, kteří se domnívají, že Babiš zasahuje do obsahu skladby nebo vyznění článků v Lidových novinách, potažmo v Mafře“ (redaktorka českého deníku).

V podobné pozici jako Andrej Babiš se nacházejí i další podnikatelé, například Zdeněk Bakala ve vydavatelství Economia, Ivo Lukačovič ve společnosti Seznam.cz či Zdeněk Porybný ve společnosti Borgis, byť nezastávají politicky významnou funkci. O problematice vlastnictví v těchto případech však novináři hovoří jen zřídka nebo vůbec a ani při doptání v něm (až na výjimky) nespatřují příliš velký problém ve smyslu, že by v těchto situacích mělo docházet k zásahům do chodu redakce, a to ani formou (nevědomé) autocenzury. Tato skutečnost může souviset s politickým angažmá Andreje Babiše, které novináři akcentují, a s ním související zvýšenou pozorností, jež je na něj upírána.

„Vezměte si už jen to, že v Economii Erik Tabery, velký zastánce nezávislé žurnalistiky, sám přiznal, že o Bakalových kauzách nepíše. (...) Samozřejmě nejen politici, ale i lidi jako Kellner a Bakala používají ta média jako vlivový nástroj nátlaku, který opět bude politický“ (redaktor českého deníku).

„Výjimkou mezi těmi velkými mediálními domy je již zmíněná Bakalova Economia, kterou on nechává plynout v duchu havlovského demokratického trendu, a Seznam Zprávy, které nastartoval Ivo Lukačovič. Tam si myslím, že je svoboda projevu i profesionalita na vysoké úrovni“ (redaktor českého magazínu).

Koncentrace vydavatelství a mediálních domů do rukou podnikatelů vede podle novinářů a novinářek v očích veřejnosti k již zmíněné diskreditaci a ztrátě kredibility těchto médií, což v mnoha případech přispívá k uchýlování se k alternativním platformám či informacím na sociálních sítích, které většinou nesplňují profesionální standardy.

„Ze dne na den přestala být důvěryhodná vlajková loď investigativní a témata nastolující žurnalistiky – deník MF Dnes“ (redaktor českého deníku).

„... on [Andrej Babiš] zničil mediální prostředí v Česku, naboural důvěru v média, mocenským způsobem převzal kontrolu nad informacemi, které mají být politicky nedotknutelné. Tohle nás hodilo do novinářského pravěku“ (redaktorka českého magazínu).

„Ať cokoli tato média [vlastněná vlivnými podnikateli] napíšou, i když je to pravda, tak to vždy bude zpochybňováno, jelikož je to vlastněno těmito lidmi“ (redaktorka českého deníku).

Největší míře svobody se dle participantů česká média těšila na počátku devadesátých let minulého století, kdy se v zemi etablovaly demokracie a nový mediální systém a formovaly se regulační nástroje, respektive celé období od sametové revoluce až do druhé dekády 21. století. Zásadním zlomem pro svobodu médií pak pro všechny zpovídané respondenty byl již zmiňovaný vstup Andreje Babiše do vydavatelství Mafra v roce 2013. Podle některých novinářů však na druhou stranu měla oligarchizace české mediální scény pozitivní vliv na vznik některých úspěšných mediálních projektů.

Všichni dotazovaní žurnalisté uvedli, že se ve své profesi cítí svobodní a nepocítují, že by při své práci byli pod tlakem. Širokou profesní autonomii přisuzují dobře nastaveným standardům v redakcích, legislativě i pluralitě médií (kterou podle některých prohlubují právě i digitální komunikační kanály).

Podle českých novinářů se externí nátlaky na média v českém prostředí nevyskytují příliš často, část respondentů však přiznává, že se během své profesní kariéry s určitým

tlakem či pokusem o ovlivnění obsahu již setkala. Jedná se převážně o nedorozumění či osobní spor s nadřízeným, případně pak ekonomickými tlaky ze strany inzerentů, které v některých případech dokáže zdárně odstínit vedení redakce. Zřídka se pak objevují zásahy šéfredaktorů či vlastníků média přímo do obsahu a změny jeho celkového vyznění.

„Ne úplně svobodně jsem se cítila v [deníku] pod vedením [šéfredaktora]. Tam jsme měli takový problém v souvislosti se situací na Ukrajině, kdy nás tam vedení redakce nechtělo pouštět. Nemyslím si, že by to byl politický záměr, spíš to bylo z ekonomických a organizačních důvodů, (...) než že by nám brali svobodu projevu“ (redaktorka českého magazínu).

„V [deníku] se mi to stalo (...), tam to byla vždycky politika. Dvakrát jsem byl nucený přepsat článek, z jehož vyzněním jsem úplně nesouhlasil, ale bylo mi řečeno, že v [deníku] se fandí tomu a tomu“ (redaktor českého deníku).

„Pracovala jsem v [deníku], kde to [vydavatel/šéfredaktor] držel opravdu na uzdičce. (...) Konkrétní zadání jsem nikdy nedostala, nikdy jsem to nedělala a témata jsem si vymýšlela sama. Jiní kolegové dostávali konkrétní zadání a pak si nad to ještě sedl [vydavatel/šéfredaktor] a vyostřil to, aby to jeho sdělení z toho jasně plynulo. (...) [vydavatel/šéfredaktor] každý den určuje, co se dá na titulku, dovnitř, jaký bude na hlavní stránce titulek a tak dál. Když se pak k němu dostane ten můj článek, tak on řekne ‚Tohle nikdy, tady o [politikovi], o [politikovi] psát v žádném případě nebudeme, tak to prostě bude!‘“ (redaktorka českého deníku).

„V [časopise] jsem zažila takovou epizodu. Tam se proslýchalo, že tam někteří politici posílají reklamu, a to je svinstvo. Já najednou měla pocit, že mi chtějí zasahovat do jednoho rozhovoru. (...) On [šéfredaktor] na mě netlačil, on řekl: ‚[jméno redaktorky], to je blbost, to nemáš ověřené‘. To se nedělá tak, že

se řekne ‚tohle nesmíš‘, ale tak, že se vás snaží dostat na principu. Nastartovalo to ale moje přemýšlení, že si musím dávat pozor na to, v čem jedu. Ten [časopis] byl hrozný terén, pak jsem odtamtud odešla a šířily se o tom hrozné pověsti“ (redaktorka českého magazínu).

6.4.2 Slovensko

Slovenští novináři považují zakotvení svobody projevu na Slovensku za adekvátní a dostatečné, nicméně upozorňují na řadu sporných otázek. Jednou z nich je právo na odpověď, které umožňuje občanům reagovat na texty publikované v tištěném médiu (pokud obsahují nepravdivou nebo neúplnou informaci), a to je povinno tuto reakci otisknout; tento institut však, jak novináři doplňují, není příliš často využíván. Dalším sporným opatřením je pak možnost žalovat přímo osobu novináře za zveřejněný text a požadovat po něm odškodné. To často vede k pracovní paralýze a v konečném důsledku může vyústit v omezování svobody projevu formou autocenzury, kdy žurnalista záměrně odmítá či ignoruje témata z obav z budoucích komplikací jeho práce a případných postihů.

„Napadá mě jeden příklad – právě jeden z nejbližších bývalých spolupracovníků Mariána Kočnera a bývalý příslušník SIS [Slovenská informačná služba] Peter Tóth má poslední rok takovou volnou disciplínu, že jakýkoli článek, který se mu nelíbí, nějaká věta nebo slovní spojení, které si vytrhne, tak podává trestní oznámení. Na mého kolegu podal myslím 8 nebo 9 trestních oznámení a můj kolega teď poslední půl rok nedělá nic, jen chodí vypovídat na policejní stanice“ (redaktorka slovenského zpravodajského serveru).

V neposlední řadě pak novináři zmiňují zastaralost legislativy, respektive absenci právního ošetření online prostředí. S tím úzce souvisí i problematika nízké transparentnosti, kdy v některých případech nejsou známí reální vlastníci konkrétních médií, a chybějící institucionalizace a profesní zakotvení, jež mohou vést ke zneužívání postavení a deformaci profese žurnalisty.

„...uvažuje se nad tím, že by se změnil ústavní zákon, který by přinutil jakoukoli redakci, která reálně zaměstnává novináře, aby byla v takovém rejstříku koncových uživatelů, který máme, aby bylo jasné, kdo to médium vlastní. (...) ten funguje, že když tam někdo lže, firma nebo nějaký vydavatel/majitel, a přijde se na to, tak jsou z toho registru vyškrtnutí a nemohou dělat to, co dělali doposud“ (redaktorka slovenského zpravodajského serveru).

Vyjma výše zmíněné právní nedostatky považují oslovení novináři slovenské mediální prostředí za svobodné a dostatečně pluralitní, někteří dokonce hovoří o zlepšení situace v posledních letech. Pozitivně ve vztahu ke svobodě projevu a médií a jejich legislativnímu ukotvení vnímají rovněž členství v Evropské unii. Za problematickou je považována především koncentrace médií v rukou vlivných podnikatelů a politizace některých, zejména veřejnoprávních médií, jejichž prostřednictvím pak může docházet k prosazování vlastních zájmů a ovlivňování veřejného mínění.

Vlastnictví médií je respondenty nejintenzivněji vnímáno v případě investiční skupiny Penta a jejího vydavatelství News and Media Holding²⁸ a deníku *SME*. Pod novým majitelem mělo v těchto titulech dojít ke znatelným změnám v obsahové rovině a devalvaci dříve respektovaných periodik. Novináři z médií vlastněných Pentou však jakýkoli nátlak ze strany vedení odmítají, při doplňujících otázkách pak připouštějí, že k zásahům může docházet v ostatních titulech zastřešovaných Pentou.

*„...poměrně širokou skupinu lidí skupila finanční skupina Penta a v části svých médií se to dost výrazně projevilo v obsahu. (...) hovořím vyloženě o té obsahové stránce. (...) Konkrétní příklad časopis *Trend*, dříve velmi uznávaný a na vysoké úrovni (...) se stal součástí této skupiny a z dříve uznávaného média se stal de facto bezvýznamný plátek, který některé věci nepublikoval, některé publikoval zvláštním způsobem, některá témata prostě jako kdyby ignoroval nebo upozad'oval“ (redaktor slovenského deníku).*

²⁸ Vydavatelství zastřešující nejčtenější slovenský týdeník Plus 7 dní a ekonomický týdeník *Trend*.

V případě ostatních médií nepovažují slovenští žurnalisté vlastnictví médií vlivnými podnikateli či podnikatelskými skupinami za příliš problematické, respektive v případě skupiny Penta jim vadí zejména monopolizace a její dominantní postavení na mediálním trhu (a to včetně žurnalistů z médií vlastněných Pentou).

„Zmiňovala jsem tu Pentu – mají týdeník, mají deník. V praxi jednoznačně majitel může ovlivnit obsah a vůbec to, co se reálně dostane ven“ (redaktorka slovenského zpravodajského serveru).

„...ukazuje se, že není dobrá koncentrace médií pod Pentou jako jednou obrovskou skupinou. To je asi hlavní“ (redaktor slovenského deníku).

Na Slovensku se výrazněji než v Česku projevují politické tlaky na média, zejména pak politizace médií veřejné služby. Novináři napříč celým spektrem zmiňují zjevný tlak na veřejnoprávní rozhlas i televizi, kdy došlo k politicky motivované volbě generálního ředitele RTVS, což se podepsalo na změně vyznění zpravodajství ve prospěch vládní koalice, zejména pak Slovenské národní strany (SNS), která nového ředitele delegovala.

„V podstatě moje poslední reportáž, kterou jsem v rozhlase udělala, kritizovala tehdejší ministryně ██████████, která patřila pod SNS, za to, že roky připravovanou ██████████ reformu po nástupu do křesla v podstatě hodila do koše a ponížila všechny, kteří na tom pracovali. Já jsem dělala takovou velkou analýzu o tom, jak to začalo a proč to skončilo. Ještě před samotným vydáním za mnou začal chodit šéfka zpravodajství do kanceláře a stále se mě ptala, o co mi v té reportáži jde a jak to chci udělat, jestli jsem oslovila ministerstvo a že ho mám ještě jednou oslovit, aby mi dali ještě jedno stanovisko a abych tu reportáž ukončila tak, že tam bude stanoviska ministerstva školství jako poslední slovo a podobně. Tohle jsem pochopila, že nejsou ani náznaky, to bylo prachsprosté zjemňování kritické reportáže“ (redaktorka slovenského zpravodajského portálu).

„...můj spolužák (...) pracuje ve veřejnoprávní televizi ve sportu. No a generální ředitel televize má jistou politickou příslušnost. Ta jistá politická strana měla pod palcem resort školství, pod kterou spadá sport. (...) No a ministerstvo školství organizovalo nějaký šachový turnaj. (...) ve večerním zpravodajství byla o tomhle šachovém turnaji asi dvouminutová reportáž, což je úplně šílené. Nevím, kolik trvají Branky, body, sekundy, asi 15 minut, a tady dvouminutová reportáž, nebo snad ještě víc, o šachovém turnaji. Úplně neuvěřitelné. No a pak vyplavalo na povrch, že to organizuje ministerstvo školství, a lidé si to dali dohromady“ (redaktor slovenského deníku).

Politické tlaky se však netýkají pouze veřejnoprávních médií, k politizaci mělo docházet i v případě některých tištěných titulů, primárně prostřednictvím politických objednávek a tendenčnosti zpravodajství ve prospěch konkrétních politických představitelů a uskupení.

„Mám negativní zkušenost z deníku [REDAKCE] (...), který měl nejasné vlastnické pozadí. Hovořilo se o tom, že v pozadí je strana Smer, která byla v té době u moci. Skutečně jsem v tom deníku, když jsem tam dělal v domácím zpravodajství, jsem čelil několikrát věcem, které redaktor nemůže dokázat, že by to byly cílené, ale do těch článků bylo zasahováno ve prospěch Smeru“ (redaktor slovenského deníku).

„...za zmínku stojí ještě Mikuláš Dzurinda, který novinářům platil za pozitivní články o něm a tato kauza se provalila těsně před volbami, které ho vynesly do premiérského křesla“ (redaktor slovenského magazínu).

„Nevím, jestli jste sledoval kauzu novinářky Martiny Ruttkayové, která psala pro týdeník Plus 7 dní a deník Plus 1 den na objednávku Mariána Kočnera. (redaktorka slovenského magazínu)

Politický tlak na média se projevuje i formou populistických výpadů vůči novinářům, které společně s uchylováním se lidí k alternativním faktům a stále rostoucí a nikterak regulované

dezinformační scéně přispívají k oslabování role etablovaných médií a vyhrocení veřejné diskuze a polarizaci společnosti. Ty společně s rostoucími extremistickými tendencemi vedou ke sledování²⁹ či útokům na novináře a v konečném důsledku podle novinářů a novinářek nastavily podmínky pro vraždu Jána Kuciaka a jeho partnerky v roce 2018.

„...vidím to třeba u Moniky Tódové, ktorou ted' populisti spojujú se smrťou človeka, pretože na konci minulého roku na Slovensku spáchal sebevraždu bývalý policajný rediteľ Lučanský a vlastne oni ji vyloženě jako by spojujú s tou smrťou, její fotku dávají do statusů společně s těmi články“ (redaktor slovenského deníku).

Právě vraždu Jána Kuciaka považují oslovení novináři za zlomovou pro mediální prostředí na Slovensku. Bezprostředně po ní došlo ke zvýšení společenského zájmu o média a větší podpoře a sympatizování s novináři. Na svobodu médií, potažmo svobodu projevu však podle respondentů tato událost žádný výraznější vliv neměla. Někteří pak doplňují, že tato událost sama o sobě nevyovídá o míře svobody projevu a médií v zemi a že se jedná o anomálii. Nejsvobodnější období pak oslovení Slováci datují mezi roky 1998 a 2004, čili od konce vlády Vladimíra Mečiara až po vstup země do Evropské unie; část novinářů pak za nejsvobodnější období považuje současnost. Naopak za nejméně svobodné období považují novináři shodně 90. léta, respektive období vlády Vladimíra Mečiara, kdy docházelo k výrazným zásahům do mediální svobody, zejména pak do nezávislosti médií veřejné služby.

Všichni oslovení novináři na Slovensku se ve své profesi cítí svobodní. Nejčastější limity jejich práce představují interní samoregulační mechanismy, případně pak neshody s vedením redakce, jež jsou řešeny většinou formou kolektivní diskuze; nejedná se však o jakékoli přímé zásahy do jejich profesní autonomie. Většina z nich zároveň přiznává, že se setkali s nějakou formou externího tlaku, především ze strany inzerentů či politických představitelů. Někteří pak přiznávají, že těmto požadavkům bylo vyhověno a vyšli inzerentům vstříc, případně byli nuceni sledovat linii média.

²⁹ Na začátku roku 2021 byla na Slovensku sledována novinářka Monika Tódová z Denníku N.

„Byla jsem svědkem toho, jak se do redakce jednou dostal vzkaz tehdy nejsilnější politické strany ve smyslu ‚Jestli o nás a našem předsedovi budete psát hnusně, nezaplátíme si u vás tolik reklamy. Nebo jsem byla svědkem telefonátu velkého potravinového řetězce, který použil podobný argument, když se v novinách objevil kritický článek o kvalitě jejich výrobků. (...) Je na každé redakci, jak se zachová. V té naší, nerada to přiznávám, vyhrály peníze“ (redaktorka slovenského magazínu).

6.4.3 Polsko

Většina polských žurnalistů považuje právní zakotvení institutu svobody projevu za dostatečné, nicméně zmiňují velké rozdíly mezi teoretickou a praktickou rovinou, které jsou dány především vágností ústavní listiny (viz podkapitola 1.2.1) a dalších legislativních opatření. Tato neurčitost pak umožňuje poměrně široký prostor pro interpretace. Jako jeden z příkladů bývá uváděn článek 212 trestního zákoníku, podle kterého hrozí pokuta či roční odnětí svobody tomu, kdo prostřednictvím médií pomluví osobu či instituci a sníží tak její důvěru či veřejné mínění. V praktické rovině však mnohdy bývá obtížné vytyčit hranici mezi oprávněnou kritikou a znevažováním či pomluvou. Širokou míru interpretovatelnosti novináři ilustrují i na příkladu nedávného omezení potratů v Polsku.

„Ta situace kolem zákazu potratů se zakládá na ústavním článku, který říká, že ústava Polské republiky chrání život každé lidské bytosti. To je všechno, jen tohle stačí ke schválení toho zákona. (...) tohle úplně stačí k takovéto interpretaci“ (redaktor polského liberálního magazínu).

Za spornou oblast považují rovněž povinnost autorizace rozhovorů, což mnohdy vede k úpravám rozhovoru ze strany dotazovaného, zejména jedná-li se o politického představitele či jinou veřejně činnou osobu s cílem pozitivnějšího vyznění výsledného výstupu.

Všichni respondenti se shodují, že v zemi panuje relativně vysoká míra mediální plurality, nicméně podotýkají, že polská mediální scéna je hluboce polarizovaná a až na výjimky v zemi de facto neexistují nestranná, apolitická média. Zejména u tištěných médií je evidentní ideová vyhraněnost a politická inklinace.

„V Polsku jsou média hodně rozdělená, máme provládní a protivládní, liberální a konzervativní. Podle mě se tady nedá moc mluvit o objektivitě. (...) Podle mě [můj deník] je centristický. (...) Ale pokud člověk chce dělat čistou, apolitickou žurnalistiku, ani liberální, ani konzervativní, tak tu nejsou žádná [jiná] média ve středu“ (redaktorka polského centristického deníku).

„Asi před dvěma lety (...) tu byl takový tlak nebo spíš atmosféra, že bychom neměli poškozovat opozici, ale naopak ji posilovat. (...) Když chcete kritizovat svůj vlastní tábor, tak vás v tom vlastně budou omezovat kolegové ze stejného tábora – novináři, komentátoři, politici, ale i čtenáři. V provládním táboře to funguje stejně“ (redaktor polského liberálního magazínu).

Pravděpodobně nejviditelnějším problémem týkajícím se svobody projevu a svobody médií v Polsku je podle většiny respondentů rostoucí politizace, jež se projevuje především v případě médií veřejné služby. Názory na tento trend se mezi novináři však diametrálně liší. Liberálně smýšlející žurnalisté považují politické tlaky na veřejnoprávní média za vážné narušení jejich společenské role coby nezávislého a nestranného poskytovatele důvěryhodných informací. Rostoucí politizace veřejnoprávního rozhlasu a televize podle většiny z nich výrazně narušuje jejich stabilitu a v konečném důsledku může vést k orbánizaci polské mediální scény. Někteří novináři však připouštějí, že média veřejné služby čelí politickým tlakům po celou dobu své existence; vliv současné vlády na jejich podobu a obsah je však v porovnání se zásahy předchozích vlád naprosto bezprecedentní.

„Ve státních, respektive veřejnoprávních médiích se situace [po roce 2015] změnila, protože jsou mnohem přísnější v tom, co publikují. Právě proto jsem také odešla ze státního média, někdy to tam bylo fakt peklo. Naši editoři někdy některé zprávy nevydávali, protože pro ně nebyly dost dobré. Tehdy nešlo o přímý tlak na novináře, ale měli jsme nad sebou editory, kteří chtěli, abychom psali v zájmu vládní strany“ (redaktorka polského centristického deníku).

„V Polsku (...) je to vláda, která chce udusit svobodná média a podmanit si je, stejně jako to dříve udělala s veřejnoprávními médii. To, co dnes předvádí veřejnoprávní televize a rozhlas, není nic jiného než vulgární propaganda“ (redaktorka polského liberálního deníku).

„Já si třeba pamatuju, že u předchozí vlády nebylo [ve veřejnoprávních médiích] povoleno jakkoli kritizovat prezidenta [Bronisława Komorowského]. Někdy v roce 2011 byl na návštěvě Číny a naplánoval si soukromý den s návštěvou Velké čínské zdi. Lidi z prezidentské kanceláře všem řekli, že nemáme nikomu říkat, co bude prezident dělat, což bylo celkem absurdní, protože on tam byl na státní návštěvě, ne jako soukromá osoba. No a jeden můj známý z Polského rozhlasu to embargo porušil a řekl, že ‚tohle je soukromá část cesty, kdy prezident navštíví Velkou zed‘. To bylo všechno, žádná kritika nebo tak. Okamžitě nato volali z prezidentské kanceláře a žádali, aby ho za to vyhodili“ (redaktor polského zpravodajského serveru).

Další rovinu vládních, respektive politicko-ekonomických zásahů do mediální svobody představuje (podobně jako v Maďarsku) státní inzerce a vlastnictví médií osobami blízkými vládní straně PiS. Redistribuce inzerce je realizována na základě ideové orientace médií a jejich loajality a podpory polské vlády, důsledkem čehož je posilování postavení provládně orientovaných médií a naopak oslabování pozice kritických a opozičních médií, která jsou z této inzerce částečně či zcela vyloučena.

„[V Polsku] je to podobný případ jako v Maďarsku, kde veřejnoprávní média jsou státními médii, vlastníky jsou státní společnosti a pokoušejí se vytvořit propagandistickou mašinérii“ (redaktor polského liberálního magazínu).

„... když v roce 2015 přišla nová vláda, přišli jsme o všechnu státní inzerci, ztratili jsme hodně a teď od vlády nedostáváme nic. (...) malá média jako Gazeta Polska nebo wPolityce nebo média, která byla před rokem 2015 úplně marginální, teď od státu dostávají spoustu veřejných peněz“ (redaktor polského liberálního deníku).

Konzervativnější žurnalisté naopak vládní kroky vítají a považují je za žádoucí v tom smyslu, že prohlubují pluralitu a nabourávají monopolní postavení liberálních médií, zejména pak *Gazety Wyborczy*. Jednou z příčin tohoto trendu je podle konzervativních novinářů populismus, který tuto disbalanci mezi liberálními a konzervativními tituly narovnal. Při doptání pak odmítají, že by tyto kroky v případě médií veřejné služby měly mít výrazný vliv na obsahovou rovinu, a akcentují, že k zásahům do jejich integrity docházelo i v případě předcházejících vlád.

„Předpokládám, že vám ostatní říkali o autoritářském nebo vládním nátlaku na tisk, ale především, tohle je problém, který tu máme celou dobu. Žádná vláda nechce být moc kritizována a má mnoho nástrojů toho dosáhnout, stejně jako novináři mají mnoho nástrojů na odstínění těchto tlaků“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

„Z mého pohledu to [populismus] přineslo rozmanitost, Gazeta Wyborcza už není jediným titulem, který nastoluje agendu. (...) A teď je zajímavé, jak to ti [liberálně smýšlející] lidé vidí, protože to nemohou překousnout, že nemají ten monopol“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

Značně pozitivní postoj pak konzervativci zaujímají i ke koncentraci soukromých médií v rukou polských podnikatelů a podnikatelských skupin, zejména pak v případě ropné společnosti Orlen a odkoupení vydavatelství Polska Press zastřešující desítky regionálních a lokálních titulů. Repolonizace médií podle nich zabraňuje prosazování vlastní agendy zahraničních vlastníků a poškozování polských zájmů.

„Já dávám přednost tomu, aby v nezávislém státě byl tisk vlivem polské vlády než pod vlivem cizí vlády. Polska Press prosazoval německou agendu (...), která nebyla dobrá pro Polsko, ale pro Německo. (...) 80 % polských médií patří liberálům a kolem 50 % médií pak patří Němcům. Teď tu máme skutečnou pluralitu, když obrovská státní média a malá média jako moje nabízejí jeden pohled a těch ostatních 80 % jiný pohled“ (redaktor polského konzervativního magazínu).

Za povšimnutí rovněž stojí narativ polských novinářů, kteří o veřejnoprávní televizi a rozhlasu hovoří jako o „státních médiích“, a to nejen liberální, ale i někteří konzervativní žurnalisté.

Dalším negativním aspektem souvisejícím se svobodou médií v Polsku je podle oslovených novinářů nízká prestiž profese a s ní související upadající profesionalita, která tak může být příčinou pronikání státu a vlád do mediální svobody, neboť novináři nejsou schopni odfiltrovat externí tlaky. Problém pak prohlubuje i nedostatečná otevřenost a transparentnost vůči publikům a v některých případech i přílišný „varsocentrismus“,³⁰ který může ústít v apatii a prohloubení společenské polarizace. Za povšimnutí rovněž stojí, že polští novináři veskrze nezmiňují sociální síť a s nimi související aspekty jako závažný problém. Někteří pak na doptání připouštějí, že v nich spatřují konkurenci pro tradiční média, nicméně téměř nikdo spontánně netematizuje problematiku dezinformací a fake news.

V návaznosti na výše uvedené se výrazně liší i pohledy na vnímanou svobodu projevu a svobodu médií v Polsku. Zatímco liberálně smýšlející novináři za nejsvobodnější období považují 90. léta, respektive začátek milénia, kdy se etablovalo svobodné mediální prostředí a tištěná média měla informační monopol, konzervativní žurnalisté jako nejsvobodnější vnímají současnost, a to zejména díky populismu a s ním souvisejícímu prohloubení plurality. Určitým zlomem pro mediální svobodu pak byla tzv. Rywinova aféra (*Afera Rywina*), která nabourala do té doby dominantní postavení *Gazety Wyborczy*, a vítězství strany PiS ve volbách v roce 2015, jež prohloubilo politizaci médií a polarizovalo mediální i veřejnou sféru.

Všichni oslovení novináři uvedli, že se se ve své profesi cítí svobodní a limitování jsou především interními mechanismy. Někteří zmínili problematiku výše zmíněného práva na autorizaci, které je v některých případech zneužíváno ve snaze o pozitivnější vykreslení, nicméně takovýmto zásahům lze relativně snadno zabránit. Novináři z konzervativních periodik narazili na problematiku tlaků ze strany inzerentů, nicméně na doplňující otázky odmítli odpovědět. Dva žurnalisté, kteří dříve pracovali pro veřejnoprávní médium, přiznali tlaky ze strany vedení redakce ve smyslu požadavku zamlčení či naopak akcentování

³⁰ Koncentrace klíčových polských médií ve Varšavě a domnělé prosazování a zdůrazňování kosmopolitní perspektivy na úkor regionálních a lokálních specifik.

některých informací či aspektů, respektive pokus o vydírání ze strany respondenta při rozhovoru.

„Například když jsem byl v USA během předminulých prezidentských voleb a pokrýval jsem kampaň Hillary Clinton, tak mi editoři dávali přesné instrukce, jak bych ji měl popsat – samozřejmě pravicovým způsobem. Já jsem jim řekl, že bych radši zmínil spíše tohle a tohle a oni že ne, že to není zajímavé, že mám zmínit tohle a tohle“ (redaktor polského zpravodajského portálu).

„Často se stávalo, že když se politikovi nelíbila nějaká otázka, tak začal ve stylu ‚Hmmm, tohle nebyla hezká otázka, asi bych měl promluvit s tvým šéfem‘. (...) Tyhle tlaky jsou dost časté“ (redaktorka polského centristického deníku).

6.4.4 Maďarsko

Maďarští novináři a novinářky považují zakotvení svobody projevu za adekvátní, nicméně upozorňují na nesoulad mezi teoretickou a praktickou rovinou a mimo jiné (na rozdíl od ostatních zemí) v rámci rozhovorů důsledně rozlišují mezi svobodou projevu a svobodou médií.

Svoboda projevu je dle respondentů dostatečná, limitována pouze minimálním způsobem a v současnosti není bezprostředně ohrožena. Mediální svoboda se však od roku 2010, kdy byl Viktor Orbán po osmi letech znovuzvolen maďarským premiérem, podle nich citelně zhoršuje, a to zejména v důsledku vládních intervencí.

„Když je řeč o svobodě médií, představte si ji jako místnost. Každý by chtěl žít v prostorné místnosti, prostorném domě s vysokými stropy, velkými okny a spoustou světla. Pokud strop klesá, stmívá se a s tím skomírá i svoboda médií. V ideálním případě je velká, prostorná se spoustou pokojů a spoustou názorů. Pokud se zmenší, tak to pořád je svoboda médií, ale už není tak velká, je temnější, člověk se dusí a necítí se pohodlně. Tímto jsme si prošli za posledních deset let. Ten prostor se postupně zmenšuje“ (redaktor maďarského nezávislého investigativního portálu).

„Všechno je povoleno – všechny noviny mohou fungovat svobodně. Ale v pozadí se vytvářejí podmínky, které v konečném důsledku vedou k uzavírání novin, hromadnému propouštění novinářů z opozičních novin a jejich finančnímu zabíjení“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

Poté, co v parlamentních volbách v roce 2010 získala koalice stran Fidesz a KDNP ústavní většinu, začala nová vláda v čele s Viktorem Orbánem prostřednictvím legislativních kroků vyvíjet systematický tlak na média a jejich nezávislost. Žurnalisté tyto kroky vysvětlují tím, že Orbán osočuje média ze svého volebního neúspěchu v roce 2002, kdy se mu nepodařilo obhájit pozici předsedy vlády. Postupně tak došlo k centralizaci kontroly nad médii v zemi a změně pravolevé profilace (zejména tištěných) médií v zemi na provládní a opoziční.

Nejpalčivějším problémem pro mediální svobodu a zároveň jedním z nejúčinnějších nástrojů pro kontrolu médií je podle novinářů redistribuce státní inzerce prostřednictvím již zmíněné Středoevropské tiskové a mediální nadace (KESMA), která zastřešuje bezmála 500 mediálních organizací, zpravidla provládně orientovaných. Nezávislá a protivládně orientovaná média jsou z této inzerce vyloučena a jsou odkázána na financování od soukromých společností, od předplatitelů, formou crowdfundingu, případně od zahraničních investorů.

„Představte si maďarská média jako velkou bublinu propagandistických médií na jedné straně, kde je spousta peněz, ale i cenzura a oni opravdu nemohou psát, co chtějí, je to vážně propaganda, a tahle bublina se pořád zvětšuje. A pak je tu další bublina, ve které jsou nezávislá média, kde si můžete dělat, co chcete, ale ta se zase stále zmenšuje“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

Státní inzerce však není jediným nástrojem pro kontrolu a omezování kritických a nezávislých médií. Podobně jako v ostatních zemích, i v Maďarsku došlo po roce 2010 ke koncentraci mediálních domů do rukou oligarchů, zpravidla úzce navázaných na vládu. Některá média byla bezprostředně poté uzavřena (např. kdysi nejčtenější deník *Népszabadság*), jiná se pod vlivem nového vedení přeorientovala provládním směrem (např.

zpravodajské weby *Origo* a *Index.hu*). Stejně tak došlo i k delegování vládě nakloněných nominantů do vedení veřejnoprávních médií a jejich politizaci.

„[Origo] bylo respektované médium, to je fakt. (...) Situace se dramaticky změnila, když ho Deutsche Telekom prodal společnosti, která v té době nebyla úplně křesťálově čistá a patřila jednomu chlápku z Národní banky, Györgyovi Matolcsymu, který měl blízko k Orbánovi. (...) No a od té doby je to jedna velká propagandistická sračka“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

Vedle těchto ekonomických a organizačních tlaků jsou podle novinářů problémem stále častější politické výpady vůči nezávislým médiím a populistický narativ (jenž je navíc legitimizován prostřednictvím provládních médií), které přispívají k deprofesionalizaci oboru ve formě odchodu profesionálů a jejich nahrazení nezkušenými, amatérskými novináři (což sekundárně spěje k dalšímu podléhání externím nátlakům) a k polarizaci nejen žurnalistické obce, ale celé maďarské společnosti. Část novinářů uvedla, že za několik posledních let se situace natolik vyhroutil, že došlo ke zpretrhání profesních vazeb mezi kolegy napříč celým mediálním segmentem.

„[Novináři z provládních médií] mě nazývají Sorosovým agentem. S tímhle přišel Orbán, on je pořád ve válce a pořád o ní mluví – o válce proti Bruselu, proti liberálům, proti čemukoli. A tuhle mentalitu od něj převzala pravicová média“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

„[Měli jsme] na Facebooku skupinu pro novináře, byla soukromá a byli v ní novináři ze všech médií, kde jsme společně diskutovali. No a pak nás tam tihle propagandističtí novináři začali trolit, začali na nás útočit a psát úplně šílenosti. Postupně se ta skupina stala hrozně toxickou, takže všichni odtamtud odešli“ (redaktorka maďarského liberálního magazínu).

Není bez zajímavosti, že maďarští žurnalisté spontánně nezmiňují internet a sociální sítě jako bezprostřední riziko pro svobodu projevu a médií; při doptání je pak vnímají (na rozdíl od většiny kolegů z ostatních zemí) převážně pozitivně. Na jednu stranu si jsou sice vědomi negativních aspektů popsaných výše, zejména pak rostoucí síly dezinformací a enormní produkce mediálních obsahů, navzdory tomu jim však přikládají značný význam, pravděpodobně kvůli tomu, že právě internet a sociální sítě představují nepostradatelnou (a mnohdy jedinou) komunikační platformu pro existenci a fungování nezávislých a opozičních médií.

Novináři napříč mediálním prostředím se vesměs shodují, že nejsvobodnějším obdobím pro maďarská média byla 90. léta a přelom tisíciletí, kdy postupně došlo ke generační obměně a ustavovalo se svobodné mediální prostředí. Zásadním zlomem pak byl právě rok 2010, kdy se Viktor Orbán po osmi letech znovu stal maďarským premiérem. Žurnalisté z provládních médií si rovněž uvědomují určitý negativní dopad politicko-ekonomických změn po roce 2010 na mediální svobodu, nicméně ve svých odpovědích odmítají být konkrétnější, případně neznají podrobnosti a celkový kontext; za zlomovou událost pak označují „mediální válku“ ve veřejnoprávních médiích v průběhu 90. let.

Oslovení maďarští novináři a novinářky se podle svých výpovědí ve své profesi cítí svobodně či částečně svobodně. Opoziční žurnalisté a žurnalisté z nezávislých médií považují za největší překážku ve své práci nedostupnost informací, jež jim neumožňuje naplno vykonávat jejich práci, ať už formou odmítání poskytnutí požadovaných informací či ignorování nezávislých médií (nejen) politickými představiteli.

„Třeba náš premiér nedal rozhovor nezávislému médiu už 15 let. Často taky posíláme žádosti o poskytnutí informací na ministerstva a nikdo nám odpoví. Nebo nám odpoví, ale je nám to k ničemu, protože nám dají životopisy, které jsou navíc chráněné, takže je ani nemůžeme otevřít. (...) Je to frustrující, nejsem svobodná jen proto, že se nemůžu dostat k informacím“ (redaktorka maďarského liberálního magazínu).

„Občas je to náročné, protože vláda nám nechce odpovídat na naše dotazy nebo nemáme přístup k dokumentům, které potřebujeme. Obecně si ale můžu dělat, co chci“ (redaktorka maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

Dalším limitujícím faktorem je omezená dosažitelnost publika způsobená právě ekonomickými a organizačními vlivy představenými výše; tuto překážku do jisté míry kompenzují internet a sociální sítě, nicméně prostřednictvím těchto kanálů lze oslovit menší publikum, zpravidla mladší, vzdělanější a technologicky gramotné. Problémem jsou rovněž rostoucí nedůvěra a obavy respondentů z možných postihů a sankcí při komunikaci s médii.

„...není tu třeba možné jen tak jít do nemocnice a udělat reportáž o léčbě pacientů s COVID-19. V Maďarsku jsme o tom měli jedinou reportáž, všechny ostatní byly z Rumunska. (...) Zdroje se navíc bojí mluvit s novináři, a to i anonymně. I lidé, kteří mají příbuzné ve státních institucích, se bojí mluvit s novináři. Ale i lidé na ulici. Můj kolega chtěl tenhle týden udělat reportáž o bezdomovcích v Budapešti, jak zvládají tuhle situaci [související s pandemií COVID-19]. Zeptal se 30 lidí, nikdo se s ním nebavil. Já třeba chtěl napsat článek o jedné státní instituci, tak jsem šel za jedním jejím bývalým zaměstnancem, který navíc žije v zahraničí. Báł se se mnou mluvit, a to i anonymně. Ten strach tady je a je velmi, velmi silný a hluboký“ (redaktor maďarského nezávislého zpravodajského serveru).

Novináři z provládních médií, respektive nevyhraněných, apolitických médií podléhajících státní inzerci či politickému dohledu přiznávají, že v rámci své profese čelí jisté míře interní cenzury. Ta v některých případech postupně nabývá podoby autocenzury, kdy se tito žurnalisté preventivně vyhýbají potenciálně závadným či nepohodlným tématům. Jedna novinářka z provládně orientovaného média přiznala, že se cítí být omezována i mimo pracovní prostředí.

„...jsou chvíle, kdy nemohu psát tak, jak bych chtěla. Když uvedu příklad s prezidentskými volbami v USA, tak já si například myslím, že Trump dělá velmi špatná rozhodnutí, ale ve svém článku to nemohu říct. Samozřejmě že to tak napíšu,

protože to je moje práce, ale nelíbí se mi, když to musím přepsat, že je to dobrý prezident“ (redaktorka maďarského provládního deníku).

...také to, že pracuju pro provládní noviny (...), znamená, že nemůžu mluvit o všem tak, jak chci. Musím na to myslet i když se mi líbí třeba nějaký příspěvek na Facebooku, protože moje pracoviště je tam veřejné a každý ví, že pracuji v [REDAKCE]. To třeba znamená, že nemůžu jen tak sdílet příspěvky z jiných maďarských médií. Musím být velmi opatrná a to se mi moc nelíbí“ (redaktorka maďarského provládního deníku).

6.5 Budoucí trend

Pokud jde o vývojový trend v oblasti svobody projevu a médií v regionu Visegrádské skupiny v nadcházejících letech, situace se pochopitelně regionálně liší; v zásadě se však z pohledu novinářů a novinárek profilují dva potenciální vývojové scénáře.

Na jednu stranu může docházet k dalšímu oslabení role tradičních médií a ta budou bojovat o své postavení ve společnosti, kde jim budou čím dál více konkurovat nové komunikační kanály (především sociální sítě) a kde bude docházet k čím dál většímu informačnímu zahlcení veřejného prostoru. Možným vyústěním této situace je podlehnoutí tomuto trendu v podobě přizpůsobování obsahu potřebám a zájmům jak publika, tak inzerentů, místo aby tato média usilovala o znovunabytí důvěry u společnosti. Důsledkem tak může být banalizace a bulvarizace mediálních obsahů, která sekundárně povede směrem k deprofesionalizaci oboru. Paralelně s tímto se bude prohlubovat polarizace společnosti podporovaná populistickým narativem a autoritářskými tendencemi, jež povedou k dalšímu podryvání autority a integrity etablovaných médií. V tomto ohledu mají nejvíce negativní pohled polští novináři, kteří se obávají postupné orbánizace polského mediálního prostředí a hlubšího posunu směrem k autoritarismu. Pesimističtí ohledně budoucího vývoje jsou v Polsku i konzervativně smýšlející novináři, kteří naopak pochybují o dostatečnosti rozsahu současných změn a reforem a mají obavy z destabilizace stávajícího stavu a navrácení k dřívějšímu modelu při případné změně politické orientace země.

Druhým potenciálním vývojovým trendem je postupné omezování podnikatelských aktivit či dokonce odchod vlivných podnikatelů a podnikatelských skupin z jednotlivých vydavatelství a deoligarchizace mediálního prostoru paralelně se vznikem menších,

nezávislých projektů, které by naopak přispěly k rozvoji a profesionalizaci žurnalistiky, znovunabytí kredibility a prohloubení plurality mediálního prostředí. Tento postoj převládá u slovenských a zejména maďarských novinářů, kteří vzhledem k prohlubující se politizaci médií o tomto modelu uvažují jako o potenciálním východisku.

U českých novinářů lze v otázce budoucího trendu ohledně svobody projevu a svobody médií spatřovat generační rozdíly, kdy profesně mladší novináři jsou výrazně optimističtější a věří v pozitivní vliv technologické i obsahové konvergence a vysokou profesionalitu, zatímco starší novináři jsou pesimističtější či přinejmenším zdrženliví a obávají se jednak rostoucí oligarchizace, jednak rostoucího vlivu dezinformací a konspiračních teorií a prohlubování populistických a autoritativnějších tendencí, které budou postupně podryvat důvěru v tradiční mainstreamová média a oslabovat jejich společenskou roli.

Respondenti napříč zeměmi se pak shodují na nutnosti adaptace na nové vývojové a technologické trendy a potřeby nalezení nového a udržitelného ekonomického modelu financování médií. Východiskem by měla být reorientace primárně na publikum, čímž by došlo k omezení závislosti na inzertních příjmech a jiných externích vlivů. To by mohlo v konečném důsledku vést k dekonstrukci stávajících mediálních systémů a jejich transformaci směrem k množství menších mediálních projektů, jež by překlenuly fragmentované masové publikum a cílily na konkrétní skupinu příjemců, financovaných primárně formou (digitálního) předplatného či crowdfundingu.

7. Interpretace dat

Předcházející kapitoly přispívají ke konstrukci obrazu vnímané svobody projevu a svobody médií v zemích Visegrádské skupiny. Ve čtveřici zemí bylo osloveno celkem 132 profesionálních novinářů a novinářek z tradičních tištěných médií a internetových zpravodajských serverů, výzkumu se pak zúčastnilo 35 z nich. Před přistoupením k samotné interpretaci získaných dat a zodpovězením výzkumné otázky a doplňujících podotázek je třeba uvažovat limity výzkumu. Jedním z nich je bezesporu způsob sběru dat prostřednictvím polostrukturovaných kvalitativních rozhovorů, které mohou přinášet značně subjektivní výstupy a snižovat tak validitu analytické části. Míru subjektivity lze do určité míry eliminovat propojením výstupů rozhovorů s teoretickými východisky této diplomové práce.

Další limit se týká diverzity výzkumného vzorku. Výběr participantů byl koncipovaný tak, aby v ideálním případě byli rovnoměrně zastoupeni žurnalisté na základě jejich pohlaví, věku, profesních zkušeností a ideové orientace média. Z tohoto se částečně vymyká Maďarsko, kde se nepodařilo dostatečně pokrýt mediální prostředí a oslovit odpovídající počet žurnalistů z provládně orientovaných médií, ať už z důvodu nedostupnosti kontaktů či neochoty participovat na výzkumu. V tomto případě tak mohou být výsledná data částečně zkreslená.

Jak lze vysledovat ze shromážděných dat, navzdory dílčím lokálním specifikům novináři napříč regionem tematizují podobné problematické aspekty. Z normativního hlediska je funkce tradičních médií ve společnosti ve čtveřici zemí vnímána převážně jako kombinace pasivnější, převážně monitorovací role s aktivnější úlohou hlídacího psa.

Svoboda projevu je vnímána jako základní lidské právo beztréstně projevovat své názory a myšlenky a jako esenciální podmínka pro vykonávání svobodné a nezávislé žurnalistické práce. V čem se však výpovědi a názory respondentů rozcházejí, jsou limity a hranice této svobody. Zatímco čeští, slovenští a převážně i polští novináři se přiklánějí k evropskému, paternalistickému pojetí svobody projevu, kdy by mělo docházet k omezení v případě určitých názorů a idejí (zejména v případě propagace extremismu, násilí či ohrožení zdraví a života), maďarští novináři a polští konzervativněji orientovaní novináři preferují anglosaský, liberálnější přístup akcentující co nejširší pojetí svobody projevu s minimálními externími i interními restrikcemi. Tuto inklinaci k millovskému pojetí svobody projevu a volného trhu myšlenek lze zejména v případě Maďarska vysvětlit obavou

z prohlubující se regulace a omezování kritických hlasů nezávislých a opozičních médií. V obou těchto případech by však jakákoli omezení měla vycházet primárně ze samoregulačních mechanismů, ať už formou individuální samoregulace či interních regulačních nástrojů a etických a profesních kodexů; externí zásahy by měly být aplikovány pouze v případě selhání všech interních regulačních nástrojů, a to navíc pouze v mimořádných případech, jako je ohrožení bezpečnosti státu a občanů.

Největší riziko pro svobodu projevu, potažmo svobodu médií je jednoznačně spatřováno v případě ekonomických faktorů, které jsou v některých případech navíc kombinovány s faktory politicko-organizačními a vedle komerčních zájmů tak do mediální produkce pronikají i zájmy politické. Na základě těchto výstupů se tak v rámci regionu Visegrádské skupiny profilují dvě kategorie zemí – země s dominantním vlivem ekonomických faktorů (Česko a Slovensko) a země s dominantním vlivem politických faktorů (Polsko a Maďarsko).

V případě Česka a Slovenska je za nejpálčivější problém pro svobodu projevu a médií považováno vlastnictví médií a oligarchizace mediálního prostředí, jež je spojována s (domnělými) pokusy o využití média ve prospěch podnikatelských či politických zájmů svého majitele v duchu modelu propagandy Hermana a Chomského. Ryze negativně je tato problematika vnímána zejména v kontextu největších vydavatelství v obou zemích, tedy mediálního domu Mafra v Česku a News and Media Holding na Slovensku. V případě ostatních vydavatelství jsou případné zásahy do obsahu a integrity média ze strany majitele bagatelizovány či přímo popírány, byť se jejich majitelé často nacházejí v podobných pozicích jako vlastníci dvou jmenovaných vydavatelství. Důvodem je pravděpodobně vyšší míra pozornosti a medializace této problematiky v těchto dvou konkrétních případech; v případě Mafry jde navíc o politické ambice a angažmá Andreje Babiše a s tím související střet zájmů.

V druhé dvojici zemí, tedy v Polsku a Maďarsku, pak figurují politické faktory coby hlavní hrozba pro svobodu projevu. Z podstaty věci se sice jedná o ekonomické faktory, nicméně, jak již bylo konceptualizováno výše, vzhledem k politickému pozadí je lze považovat primárně za faktory politické. Tyto se projevují především prohlubující se politizací mediálního prostředí formou politických zásahů do chodu médií veřejné služby a redistribuce státní inzerce, jež se postupně stává mocenským nástrojem pro upevňování loajality provládně orientovaných médií a naopak eliminaci a oslabování kritických a

opozičních médií. Jako relativně lepší se jeví situace v Polsku, kde navzdory silné politizaci veřejnoprávních médií a favorizaci konzervativních, provládně orientovaných médií je stále zachována pluralita médií a významná část mediálních domů zůstává koncentrována v rukou zahraničních vlastníků. V Maďarsku je pak mediální prostředí v důsledku politických intervencí, zejména disproporční redistribuce státní inzerce, silně destabilizované a prohlubuje se disbalance mezi provládními a nezávislými, opozičními médii.

Oba zmiňované případy postupně přispívají k dekonstrukci mediálního systému a devaluaci etablovaných titulů. K tomu může docházet dvojím způsobem – buďto likvidací a ukončením činnosti daného periodika (příkladem je deník *Népszabadság* v Maďarsku) nebo oslabením někdejšího vlivu a změnou jeho ideově-obsahové orientace (příkladem jsou deníky *Mladá fronta dnes* v Česku či *SME* na Slovensku a maďarské zpravodajské servery *Origo* a *Index.hu*). Druhý zmiňovaný způsob se může jevit jako sofistikovanější v tom smyslu, že v případě postupné reorganizace a reorientace periodika nedochází k citelné změně a migraci původního publika.

Zajímavé jsou rovněž postoje oslovených novinářů a novinářek k médiím veřejné služby a vnímání jejich společenské role. Převážná většina žurnalistů napříč zeměmi Visegrádské skupiny akcentuje důležitost jejich nezávislosti a oproštění od politických, ekonomických či jiných tlaků. Rozdílný postoj zaujímají polští a maďarští konzervativní, respektive provládně orientovaní novináři, podle kterých by měla veřejnoprávní média odrazem aktuální politické reprezentace a de facto tak legitimizují zásahy do jejich integrity. Otázkou však zůstává, jakou roli v tomto postoji sehrává současná politická reprezentace v obou zemích, která je rovněž orientována konzervativně a nacionalisticky.

Ambivalentní přístup zaujímají oslovení novináři a novinářky k technologickým faktorům, konkrétně pak k internetu a sociálním sítím. Češi a Slováci je vnímají spíše negativně a upozorňují na negativní jevy s nimi související, zejména pak nadprodukcí mediálních obsahů a šíření nepravdivých a zmanipulovaných zpráv a fake news. Maďaři se naopak k těmto faktorům staví převážně pozitivně a zpravidla netematizují potenciální problémy s nimi spojené, což opět koresponduje s výše zmíněným liberálním, millovským pojetím svobody projevu. Navzdory uvedené obsahové nadprodukcí a informačnímu přehlcení akcentují pozitiva technologické a obsahové konvergence, neboť právě tyto digitální komunikační kanály představují v případě nezávislých a opozičních médií mnohdy jedinou platformu pro tvorbu a distribuci obsahu. V případě polských novinářů se zde opět

projevuje polarizace a ideové štěpení, kdy liberálnější respondenti se kloní k česko-slovenské perspektivě, zatímco konzervativní preferují maďarský pohled.

Vyústěním ekonomických, politicko-organizačních a technologických faktorů, případně jejich kombinací jsou faktory sociální, které v různé míře prostupují všemi čtyřmi zeměmi a spočívají především v odklonu médií od své normativní role směrem k zájmům a poptávce publika, což se projevuje banalizací a bulvarizací mediálních obsahů. Tyto tendence vedou k devalvaci a snižování kredibility tradičních a sekundárně pak přispívají k vzestupu tzv. alternativních či dezinformačních médií, jež z důvodu nedostatečné konfrontace podporují vznik echo chambers a prohlubují společenskou polarizaci.

V souvislosti s vnímanou mírou autonomie všichni oslovení žurnalisté uvedli, že se ve své profesi cítí svobodní, respektive se necítí pod zjevným tlakem. Zde je však kromě subjektivity výzkumné metody potřeba brát v úvahu, že respondenti mohli mít tendenci neodpovídat zcela upřímně kvůli potenciálně vnímanému tlaku na uvedení společensky přijatelné a vhodné odpovědi. Profesně jsou zpovídání novináři limitováni především samoregulačními mechanismy, externí nátlak pak představují zejména ekonomické faktory (především flak³¹ a vztah se zdroji informací), případně nedostupnost informací či nízká odpovědnost (accountability) veřejných činitelů.

Data získaná v národních kontextech korespondují s aktuálními daty Reportérů bez hranic. V případě Česka a Slovenska je propad pozvolnější, odpovídající postupné oligarchizaci obou mediálních krajin. Byť si obě země v současnosti stojí velmi podobně, Česko je na tom v hodnocení mediální svobody podle Reportérů bez hranic (viz kapitola 2.2 a graf č. 1) o něco hůře (konkrétně o sedm míst), což lze odůvodnit politickým angažmá Andreje Babiše a současně jeho rolí v mediálním domě Mafra; finanční skupina Penta a její představitelé žádné politické ambice (v současnosti) nemají. U zbývajících dvou zemí jsou naopak patrné výrazné poklesy po roce 2011 v případě Maďarska, respektive 2015 v případě Polska, kdy se v obou zemích proměnila politická reprezentace a začaly se projevovat legislativní a organizační změny a jejich dopad na mediální svobodu.

Ke zhoršení svobody médií došlo v poslední dekádě v případě všech zemí Visegrádské skupiny (s výjimkou nepatrného zlepšení v případě Slovenska za poslední rok). To může být zapříčiněno nedostatečnou konsolidací demokracie v zemích střední a východní

³¹ Negativní zpětná vazba z modelu propagandy Hermana a Chomského.

Evropy a sílícího populismu a politického extremismu, jenž se vyskytuje v celém regionu. Bezpochyby je na vině i absence kritického myšlení a nízká mediální gramotnost, která tuto krizi dále prohlubuje, což je do jisté míry reliktem komunistických režimů v těchto zemích. Relativně vysoká míra svobody médií v Česku a na Slovensku může být rovněž způsobena historickou, kulturní a především jazykovou blízkostí obou zemí, která tuto svobodu prohlubuje. Naopak klesající mediální svobodu v Maďarsku lze rovněž zdůvodnit lingvistickou anomálií, v důsledku čehož se prohlubuje závislost na domácím mediálním prostředí.

V souvislosti s budoucím trendem vývoje svobody médií se profilují dva potenciální scénáře. Na jednu stranu může docházet k dalšímu oslabení role tradičních médií a ztráty jejich informačního monopolu v důsledku rostoucí síly internetu a sociálních sítí a pokračujících politických intervencí do mediální integrity. Druhou variantou je postupné omezení podnikatelských aktivit oligarchů v mediálním průmyslu společně se vznikem nových nezávislých mediálních projektů, které povedou k prohloubení plurality a mediální svobody. V zásadě se pak novináři a novinářky napříč celým regionem shodují na nutnosti nalezení nového ekonomického modelu financování mediálního sektoru a technologické a obsahové konvergence tradičních a nových médií.

Závěr

„V okamžiku, kdy neexistují svobodná média, se může stát cokoli. Diktátoři a diktatury přežívají především díky tomu, že lidé nejsou informováni. Jak si ostatně můžete vytvořit názor, když se k vám nedostávají informace? Pokud všichni kolem vás lžou, důsledkem není to, že těmto lžím věříte, ale spíše to, že naopak nevěříte nikomu. (...) A lidé, kteří nikomu a ničemu nevěří, se nemohou rozhodovat. Jsou připraveni nejen o schopnost jednat, ale také o schopnost myslet a vyhodnocovat. A s takovými lidmi si pak můžete dělat, co se vám zachce“ (Arendt 1978).

Svoboda projevu, potažmo svoboda médií představuje jeden z konstitutivních znaků a základních pilířů vyspělé demokratické společnosti. Během svého historického vývoje od antiky po současnost si postupně upevňovala svou pozici základního a nezcizitelného lidského práva zakotveného v celé řadě mezinárodních dokumentů. Právě míra mediální svobody je jedním z indikátorů kvality demokracie a občanské společnosti v jednotlivých zemích. Podle nevládních neziskových organizací monitorujících míru svobody médií její úroveň každým rokem celosvětově klesá a nejinak je tomu ve střední Evropě.

Předložená diplomová práce se zabývala svobodou médií v regionu Visegrádské skupiny z pohledu profesionálních novinářů. V teoretické části byl nejprve komplexně zachycen historický vývoj institutu svobody projevu a jeho právní zakotvení v ústavních listinách a mezinárodních úmluvách. V současné době mediální svobodu ve světě monitorují a evaluují desítky nevládních neziskových organizací, z nichž nejvýznamnější jsou Freedom House a Reportéři bez hranic. Právě podle globálního žebříčku *World Press Freedom Index*, který každoročně vydávají Reportéři bez hranic, se mediální svoboda ve čtveřici sledovaných zemí v posledních letech soustavně zhoršuje – zatímco v Česku a na Slovensku je podle organizace stav hodnocen jako uspokojivý, v Polsku a Maďarsku je pak situace klasifikována jako problematická.

Analytická část se pak formou kvalitativního výzkumu na základě polostrukturovaných rozhovorů s 35 respondenty pokusila zmapovat vnímání mediální svobody v regionu Visegrádské skupiny. Oslovení žurnalisté se shodují, že tradiční média všeobecně ztrácejí své dominantní společenské postavení a monopol na poskytování informací, což je kombinací několika fenoménů. V této souvislosti respondenti tematizovali

veskrze podobné problematické aspekty, na jejichž základě byla vytvořena typologie čtyř oblastí, které představují (ať už potenciální nebo reálné) riziko pro mediální svobodu – ekonomické, politicko-organizační, technologické a společenské faktory. Na základě představené analýzy a interpretace lze spatřovat výraznější rozdíly mezi Českem a Slovenskem na jedné straně, kde mají dominantní vliv ekonomické faktory, zejména pak vlastnictví médií a oligarchizace mediálních krajín v obou zemích, a Polskem a Maďarskem na druhé straně, kde dominují politicko-organizační faktory, především v podobě politických zásahů do chodu a integrity veřejnoprávních médií a redistribuce státní inzerce.

Výrazné rozdíly lze spatřovat i v rámci Polska a Maďarska, kde jsou mediální krajiny oproti Česku a Slovensku vyhraněnější a značně polarizované. Tyto rozdíly se projevují zejména v otázce společenské role médií veřejné služby, kdy polští konzervativní, respektive maďarští provládně orientovaní žurnalisté v zásadě legitimizují vládní zásahy do jejich integrity s odůvodněním, že veřejnoprávní média by měla být odrazem politické reprezentace a fungovat v její prospěch. Technologické a společenské faktory jsou pak tematizovány napříč celým regionem a objevují se v různé míře a podobách ve všech čtyřech zemích Visegrádské skupiny.

V rovině profesní autonomie se všichni respondenti cítí svobodní a nepocítují bezprostřední tlak na svou práci. Limitování jsou primárně formou interní samoregulace, externí nátlak je údajně méně častý a vyskytuje se zejména ve formě ekonomických faktorů.

Data získaná v rámci výzkumu realizovaného formou hloubkových rozhovorů s novináři a novinářkami korespondují s daty *World Press Freedom Index*. Na základě výstupů analytické části a jejich zasazení do širšího kontextu teoretických východisek diplomové práce tak lze konstatovat, že v rámci sledovaného regionu se momentálně největší míře mediální svobody těší Slovensko, zatímco nejméně svobodná jsou média v Maďarsku.

Ke zhoršení svobody médií došlo za posledních deset let v případě všech čtyř zemí. V případě Polska a Maďarska je patrný strmější propad, jenž byl vyvolán především politickými změnami. V Česku a na Slovensku lze zaznamenat mírnější, pozvolnější pokles, což lze vysvětlit postupným doléháním změn převážně ekonomického charakteru (zejména ve formě oligarchizace mediálních prostředí v obou zemích).

Sestupná tendence mediální svobody v zemích Visegrádské skupiny může být kromě výše zmíněných faktorů zapříčiněna historickou zkušeností s totalitními režimy a nedostatečnou konsolidací demokracie ve středovýchodní Evropě. Možným východiskem

z této situace může být adaptace na nové vývojové trendy v podobě technologické a obsahové konvergence, nalezení nového, udržitelného ekonomického modelu financování médií či soustavné prohlubování kritické mediální gramotnosti u široké veřejnosti.

Summary

“The moment we no longer have a free press, anything can happen. What makes it possible for a totalitarian or any other dictatorship to rule is that people are not informed; how can you have an opinion if you are not informed? If everybody always lies to you, the consequence is not that you believe the lies, but rather that nobody believes anything any longer. (...) And a people that no longer can believe anything cannot make up its mind. It is deprived not only of its capacity to act but also of its capacity to think and to judge. And with such a people you can then do what you please” (Arendt 1978).

Freedom of speech, respectively freedom of the media, is one of the constitutive features and pillars of a developed democratic society. During its historical development from antiquity to the present, it has gradually consolidated its position as a fundamental and inalienable human right enshrined in a number of international documents. It is the degree of media freedom that is one of the indicators of the quality of democracy and civil society in individual countries. According to non-governmental non-profit organizations monitoring the level of media freedom, its level is declining worldwide every year, and it is no different in Central Europe.

This diploma thesis dealt with media freedom in the Visegrád Group region from the perspective of professional journalists. The theoretical part first comprehensively captures the historical development of the institute of freedom of speech and its legal basis in constitutional documents and international conventions. Dozens of non-governmental non-profit organizations are currently monitoring and evaluating media freedom around the world, the most important of which are Freedom House and Reporters sans frontières. According to the global *World Press Freedom Index*, published annually by Reporters sans frontières, media freedom in the four countries surveyed has been steadily deteriorated in recent years - while the situation in Czechia and Slovakia is assessed as fairly good, the situation in Poland and Hungary is classified as problematic.

The analytical part then attempted to map the perception of media freedom in the Visegrád Group region on the basis of qualitative research based on semi-structured interviews with 35 respondents. The interviewed journalists concurred that traditional media generally lose their dominant position in society and their monopoly on the provision of information, which is a combination of several phenomena. In this context, the respondents

thematized quite similar problematic aspects, on the basis of which a typology of four areas was created, representing (either potential or real) risk to media freedom - economic, political-organizational, technological and social factors. Based on the presented analysis and interpretation, significant differences can be seen between Czechia and Slovakia on the one hand, where economic factors dominate, especially media ownership and oligarchization of media countries in both countries; and Poland and Hungary on the other hand, where political-organizational factors dominate, especially in the form of political interference in the operation and integrity of public service media and redistribution of state advertising.

Significant differences can also be seen within Poland and Hungary, where the media landscapes are more pronounced and highly polarized, in contradistinction to Czechia and Slovakia. These differences are reflected in particular in the social role of public service media, where Polish conservative, respectively and Hungarian pro-government journalists in principle legitimize government interference in their integrity on the grounds that public service media should reflect the political representation and function in its favor. Technological and social factors are then thematized throughout the region and appear to varying degrees in all four countries of the Visegrád Group.

At the level of professional autonomy, all respondents feel free and do not experience immediate pressure on their work. They are limited primarily in the form of internal self-regulation; external pressure is allegedly less frequent and occurs mainly in the form of economic factors.

The data obtained from the research realized in the form of in-depth interviews with journalists correspond to the data of the *World Press Freedom Index*. Based on the outputs from the analytical part and their putting into the broader context of the theoretical basis of the thesis, it can be stated that in the observed region Slovakia currently enjoys the greatest degree of media freedom, while the media in Hungary is the least free.

Media freedom has deteriorated over the last ten years in all four countries. In the case of Poland and Hungary, a steeper decline is evident, which was caused mainly by political changes. In Czechia and Slovakia, a more moderate, slower decline can be observed, which can be explained by the gradual impact of changes of a predominantly economic nature (especially in the form of oligarchization of the media environment in both countries).

The downward trend in media freedom in the Visegrád Group countries may, in

addition to the factors mentioned above, be due to historical experience with totalitarian regimes and the insufficient consolidation of democracy in Central and Eastern Europe. A possible solution of this situation may be the adaptation to new development trends in the form of technological and content convergence, finding a new, sustainable economic model of media financing or continuously deepening critical media literacy among the general public.

Použitá literatura

Monografie, sborníky, komentáře

BARTOŇ, Michal. Pluralita médií jako ústavní princip. In: ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Regulace médií*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 11-25. ISBN 978-80-210-9080-4.

BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu a její meze v právu ČR*. Praha: Linde, 2002. ISBN 80-7201-367-X.

BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, meze, garance*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-42-4.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.

ČULÍK, Jan. The Czech Republic. In: KELLY, Mary, Gianpietro MAZZOLENI a Denis MCQUAIL. *The media in Europe: the euromedia research group*. London: Sage Publications, 2004. s. 31-42. ISBN 0-7619-4132-0.

FTOREK, Jozef. *Public relations jako ovlivňování mínění: jak úspěšně ovlivňovat a nenechat se zmanipulovat*. 2. vyd. Praha: Grada, 2009. Komunikace. ISBN 978-80-247-2678-6.

GARTON ASH, Timothy. *Free Speech: Ten Principles for a Connected World*. London: Atlantic Books, 2016. ISBN 978-1-84887-092-5.

HALL, Evelyn Beatrice. *The Friends of Voltaire*. New York: Putnam's, 1906. ISBN 978-1167223297.

HALLIN, Daniel C. a Paolo MANCINI. *Systémy médií v postmoderním světě: tři modely médií a politiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-377-2.

HANITZSCH, Thomas et al. *Worlds of journalism: journalistic cultures around the globe*. New York: Columbia University Press, 2019. ISBN 978-0-231-18643-8.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HERCZEG, Jiří. *Meze svobody projevu*. Praha: Orac, 2004. ISBN 80-86199-94-0.

HERMAN, Edward S. a Noam CHOMSKY. *Manufacturing consent: the political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books, 1988. ISBN 0-679-72034-0.

HUDECOVÁ, Lucia, Lucie NECHVÁTALOVÁ a Štěpán VÝBORNÝ. *Ochrana soukromí versus svoboda projevu médií*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-6521-5.

HUDECOVÁ, Lucia, Lucie NECHVÁTALOVÁ a Štěpán VÝBORNÝ. *Ochrana soukromí versus svoboda projevu médií*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-6521-5.

HUNT, F. Knight. *The Fourth Estate: contributions towards a history of newspapers, and of the liberty of the press*. London: D. Bogue, 1850.

CHALOUPKOVÁ, Helena. *Mediální právo: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-725-5.

JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova*. Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0.

JAKUBOWICZ, Karol. Poland. In: KELLY, Mary, Gianpietro MAZZOLENI a Denis MCQUAIL. *The media in Europe: the euromedia research group*. London: Sage Publications, 2004. s. 169-179. ISBN 0-7619-4132-0.

JAKUBOWICZ, Karol. *Média a demokracie v 21. století: hledání nových modelů*. Brno: Masarykova univerzita, 2017. ISBN 978-80-210-8449-0.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-287-4.

JIRÁK, Jan. Masová média a Česká společnost. In: JIRÁK, Jan, BERÁNEK, Josef a Silvie HEKERLOVÁ. *10 let v českých médiích*. Praha: Portál, 2005. s. 9-22 ISBN 80-7178-925-9.

JIRÁK, Jan. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6. KANT, Immanuel. *K věčnému míru, O obecném rčení: Je-li něco správné v teorii, nemusí se to ještě hodit pro praxi*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-55-2.

KISS, Báalazs. Hungary. In: KELLY, Mary, Gianpietro MAZZOLENI a Denis MCQUAIL. *The media in Europe: the euromedia research group*. London: Sage Publications, 2004. s. 103-114. ISBN 0-7619-4132-0.

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-44-X.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 7. rozš. a dopl. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2005. Odborné slovníky. ISBN 80-7235-272-5. KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

MCCHESENEY, Robert Waterman. *Problém médií: jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimmus, 2009. ISBN 978-80-902831-2-1. Začátek formuláře

MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. 2., rev. vyd. Praha: Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2409-9. MCQUAIL, Denis. *Žurnalistika a společnost*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3093-9.

MELLEN, Roger P. *The Origins of a Free Press in Prerevolutionary Virginia: Creating a Culture of Political Dissent*. Lewiston: Edwin Mellen Press, 2009. ISBN 9780773438774.

MILL, John Stuart. *O svobodě I*. Praha: Otto, 1913. Světová knihovna.

MILTON, John a Harold Joseph LASKI. *Areopagitika aneb řeč o svobodě tisku*. Vydání I. Praha: Mikuta, 1946.

MÍŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019. ISBN 978-80-7419-285-2.

MORAVEC, Ondřej. *Mediální právo v informační společnosti*. Praha: Leges, 2013. Student. ISBN 978-80-87576-52-6. PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě: faksimile vydání z roku 1907*. Praha: Erika, 1998. ISBN 80-7190-552-6.

PLATÓN. *Obrana Sokratova*. Praha: Lyra Pragensis, 1970. Lyra.

PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2005. Platónovy dialogy. ISBN 80-7298-142-0.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.

ROSENBERG, Norman L. Another history of free speech: the 1920s and the 1940s. *Law & Inequality* [online]. 1989, 7, 333-366 [cit. 2020-04-26].

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-3568-9.

SCHNEIDER, Laura. *Measuring Global Media Freedom: The Media Freedom Analyzer as a New Assessment Tool*. Berlin: Springer, 2020. ISBN 978-3658280949.

SPLICHAL, Slavko. *Principles of publicity and press freedom*. Lanham: Rowman and Littlefield, 2002. Critical media studies. ISBN 0-7425-1615-6.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

SUNSTEIN, Cass R. *Democracy and the problem of free speech*. New York: Free Press, 1993. ISBN 0-02-932271-5.

ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Právo na soukromí*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5449-3.

ŠKOLKAY, Andrej. Slovakia. In: KELLY, Mary, Gianpietro MAZZOLENI a Denis MCQUAIL. *The media in Europe: the euromedia research group*. London: Sage Publications, 2004. s. 204-213. ISBN 0-7619-4132-0.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

Ústava ČR, Listina základních práv a svobod. Ostrava: Sagit, 2015. Úplné znění. ISBN 978-80-7488-103-9.

Ústavy států Evropské unie. Díl druhý, Ústavní texty České republiky, Estonska, Kypru, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Malty, Polska, Slovenska a Slovinska. Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7201-556-7.

VALEŠ, Lukáš. *Dějiny politických teorií*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-031-4.

VEČEŘA, Pavel. *Úvod do dějin tištěných médií*. Praha: Grada Publishing, 2015. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-4178-9.

WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

WARBUTON, Nigel. *Free Speech: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0199232352.

WEAVER, David H. a Lars WILLNAT. *The Global Journalist in the 21st Century*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-0415885768.

WHITTEN-WOODRING, Jenifer a Douglas A. VAN BELLE. *Historical guide to world media freedom: a country-by-country analysis*. Los Angeles: Sage Reference, 2014. ISBN 978-1-6087-1765-1.

Elektronické zdroje

2018-as nézettség: a 71 legnézettebb magyar tévécsatorna. *CRT* [online]. 2019 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://hu.crt-tv.com/2019/02/11/magyar-csatornanezettség-2018/>

4. vlna 2019 + 1. vlna 2020 (kízávé dáta). *Radia.sk* [online]. 2020 [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.radia.sk/pocuvanost/mml-tgi/vlny/2020-1>

Aktualizovaná mapa vlastníků českých médií. *Mediaguru* [online]. 2019 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/03/aktualizovana-mapa-vlastniku-ceskych-medii/>

Aktuálně.cz startuje novou komunikační kampaň. *Economia* [online]. 2019 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: https://www.economia.cz/wp-content/uploads/2019/09/TZ_Aktua%CC%81ne%CC%8C.cz-startuje-novou-brandovou-komunikaci.pdf

ALLSOP, Richard. The Difficult History of Free Speech. *Quadrant Magazine* [online]. 2012, **56**(1/2), 55-59 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://quadrant.org.au/magazine/2012/01-02/the-difficult-history-of-free-speech/>

AMIN, Hussein. Freedom as a Value in Arab Media: Perceptions and Attitudes Among Journalists. *Political Communication* [online]. 2002, **19**(2), 125-135 [cit. 2020-06-28]. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=poh&AN=6810658&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

ANDSAGER, Julie L. a M. Mark MILLER. Willingness of journalists and public to support freedom of expression. *Newspaper Research Journal* [online]. 1994, **15**(1), 102-114 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/073953299401500111>

ARENDR, Hannah. Hannah Arendt: From an Interview. *The New York Review of Books* [online]. 1978 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20170222205715/http://www.nybooks.com/articles/1978/10/26/hannah-arendt-from-an-interview/>

Audit o střetu zájmů: Babiš stále nepřímo ovládá Agrofert, určil účel i protektory svěrenských fondů. *IRozhlas* [online]. 2019 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/andrej-babis-stret-zajmu-praha-audit-evropska-komise-agrofert-dotace_1912051210_kno

BAJOMI-LAZAR, Peter. Hungary. *Media Landscapes* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://medialandscapes.org/country/hungary>

BECKER, Lee B., Tudor VIAD a Nancy NUSSER. AN EVALUATION OF PRESS FREEDOM INDICATORS. *International Communication Gazette* [online]. 2007, 69(1), 5-28 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/abs/10.1177/1748048507072774>

Budapesti és országos napi rádióhallgatottság (2019. december – 2020. február). *NMHH* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: http://english.nmhh.hu/article/211122/Budapesti_es_orzagos_napi_radiohallgatottsag_2019_december_2020_februar

BURGESS, John. Evaluating the Evaluators: Media Freedom Indexes and What They Measure. *Monitoring and Evaluation* [online]. 2010 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: http://repository.upenn.edu/cgcs_monitoringandeval_videos/1

Conclusions of the Joint International Press Freedom Mission To Hungary. *European Centre for Press and Media Freedom* [online]. 2019 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.ecpmf.eu/fact-finding-mission-hungary-2019/>

Constitution of the United States. *Constitution Annotated* [online]. 2020 [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://constitution.congress.gov/constitution/>

Countries and Territories. *Freedom House* [online]. 2020d [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

Czech Republic profile - Media. *BBC* [online]. 2018a [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-17220321>

D'HUMILLY DE SERRAVAL, Claire. The Paradox of the 21st Century: The Protection of Freedom of Expression in Europe. *The Jean Monnet Program* [online]. 2012 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <http://jeanmonnetprogram.org/wp-content/uploads/2014/12/JMWP11dHumilly.pdf>

DÁNIEL, Beke. Hungary. *European Journalism Centre* [online]. 2017 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20171207010359/http://ejc.net/media_landscapes/hungary

Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen de 1789. *Ministère de la Justice* [online]. 2001 [cit. 2020-04-25]. Dostupné z: <http://www.textes.justice.gouv.fr/textes-fondamentaux-10086/droits-de-lhomme-et-libertes-fondamentales-10087/declaration-des-droits-de-lhomme-et-du-citoyen-de-1789-10116.html>

EHL, Martin. Nezávislí novináři čelí v Maďarsku i hrozbě násilí, říká šéfredaktor týdeníku Magyar Narancs. *IHned.cz* [online]. 2020 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66795670-nezavisli-novinari-celi-v-madarsku-i-hrozbe-nasili-rika-sefredaktor-nezavisleho-deniku>

Evropská úmluva o ochraně lidských práv [online]. 2010 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf

FEINBERG, Joel. Freedom and liberty. *Routledge Encyclopedia of Philosophy* [online]. 1998 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/freedom-and-liberty/v-1>

Fidesz-friendly media dominate everywhere. *Mérték* [online]. 2019 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://mertek.eu/en/2019/05/02/fidesz-friendly-media-dominate-everywhere/>

Freedom and the Media Research Methodology. *Freedom House* [online]. 2020c [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/freedom-and-media-research-methodology>

Google Bankrolls Oligarch-Owned Media Group in Hungary. *Medium* [online]. 2019 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://medium.com/mediapowermonitor/google-bankrolls-oligarch-owned-media-group-in-hungary-80c1981b7f1c>

HANITZSCH, Thomas. Populist disseminators, detached watchdogs, critical change agents and opportunist facilitators: Professional milieus, the journalistic field and autonomy in 18 countries. *International Communication Gazette* [online]. 2011, 73(6), 477–494 [cit. 2021-01-30]. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1177/1748048511412279>

HANITZSCH, Thomas et al. Mapping Journalism Cultures Across Nations. *Journalism Studies* [online]. 2011, 12(3), 273-293 [cit. 2020-06-28]. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=ufh&AN=60540093&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

HASSAN, Twana A. A Historical Analysis of the Development of Free Speech Justifications. *Journal Jurisprudence* [online]. 2015, 28, 487-506 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&profile=eds>

HERMAN, Edward S. The Propaganda Model Revisited. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine* [online]. 2018, 69(8), 1-12 [cit. 2021-03-08]. Dostupné z: <https://monthlyreview.org/2018/01/01/the-propaganda-model-revisited/#lightbox/0/>

Hiába jönnek állami hirdetések, egyre több olvasó pártol el a kormány kedvenc újságjaitól. *Hvg.hu* [online]. 2019 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: https://hvg.hu/gazdasag/20190208_Hiaba_jonnek_allami_hirdetesek_egyre_tobb_olvaso_p_artol_el_a_kormany_kedvenc_ujsgajaitol

HIMELBOIM, Itai a Yehiel LIMOR. Media perception of freedom of the press: A comparative international analysis of 242 codes of ethics. *Journalism* [online]. 2008, 9(3), 235-265 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/abs/10.1177/1464884907089007>

Historie V4. *Visegrad Group* [online]. 2020b [cit. 2020-07-27]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/historie>

Hongrie. *Reporters sans frontières* [online]. 2020a [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://rsf.org/fr/hongrie>

Hungarian public service media companies merge. *MTVA* [online]. 2015 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20151222144948/http://media-akademia.hu/mtva-press-news/212-hungarian-public-service-media-companies-merge>

Hungarians launch crowd-funded news site as Orban allies gain sway in media. *Reuters* [online]. 2020 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/hungary-media-website/hungarians-launch-crowd-funded-news-site-as-orban-allies-gain-sway-in-media-idUKL8N2GR77Y>

Hungary profile - Media. *BBC* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-17382824>

Hungary's Constitution of 2011. *Constitute* [online]. 2020 [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011.pdf

CHAPMAN, Annabelle. Pluralism Under Attack: The Assault on Press Freedom in Poland. *Freedom House* [online]. 2017 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_Poland_Report_Final_2017.pdf

Infografika: Přehled vlastníků slovenských médií. *Mediaguru* [online]. 2018 [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2018/09/infografika-prehled-vlastniku-slovenskych-medii/>

Kaczyński: foreign-owned media should constitute a very rare exception in Poland. *Gazeta Wyborcza* [online]. 2021 [cit. 2021-02-05]. Dostupné z: <https://wyborcza.pl/7,173236,26756382,kaczynski-foreign-owned-media-should-constitute-a-very-rare.html>

Karel Marx – svoboda a socialismus: k 184. výročí narození německého filosofa a ekonoma. *Britské listy* [online]. 2002 [cit. 2020-04-28]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/10389.html>

KENDALL, Willmoore. How to Read Milton's Areopagitica. *The Journal of Politics* [online]. 1960, 22(3), 439-473 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: https://www-jstor-org.ezproxy.is.cuni.cz/stable/2126891?origin=crossref&seq=1#metadata_info_tab_contents

KLÍMA, Michal. Novinářské organizace žádají Evropskou unii, aby pomohla maďarským médiím. *Forum24* [online]. 2019 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/novinarske-organizace-zadaji-evropskou-unii-aby-pomohla-madarskym-mediim/>

Kodeks karny. *Kancelaria Sejmu* [online]. 2020 [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

La liberté de la presse dans le monde en 2020. *Reporters sans frontières* [online]. 2020c [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: https://rsf.org/sites/default/files/carte_2020_fr.pdf

LARA, Ania. Poland. *European Journalism Centre* [online]. 2017 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20171205010057/http://ejc.net/media_landscapes/poland

List vydavateľa: Ako sa darilo Denníku N v druhom štvrtroku. *Denník N* [online]. 2020b [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://e.dennikn.sk/1988041/list-vydavateľa-ako-sa-darilo-denniku-n-v-druhom-stvrtroku/?ref=list>

Maďarská média v krizi: Z nejčtenějšího webu odešla téměř celá redakce. *CNN Prima News* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/madarska-media-odesla-cela-redakce-experti-cekaji-ze-pandemie-rozklad-urychli-6841>

Maďarský server opouští desítky novinářů. Tisíce lidí vyrazily na podporu svobody médií do ulic. *ČT24* [online]. 2020b [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3147666-madarsky-server-opousteji-desitky-novinaru-tisice-lidi-vyrazily-na-podporu-svobody>

Media Freedom: A Downward Spiral. *Freedom House* [online]. 2019 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/freedom-and-media-research-methodology>

Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap. *MTVA* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <http://mtva.hu/>

Méthodologie détaillée du classement mondial de la liberté de la presse. *Reporters sans frontières* [online]. 2020b [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://rsf.org/fr/methodologie-detaillee-du-classement-mondial-de-la-liberte-de-la-presse>

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech [online]. 1966 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/pakt.pdf>

MIKOLÁŠKOVÁ, Alena. Šedé eminence maďarských médií. *Newton Media* [online]. 2014 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.newtonmedia.cz/cs/mediainfo-cz/svet/sede-eminence-madarskych-medii/detail>

MIKOLÁŠKOVÁ, Alena. V pravicovém Maďarsku jsou nejčtenější levicové noviny. *Newton Media* [online]. 2013 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://www.newtonmedia.cz/cs/mediainfo-cz/svet/v-pravicovem-madarsku-jsou-nejctenejsi-levicove-noviny/detail>

Mixing Politics and Piety, a Conservative Priest Seeks to Shape Poland's Future. *New York Times* [online]. 2019 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2019/09/21/world/europe/poland-elections-tadeusz-rydzyk.html>

MULLEN, Andrew. The Propaganda Model after 20 Years: Interview with Edward S. Herman and Noam Chomsky. *Westminster Papers in Communication and Culture* [online]. 2009 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: https://chomsky.info/200911___/

Műsorújság. *RTL Magyarország* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://rtl.hu/musorujsg>

Nejsledovanější v roce 2019 byla ČT, Nova druhá. *Mediář* [online]. 2020 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://www.mediar.cz/nejsledovanejsi-v-roce-2019-byla-ct-nova-druha/>

Nos valeurs. *Reporters sans frontières* [online]. 2020a [cit. 2020-05-09]. Dostupné z: <https://rsf.org/fr/nos-valeurs>

Nová data: Impuls se drží nad milionem, dál roste Radiožurnál. *Mediaguru* [online]. 2020a [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2020/02/nova-data-impuls-se-drzi-nad-milionem-dal-roste-radiozurnal/>

O Denníku N. *Denník N* [online]. 2020a [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/o-denniku-n/>

O DVTV. *DVTV* [online]. 2020 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://www.dvtv.cz/info/o-dvtv>

O nás. *Deník N* [online]. 2020 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://denikn.cz/o-nas/>

O nás. *Seznam.cz* [online]. 2020 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://o.seznam.cz/o-nas/>

O rozhlas. *Český rozhlas* [online]. 2020 [cit. 2020-08-06]. Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/o-rozhlase-7752675>

O společnosti. *Prima* [online]. 2020 [cit. 2020-08-06]. Dostupné z: https://www.iprima.cz/o-ftv-prima#_il=footer

O V4. *Visegrad Group* [online]. 2020a [cit. 2020-07-27]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/v4-110412>

Our History. *Freedom House* [online]. 2020a [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/about-us/our-history>

Poland profile - Media. *BBC* [online]. 2019 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-17753721>

Pologne. *Reporters sans frontières* [online]. 2020c [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://rsf.org/fr/pologne>

Polsat i TVN liderami oglądalności w 2019 roku, TVP2 na plusie. „M jak miłość” i „Teleexpress” hitami. *Wirtualne media* [online]. 2020c [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://www.wirtualnemedi.pl/artukul/ogladalnosc-telewizji-2019-rok-polsat-liderem-tvp2-wzrost>

Polská vláda zpacifikovala veřejnoprávní média. Teď jí jde o ta soukromá se zahraničními vlastníky, říká polský novinář. *Český rozhlas* [online]. 2019 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/polska-vlada-zpacifikovala-verejnopravni-media-ted-ji-jde-o-ta-soukroma-se-8078815>

Polsko plánuje omezit vliv médií v cizím vlastnictví, tvrdí Kaczynski. *ČT24* [online]. 2020a [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3143798-polsko-planuje-omezit-vliv-medii-v-cizim-vlastnictvi-tvrdi-kaczynski>

Profil. *Nova Group* [online]. 2020 [cit. 2020-08-06]. Dostupné z: <https://www.novagroup.cz/kdo-jsme/profil>

Programové služby. *RTVS* [online]. 2020 [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.rtv.slovensko.sk/programove-sluzby/jednotka>

Prohlášení Charty 77 ze dne 1. ledna 1977. *Totalita.cz* [online]. 1977 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_ch77_dok_1977_01_01.php

Provládní média v Maďarsku vytvořila dominantní konglomerát. *Týden* [online]. 2018 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/provladni-media-v-madarsku-vytvorila-dominantni-konglomerat_504891.html

PRŮCHOVÁ, Ivana. Raději odejít než poklonkovat. Nejčtenější maďarské noviny končí. *A2larm* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/08/radeji-odejit-nez-poklonkovat-nejctenejsi-madarske-noviny-konci/>

Publication Archives. *Freedom House* [online]. 2020b [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/reports/publication-archives>

Publikus adatok - 2019 II. félév audit. *MATESZ* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://matesz.hu/adatok/publikus-adatok>

REICH, Zvi a Thomas HANITZSCH. Determinants of Journalists' Professional Autonomy: Individual and National Level Factors Matter More Than Organizational Ones. *Mass Communication & Society* [online]. 2013, **16**(1), 133-156 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15205436.2012.669002>

Repolonizace tisku v Polsku. *Unie vydavatelů* [online]. 2020b [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <http://www.unievydavatelu.cz/cs/home/aktuality/3967-repolonizace-tisku-v-polsku>

République Tchèque. *Reporters sans frontières* [online]. 2020d [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://rsf.org/fr/republique-tcheque>

RUPAR, Verica et al. Journalistic discourse of freedom: A study of journalists' understanding of freedom in the Czech Republic and Serbia. *Journalism* [online]. 2019 [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1464884919868075>

SCHNEIDER, Laura. *Media Freedom Indices* [online]. Bonn: Deutsche Welle, 2014 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: <https://www.dw.com/downloads/28985486/mediafreedomindices.pdf>

SJØVAAG, Helle. Journalistic Autonomy: Between Structure, Agency and Institution. *Nordicom Review* [online]. 2013, 34(1), 155-166 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://content.sciendo.com/view/journals/nor/34/s1/article-p155.xml?language=en>

Sledovanosť staníc v SR: Ktorá televízia je najúspešnejšia? *Živé.sk* [online]. 2019 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://zive.aktuality.sk/clanok/144146/sledovanost-stanic-v-sr-ktora-televizia-je-najuspesnejsia/>

Slovakia profile - Media. *BBC* [online]. 2018b [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-17847931>

Slovaquie. *Reporters sans frontières* [online]. 2020b [cit. 2020-05-10]. Dostupné z: <https://rsf.org/fr/slovaquie>

Slovenskému tisku loni poklesly prodeje i inzerce. *Mediaguru* [online]. 2020b [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2020/02/slovenskemu-tisku-loni-poklesly-prodeje-i-inzerce/>

SOCHOROVÁ, Eva, Jindřiška SYLLOVÁ a Petr VALENTA. Hanobení prezidenta. *Parlamentní institut* [online]. 2016 [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=77741>

Soukromá média. *JSNS.cz* [online]. 2020 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/ceska-medialni-krajina/4.-dil-soukroma-media>

SPLICHAL, Slavko. Imitative Revolutions Changes in the Media and Journalism in East-Central Europe. *Javnost-The Public* [online]. 2001, 8(4), 31-57 [cit. 2020-06-28].

Dostupné z:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=ufh&AN=76482950&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

Státní reklama: Polsko-maďarské mediální know-how. *Investigace.cz* [online]. 2019 [cit. 2021-03-09]. Dostupné z: <https://www.investigace.cz/statni-reklama-polsko-madarske-medialni-know-how/#ffs-tabbed-11>

Střet zájmů Andreje Babiše. *Transparency International* [online]. 2018 [cit. 2020-08-05].

Dostupné z: <https://www.transparency.cz/kauzy/andrej-babis/>

Svoboda projevu, či právo na fakta? Vypnutí Trumpa v přímém přenosu vyvolalo debatu o roli médií. *iRozhlas* [online]. 2020 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z:

https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/americke-volby-trump-lez-preruseni-vysilani-etika-novinari-moravec-hvizdala_2011210705_kar

ŠKOLKAY, Andrej. Slovakia. *European Journalism Centre* [online]. 2017 [cit. 2020-08-08]. Dostupné z:

https://web.archive.org/web/20171127080240/http://ejc.net/media_landscapes/slovakia

ŠKOLKAY, Andrej. Slovakia. *Media Landscapes* [online]. 2020 [cit. 2020-08-08].

Dostupné z: <https://medialandscapes.org/country/slovakia/media/television>

ŠMÍD, Milan. Vysílání veřejné služby v zemích Evropské unie, jeho organizace a fungování. *FSV UK* [online]. 2011 [cit. 2020-08-08]. Dostupné z:

<http://www.louc.cz/pril01/VVSEU.pdf>

ŠTĚTKA, Václav. From Multinationals to Business Tycoons: Media Ownership and Journalistic Autonomy in Central and Eastern Europe. *The International Journal of Press/Politics* [online]. 2012, 17(4), 433–456 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z:

<https://journals-sagepub-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/pdf/10.1177/1940161212452449>

The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April 1997. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej* [online]. 2021. Dostupné z:

<https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

TRAMPOTA, Tomáš. Czech Republic. *European Journalism Centre* [online]. 2017 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20171202103515/http://ejc.net/media_landscapes/czech-republic

TV2. *TV2* [online]. 2020 [cit. 2020-08-11]. Dostupné z: <https://tv2.hu/>

Twitter trvale zablokoval Trumpův účet. Prezidenta vyzvala k rezignaci i republikánská senátorka. *iRozhlas* [online]. 2021 [cit. 2021-03-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/donald-trump-twitter-zablokovani-vyzva-odchod-republikani_2101090652_tzr

Tygodniki opinii ze spadkami w 2019 roku, „Gazeta Polska” najbardziej w dół. „Wydawnictwa będą miały problem z utrzymaniem się na rynku”. *Wirtualne media* [online]. 2020a [cit. 2020-08-09]. Dostupné z: <https://www.wirtualnemedi.pl/artukul/sprzedaz-tygodnikow-opinii-2019-ranking-ostro-w-dol-gazeta-polska-sieci>

Universal Declaration of Human Rights [online]. 1948 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://archives.un.org/sites/archives.un.org/files/UDHR/udhr.pdf>

Ústava Československé republiky [online]. 1920 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.htmlv

Ústava Československé republiky [online]. 1948 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html

Ústava Československé socialistické republiky [online]. 1960 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky. *Zákony pre ľudí* [online]. 2021 [cit. 2021-01-16]. Dostupné z: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>

VOLTMER, Katrin a Herman WASSERMAN. Journalistic norms between universality and domestication: Journalists' interpretations of press freedom in six new democracies. *Global Media* [online]. 2014, **10**(2), 177-192 [cit. 2020-06-28]. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=ufh&AN=98367617&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb. o Protektorátu Čechy a Morava [online]. 1939 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z:
https://www.psp.cz/kps/pi/gi/historie/vynos_o_zrizeni_protectoratu.pdf

W 2019 roku wzrosła sprzedaż tylko „Pulsu Biznesu”. „Gazeta Polska Codziennie” najbardziej w dół. *Wirtualne media* [online]. 2020b [cit. 2020-08-09]. Dostupné z:
<https://www.wirtualnemedia.pl/artukul/sprzedaz-dziennikow-2019-fakt-gazeta-wyborcza-gazeta-polska-codziennie-rosnie-puls-biznesu>

WILLNAT, Lars, David H. WEAVER a Jihyang CHOI. The Global Journalist in the Twenty-First Century. *Journalism Practice* [online]. 2013, 7(2), 163-183 [cit. 2020-06-28]. Dostupné z:
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=ufh&AN=86153482&site=eds-live&scope=site&lang=cs>

Základní informace o ČT. *Česká televize* [online]. 2020 [cit. 2020-08-06]. Dostupné z:
<https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/zakladni-informace-o-ct/>

Základní výsledky čtenosti titulů za 4. čtvrtletí 2019 a 1. čtvrtletí 2020. *Unie vydavatelů* [online]. 2020a [cit. 2020-08-05]. Dostupné z:
<http://www.unievydavatelu.cz/gallery/files/mpk41tz06.docx>

Zákon č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů. [online]. 2019 [cit. 2020-08-05]. Dostupné z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-159>

Znakomity rok radia FM w Polsce. Tak, FM – przez internet niewielu z Was go słucha. *Antyweb* [online]. 2020 [cit. 2020-08-09]. Dostupné z:
<https://antyweb.pl/znakomity-rok-radia-fm-w-polsce-tak-fm-przez-internet-niewielu-z-was-go-slucha/>

Judikatura

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 5. 2014, sp. zn. IV. ÚS 1511/13.

Závěrečné práce

HRBÁČKOVÁ, Kateřina. *Svoboda projevu v ČR*. Praha, 2017. 74 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva. Vedoucí diplomové práce JUDr. Miluše Kindlová, M.Jur., Ph.D.

JAROVSKÁ, Alžběta. *Svoboda slova 2.0 – pojetí svobody slova u současných českých novinářů*. Praha, 2019. 65 s. Magisterská práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Školitel PhDr. Jan Jirků, Ph.D.

KAŠPAROVÁ, Lenka. *Stav svobody projevu a tisku ve světě – Vývoj za posledních deset let*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Hubert Smekal.

KOVAŘÍKOVÁ, Markéta. *Antimečiarismus na Slovensku*. Praha, 2011. 85 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra středoevropských studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Robert Pejša, Ph.D.

NAVRÁTILOVÁ, Kateřina. *Hranice svobody projevu na sociálních sítích*. Praha, 2018. 61 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Václav Moravec, PhD. et PhD.

PETERMANNOVÁ, Hana. *Svoboda projevu se zaměřením na svobodu tisku v soudní judikatuře*. Plzeň, 2017. 54 s. Bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, Katedra ústavního a evropského práva. Vedoucí diplomové práce JUDr. Zuzana Vostrá Ph.D.

SMÍLEK, Ondřej. *Svoboda projevu a její meze*. Praha, 2014. 68 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva. Vedoucí diplomové práce JUDr. Radovan Suchánek, Ph.D.

ŠŤASTNÝ, Ondřej. *Svoboda projevu, její záruky a limity v praxi českých médií*. Praha, 2010. 146 s. Rigorózní práce (JUDr.). Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva. Vedoucí diplomové práce doc. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D.

VOJTOVÁ, Magdaléna. *Změna vlastnických struktur českých médií na počátku 21. století – návrat do rukou domácích vlastníků*. Praha, 2017. 101 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

VORÁČEK, Michal. *Komparace českých a zahraničních dezinformačních webů*. Praha, 2018. 71 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Mgr. Roman Hájek.

VOSLÁŘ, Václav. *Ukazatele svobody tisku ve světě a možnosti jejich mediální reflexe*. Praha, 2014. 74 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Bc. Petr Janský, M.Sc., Ph.D.

SCHVÁLENO

M.T. 19.6.19

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Voráček Michal

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2018/2019

E-mail diplomantky/diplomanta:

michalvoracek95@gmail.com

Studijní obor/forma studia:

Mediální studia/prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Svoboda médií v zemích Visegrádské skupiny z pohledu novinářů

Předpokládaný název práce v angličtině:

Media freedom in the Visegrád Group countries from the perspective of journalists

Předpokládaný termín dokončení

LS 2019/2020

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování:

Svoboda médií představuje nezbytný prvek otevřené demokratické společnosti a je jedním ze základních lidských práv zakotveným v řadě mezinárodních listin a úmluv. Právě míra svobody tisku je jedním z indikátorů kvality demokracie a občanské společnosti. Podle nevládních neziskových organizací monitorujících míru svobody médií její úroveň každým rokem celosvětově klesá a nejvíce tomu ve střední Evropě, ať už z důvodu vlastnických vztahů či politických zásahů do fungování médií. Problematikou svobody projevu se v teoretické rovině zabývá četná odborná literatura, jednotlivé výzkumy a výstupy neziskových organizací pak sledují míru svobody médií v konkrétních případech či vztah novinářů k různým žurnalistickým konceptům a hodnotám, v českém prostředí však tomuto tématu není věnována velká pozornost.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy:

Cílem diplomové práce bude zmapovat představy novinářů a novinářek o svobodě médií v zemích Visegrádské skupiny. V teoretické části se práce pokusí komplexně zachytit historický vývoj svobody slova (přibližně od období osvícenství až po současnost), její právní zakotvení v mezinárodních úmlouvách a listinách a ústavní ochranu. Dále představí neziskové organizace monitorující míru svobody tisku ve světě a podobu mediálních systémů ve sledovaných zemích. Analytická část pak bude kvalitativní metodou zkoumat novinářské uvažování a reflexi svobody médií v jednotlivých zemích Visegrádské skupiny. Výzkum bude probíhat formou rozhovorů s aktivními novináři a pokusí se odpovědět na otázku, jak dotazovaní rozumějí pojmu svoboda médií a jak svobodná jsou podle nich média v jejich zemi.

Předpokládaná struktura práce:

Teoretická část:

1. Svoboda projevu jako právo

- zmapování historického vývoje konceptu svobody projevu, její současné zakotvení v mezinárodních listinách a úmluvách a rovněž možnosti jejího omezení

2. Měření svobody médií ve světě

- představení nejvýznamnějších organizací a ukazatelů sledujících svobodu médií ve světě (především nevládní organizace Freedom House a Reporters Without Borders)

3. Novináři a vnímání svobody projevu

- vztah novinářů ke svobodě slova a příbuzným konceptům a hodnotám, jako jsou objektivita, nezávislost a další

4. Mediální systémy zemí Visegrádské skupiny

- stručné představení mediálních systémů Česka, Slovenska, Polska a Maďarska a jejich fungování včetně současných vlastnických struktur

Analytická část:

4. Svoboda médií v zemích Visegrádské skupiny z pohledu novinářů

- vlastní jádro diplomové práce, analýza vnímání svobody médií z pohledu novinářů a novinářek ze čtyř uvedených zemí

5. Komparace získaných dat

Vymezení podkladového materiálu:

Jádro výzkumu budou tvořit rozhovory uskutečněné se sedmi až devíti novináři či novinářkami z každé země Visegrádské skupiny (tj. z Česka, Slovenska, Polska a Maďarska). Zpovídány budou aktivní novináři z prostředí tradičních mainstreamových médií, a to jak tištěných, tak audiovizuálních.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

V práci bude použita metoda kvalitativního výzkumu. Analytická část bude postavena na polostrukturovaných hloubkových rozhovorech s novináři tradičních médií v zemích Visegrádské skupiny, na jejichž základě bude provedena analýza novinářského profesního diskurzu. Analýza pomocí postupů kvalitativního kódování (otevřené a axiální kódování ze zakotvené teorie) povede k vytvoření typologie různých přístupů novinářů v zemích Visegrádské skupiny. Data získaná v jednotlivých národních kontextech budou následně komparována a vyhodnocena ve vztahu k dosavadnímu výzkumu.

Základní literatura:

BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, meze, garance.* Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-42-4.

Publikace se věnuje fenoménu svobody projevu z pohledu hledání obecných a nadčasových rozhraničujících kritérií, a to jak pro vymezení samotného projevu a jeho rozlišení od jiných typů jednání, tak pro stanovení přípustných zásahů do svobody projevu ze strany veřejné moci.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

Průručka ukazuje, z jakých zdrojů vycházejí metody kvalitativního výzkumu, a představuje hlavní výzkumné plány užívané v této oblasti. Popisuje kvalitativní metody sběru dat, jejich kódování, vyhodnocování a interpretaci. Pozornost věnuje i počítačovým nástrojům sloužícím kvalitativnímu výzkumu, psaní zprávy o výzkumu a hodnocení jeho kvality.

JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. *Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova.* Praha: Auditorium, 2007. ISBN 978-80-903786-5-0.

Tato monografie pojednává o právních aspektech svobody projevu ve smyslu základního práva. Zvláštní pozornost je věnována významu svobody slova pro fungování demokracie a mezím, které jsou v moderní společnosti kladeny projevům rasistickým, diskriminačním či jinak extremistickým.

SPLICHAL, Slavko. *Principles of publicity and press freedom.* Lanham: Rowman and Littlefield, 2002. *Critical media studies.* ISBN 0-7425-1615-6.

Publikace se zabývá svobodou tisku, její společenskou funkcí a způsobem, jakým byla původní koncepce publicity (jako svoboda občanů vyjádřit se a zveřejňovat své názory) omezena na právo médií pro přístup k informacím. To podle autora dává médiím větší svobodu, než mají jednotlivci, a snižuje odpovědnost tisku vůči veřejnosti.

HANITZSCH, Thomas, Folker HANUSCH, Claudia MELLADO, et al. *Mapping journalism cultures across nations.* *Journalism Studies* [online]. 2011, 12(3), 273-293 [cit. 2019-05-03].

Článek pojednává o klíčových poznátkách z komparativního názoru 1800 novinářů z 18 zemí. Výsledky ukazují, že nezájatost, nestrannost, spolehlivost, faktičnost informací či sledování vlády jsou považovány za základní žurnalistické funkce po celém světě, jejich vnímaná důležitost se však v jednotlivých zemích liší.

DONSBACH, Wolfgang a Bettina KLETT. *Subjective objectivity. How journalists in four countries define a key term of their profession.* *Gazette: International Journal for Communication Studies* [online]. 1993, 51(1), 53-83 [cit. 2019-05-03].

Objektivita je jednou ze základních profesních hodnot žurnalistiky. Existuje však mnoho různých definic a výkladů tohoto pojmu. Tyto pojmy se postupem času měnily a liší se mezi novináři v různých kulturních a politických podmínkách. Článek představuje, jak objektivitu vnímají novináři v různých zemích.

BECKER, Lee b., Tudor VIAD a Nancy NUSSER. *An evaluation of press freedom indicators.* *International Communication Gazette* [online]. 2007, 69(1), 5-28 [cit. 2019-05-03].

Článek se zabývá aktivitou čtyř nevládních organizací sledujících míru svobody médií – *Freedom House*, *Reporters Without Borders*, *IREX* a *Výboru na ochranu novinářů* –, a způsoby jejich měření. Zároveň zkoumá důsledky těchto zjištění a navrhuje jejich další využití v budoucích výzkumech

Diplomové a disertační práce k tématu:

KRUMP, Václav. *Svoboda projevu v ČR.* [online]. 2014 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/144509/>

SMÍLEK, Ondřej. *Svoboda projevu a její meze.* [online]. 2014 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/103740/>

VOSLÁŘ, Václav. *Ukazatele svobody tisku ve světě a možnosti jejich mediální reflexe.* [online]. 2015 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139091/>

HRBÁČKOVÁ, Kateřina. *Svoboda projevu v ČR.* [online]. 2017 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/184176>

Datum / Podpis studenta

15. 5. 2019

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případně doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

PhDr. Lenka Vochocová, Ph.D.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

15.5.2019

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

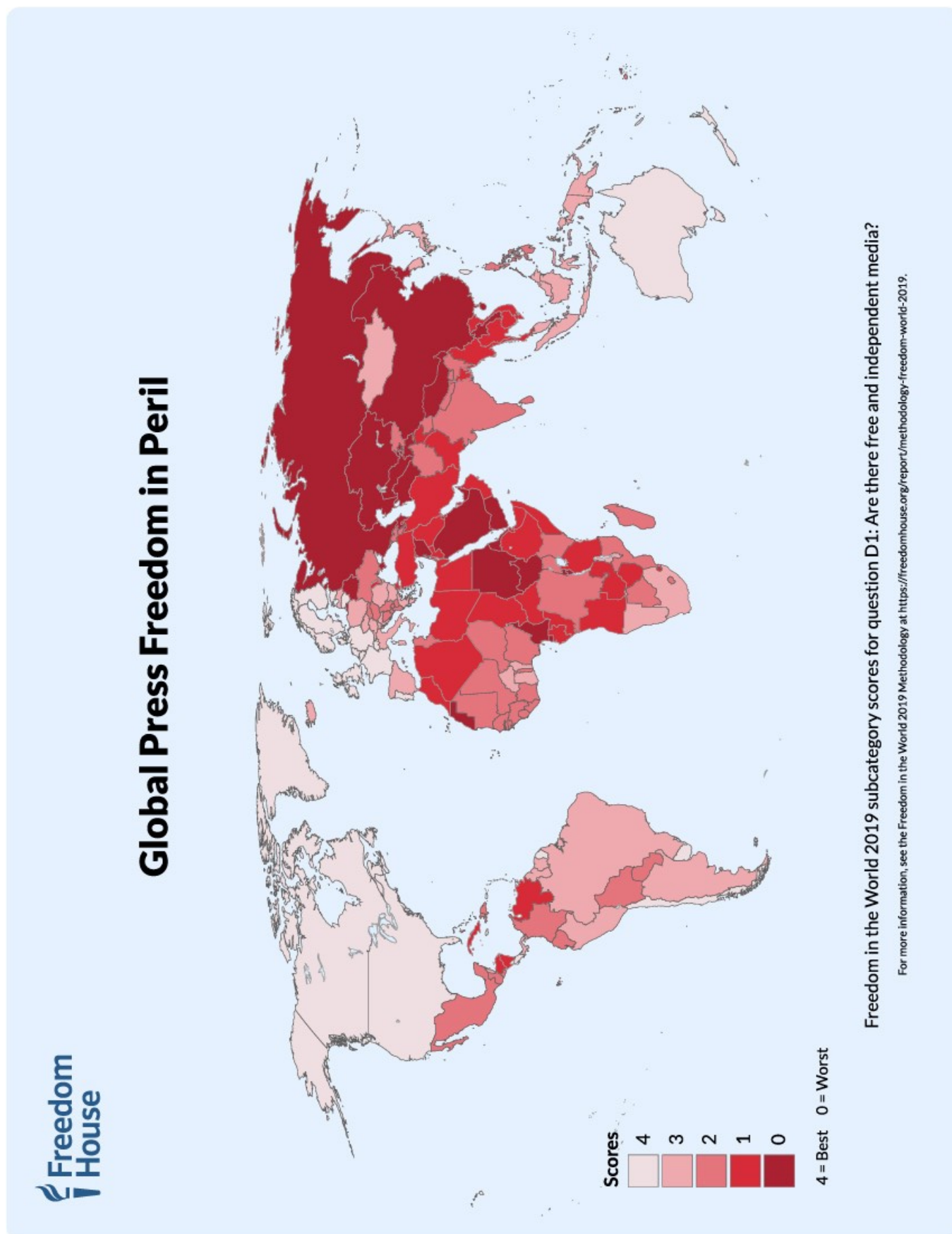
TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam příloh

- Příloha č. 1:** Míra svobody médií ve světě v roce 2019 dle Freedom House (mapa)
- Příloha č. 2:** Míra svobody médií ve světě v roce 2020 dle Reportérů bez hranic (mapa)
- Příloha č. 3:** Tři modely mediálních systémů (tabulka)
- Příloha č. 4:** Čtenost tištěných titulů v Česku (tabulka)
- Příloha č. 5:** Poslechovost celoplošných rozhlasových stanic v Česku (tabulka)
- Příloha č. 6:** Sledovanost televizních stanic v Česku (tabulka)
- Příloha č. 7:** Čtenost tištěných titulů na Slovensku (tabulka)
- Příloha č. 8:** Poslechovost celoplošných rozhlasových stanic na Slovensku (tabulka)
- Příloha č. 9:** Sledovanost televizních stanic na Slovensku (tabulka)
- Příloha č. 10:** Čtenost tištěných titulů v Polsku (tabulka)
- Příloha č. 11:** Sledovanost televizních stanic v Polsku (tabulka)
- Příloha č. 12:** Poslechovost celoplošných rozhlasových stanic v Polsku (tabulka)
- Příloha č. 13:** Čtenost tištěných titulů v Maďarsku (tabulka)
- Příloha č. 14:** Poslechovost celoplošných rozhlasových stanic v Maďarsku (tabulka)
- Příloha č. 15:** Sledovanost televizních stanic v Maďarsku (tabulka)
- Příloha č. 16:** Základní osnova polostrukturovaných rozhovorů (text)

Příloha č. 1: Míra svobody médií ve světě v roce 2019 dle Freedom House

Příloha č. 3: Tři modely mediálních systémů (dle Hallin, Mancini 2008)

	středomořský	severo/středoevropský	severoatlantický
mediální průmysl	pozdní rozvoj tisku; nízký náklad tisku; orientace na elity	brzký rozvoj tisku; vysoký náklad tisku	brzký rozvoj tisku; střední náklad tisku
politický paralelismus	vysoký paralelismus; externí pluralismus	externí pluralismus; stranický tisk; autonomie médií veřejné služby	neutrální komerční tisk; interní pluralismus
profesionalizace	slabá profesionalizace; instrumentalizace	silná profesionalizace; institucionalizovaná autoregulace	silná profesionalizace; neinstitutionalizovaná autoregulace
role státu	silné zásahy státu; dotace tisku; období cenzury	silné zásahy státu, ale ochrana svobody slova; silné vysílání veřejné služby	omezené zásahy státu; silná role trhu
země	Francii, Itálii, Španělsko, Portugalsko, Řecko	Německo, Rakousko, Švýcarsko, Belgie, Nizozemsko, Dánsko, Norsko, Švédsko, Finsko	USA, Spojené království, Kanada, Irsko

Příloha č. 4: Čtenost tištěných titulů v Česku (Unie vydavatelů 2020a)

Deníky (seriózní i bulvární)	Čtenost	PN*
Blesk	827 000	169 665
MF DNES	494 000	105 707
Deník ČR (všechny regionální Deníky)	474 000	94 760
Metro	438 000	279 839
Právo	216 000	62 629
Sport	198 000	26 775
Aha!	197 000	40 120
Lidové noviny	180 000	30 806
Hospodářské noviny	146 000	30 243
Zpravodajské týdeníky	Čtenost	PN
Reflex	243 000	36 159
Téma	198 000	56 235
Respekt	176 000	36 010

* PN = průměrný prodaný náklad v kusech

období 1. 10. 2019 – 31. 3. 2020

Příloha č. 5: Poslechovost celoplošných rozhlasových stanic v Česku (Mediaguru 2020a)

Stanice	Poslechovost
Rádio Impuls	1 018 000
ČRo Radiožurnál*	927 000
Evropa 2	823 000
Frekvence 1	681 000
ČRo Dvojka*	326 000
ČRo Plus*	99 000
ČRo Vltava*	53 000
ČRo Rádio Wave*	15 000

* veřejnoprávní stanice

období 3. a 4. čtvrtletí 2019

Příloha č. 6: Sledovanost televizních stanic v Česku (Mediář 2020)

Stanice	Sledovanost (skupina 15+)
Nova	20,4 %
ČT 1*	16,5 %
Prima	12,3 %
ČT 2*	4,3 %
ČT 24*	3,9 %
Nova Cinema	3,9 %
ČT Sport*	3,5 %
Prima Cool	2,6 %
Prima Krimi	2,6 %

* veřejnoprávní stanice

období 2019

Příloha č. 7: Čtenost tištěných titulů na Slovensku v roce 2019 (Mediaguru 2020b)

Deníky (seriózní i bulvární)	Prodaný náklad
Nový Čas	70 843
Plus JEDEN DEŇ	36 025
Pravda	28 324
SME	22 046
Új Szó (regionální)	14 458
Hospodárske noviny	10 254
Týdeníky	Prodaný náklad
Plus 7 dní (bulvární)	92 928
Téma (seriózní)	12 673

období 2019

Příloha č. 8: Poslechovost celoplošných rozhlasových stanic na Slovensku (Radio.sk 2020)

Stanice	Poslechovost
Rádio Express	794 576
Rádio Slovensko*	687 180
Fun Rádio	448 364
Europa 2	327 152
Rádio Vlna	311 475
Rádio Jemné	291 443
Rádio Regina*	251 497
Rádio_FM*	148 604

* veřejnoprávní stanice

období 16. 9. 2019 – 29. 3. 2020

Příloha č. 9: Sledovanost televizních stanic na Slovensku (Živé.sk 2019)

Stanice	Sledovanost (skupina 12+)
Markíza	18,1 %
TV Joj	15,3 %
Jednotka*	10 %
Doma	4,3 %
Joj Plus	3,1 %
Dajto	3,1 %
Dvojka*	2,9 %
Wau	2,9 %
TA3	2 %

* veřejnoprávní stanice

období 1. 6. 2019 – 30. 11. 2019

Příloha č. 10: Čtenost tištěných titulů v Polsku (Wirtualne media 2020a; 2020b)

Celostátní deníky (seriózní i bulvární)	Celkový prodej	VN*
Fakt	215 508	335 902
Super Express	113 652	191 222
Gazeta Wyborcza	96 719	145 091
Rzeczpospolita	42 105	52 736
Dziennik Gazeta Prawna	35 855	42 399
Náborové týdeníky	Celkový prodej	VN
Gość Niedzielny	108 156	166 860
Polityka	100 195	138 000
Wprost	82 544	50 000
Newsweek Polska	78 804	131 720
Sieci	40 473	92 509
Do Rzeczy	40 355	71 767
Tygodnik Powszechny	28 120	57 500
Gazeta Polska	22 328	75 391

* VN = průměrný vydaný náklad v kusech (nezahrnuje elektronická vydání)

období 2019

Příloha č. 11: Sledovanost televizních stanic v Polsku (Wirtualne media 2020c)

Stanice	Sledovanost (skupina 4+)
Polsat	9,9 %
TVP1*	9,7 %
TVN	8,5 %
TVP2*	8,3 %
TVN24	4,5 %
TV4 pl	3,7 %
TVP Info*	3,7 %
TV Puls	3,5 %

* veřejnoprávní stanice

období 2019

Příloha č. 16: Základní osnova polostrukturovaných rozhovorů

Úvodní část

- Jak jste se dostal/a k žurnalistice? Kde jste začínal/a?
- Proč jste se rozhodl/a být novinářem/novinářkou?
- Co máte na této profesi nejraději? Čím Vás tato práce naplňuje?
- Co Vám na této práci naopak vadí?
- Spatřujete ve své práci, respektive v profesi žurnalisty obecně nějaké hlubší poslání?

Svoboda projevu jako právo

- Co pro Vás znamená svoboda projevu? Jak ji vnímáte?
- Vnímáte nějaký rozdíl v míře svobody projevu dnes a před 5/10/20 let?
- Co podle vás momentálně nejvíce ohrožuje svobodu projevu?
- Kde je podle Vás hranice svobody projevu? Existuje vůbec?
- Jak vnímáte vztah mezi svobodou projevu a společenskou odpovědností?
- Za jakých okolností je omezení svobody projevu ospravedlnitelné? Měla by být v některých případech vůbec omezena?
- Má podle Vás svoboda projevu ve Vaší zemi dostatečné právní zakotvení? Kde případně spatřujete problém?

Osobní zkušenost

- Jak moc se ve své profesi cítíte být svobodný/á?
- Pocítil/a jste někdy nějaký nátlak během své práce?
 - Pokud ano, od koho?
 - Jak jste se zachoval/a?
- Jak si podle Vás stojí vaše země v otázce svobody médií?
- Jak si podle Vás stojí ostatní země Visegrádské skupiny v otázce svobody médií?
- Co momentálně považujete za největší problém týkající se svobody médií ve své zemi? Z čeho máte největší obavy?
- Kterou událost/okamžik považujete za zlomovou v otázce svobody médií (ať už v pozitivním či negativním slova smyslu)
- Kdy se podle Vás média ve Vaší zemi těšila nejvyšší míře svobody?
- Jaký je podle Vás trend v následujících letech?